

Σύντομη ιστορία του ζαπατιστικού κινήματος
1994-Αυγ. 2018

Είναι πεποίθηση και πρακτική μας ότι για την εξέγερση και τον αγώνα δεν χρειάζονται ούτε ηγέτες, ούτε μεγάλοι άντρες, ούτε μεσσίες, ούτε σωτήρες. Για τον αγώνα χρειάζεται να έχει κανείς μόνο λίγη ντροπή, κάτι από αξιοπρέπεια και πολλή οργάνωση.

Εξεγερμένος υποδιοικητής Μάρκος

*Τόξο του αίματος, γεφύρι των παλμών της καρδιάς
πάρε με στην άλλη άκρη της νύχτας
όπου εγώ είμαι εσύ είμαστε εμείς,
στο βασίλειο των αλληλένδετων αντωνυμιών*

*πόρτα της ύπαρξης, άνοιξε το είναι σου, ξύπνα,
μάθε κι εσύ να είσαι, αλύχτα την όψη σου,
δούλεψε τα κομμάτια σου, απόχτησε πρόσωπο
για να κοιτάξεις το πρόσωπό μου και να σε κοιτάξω,
για να κοιτάξεις τη ζωή ως το θάνατο,
πρόσωπο της θάλασσα, του ψωμιού, του θράχου και της κρήνης,
πηγή που διαλύει τα πρόσωπά μας
στο πρόσωπο χωρίς όνομα, στο είναι χωρίς πρόσωπο,
ανείπωτη παρουσία των παρουσιών.*

Οκτάβιο Παζ

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	5
Πίνακας 1: Φάσεις του ζαπατιστικού κινήματος.....	7
Εισαγωγή	8
ΜΕΡΟΣ Α΄: Βασικά χαρακτηριστικά του ζαπατιστικού κινήματος	9
1. Το Μεξικό και η Τσιάπας	9
2. Η ζαπατιστική εξέγερση	10
Πίνακας 2: «Ρωτώντας προχωράμε»	13
3. Η πρώτη συνάντηση των Ζαπατίστας με την «κοινωνία των πολιτών»	14
4. Ο πόλεμος και το κίνημα αλληλεγγύης.....	14
5. Οι Συμφωνίες του Σαν Αντρές και το Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο	15
6. Τα Αγουασκαλιέντες και τα Καρακόλ.....	16
7. Διεθνείς συναντήσεις	17
8. Μεγάλες κινητοποιήσεις	18
Πίνακας 3: Βάσεις του ζαπατιστικού κινήματος.....	19
9. Η Έκτη Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα και η Άλλη Καμπάνια	19
Πίνακας 4: Ζαπατιστική διακυβέρνηση	22
Πίνακας 5: Δομές συλλογικής εργασίας στη ζώνη των Υψιπέδων της Τσιάπας	24
11. Η ζαπατιστική πρόταση για συμμετοχή στις προεδρικές εκλογές του 2018	24
Πίνακας 6: Κατευθύνσεις των Ζαπατίστας από το 2012 κ.ε.	28
INTERMEDIO: Οι βάσεις του ζαπατιστικού κινήματος.....	29
ΜΕΡΟΣ Β΄: Η οργάνωση των κοινοτήτων σήμερα.....	31
1. Η δημοκρατία, η ελευθερία και η αυτονομία σύμφωνα με τους Ζαπατίστας.....	31
2. Αρχές αυτόνομης ζαπατιστικής διακυβέρνησης	31
3. Διάρθρωση αυτόνομης ζαπατιστικής διακυβέρνησης	32
4. Συλλογικές εργασίες.....	34
5. Οικονομία των κοινοτήτων.....	35

6. Ζαπατιστικές τράπεζες	36
7. Ζαπατιστική εκπαίδευση	37
8. Ζαπατιστική δικαιοσύνη.....	39
9. Ζαπατιστικό σύστημα υγείας.....	39
10. Γυναίκες Ζαπατίστας	40
11. Και μια ιστορία.....	42
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	45
1. Η κατάσταση στην Τσιάπας πριν την εξέγερση του EZLN	45
2. Η περίοδος της παρανομίας (1983-1993)	48
3. Επαναστατική νομοθεσία του EZLN.....	50
4. Οι Εθνικοαπελευθερωτικές Δυνάμεις, προπάτορας του EZLN	53
5. Θεολογία της απελευθέρωσης	55
6. Ιστορία του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου (CNI)	57
7. Η πρόταση για τις εκλογές του 2018: Αποσπάσματα ανακοινώσεων.....	59
Προέλευση εικόνων	63

Κατάλογος εικόνων

1. Χάρτης του Μεξικού
2. Οι Εξεγερμένοι Υποδιοικητές του EZLN
3. Χάρτης ζαπατιστικών καρακόλ
4. Συνέδριο «Βλέμματα, ακούσματα, λόγια: Απαγορεύεται η σκέψη;» (Απρ. 2018)
5. Καλαμποκι για τον κουβανικό λαό (2006)
6. Αφίσα-πίνακας της Beatriz Aurora
7. Logo του ζαπατιστικού MME «Los tercios compas»
8. Ζαπατιστική τοιχογραφία
9. Δέηση ενάντια στα φαραωνικά έργα

Πρόλογος

Το παρόν κείμενο αποτελεί συνέχεια μιας προφορικής παρουσίασης που μου παραγγέλθηκε. Το κείμενο απομαγνητοφωνήθηκε και ακολούθησαν δυο αποτυχημένες εκδοτικές απόπειρες με αντίστοιχες επεξεργασίες και επικαιροποιήσεις, με την τελευταία να ολοκληρώνεται τον Αύγουστο του 2018. Το κείμενο κρατά τη δομή και τον προφορικό λόγο της 40λεπτης αρχικής παρουσίασης, για την οποία έπρεπε να βρω τα κυριότερα χαρακτηριστικά του ζαπατιστικού κινήματος. Χωρίζεται σε δυο μέρη: το πρώτο εξιστορεί τα βασικά χαρακτηριστικά του ζαπατιστικού κινήματος σε σχέση με τον έξω κόσμο, ενώ το δεύτερο περιγράφει την οργάνωση των κοινοτήτων μέχρι τον Αύγουστο του 2018. Ανάμεσά τους παρεμβάλλεται ένα *ιντερμέδιο* που αναφέρει τις βάσεις πάνω στις οποίες πάτησε το ζαπατιστικό κίνημα. Τα παραρτήματα δίνουν κάποιες περαιτέρω πληροφορίες, για όσες και όσους θέλουν να εμβαθύνουν λίγο παραπάνω. Την εποχή που επικαιροποιήθηκε το κείμενο (καλοκαίρι 2018) κεντρικό θέμα συζήτησης ήταν η ζαπατιστική πρόταση για συμμετοχή μιας ιθαγενούς υποψήφιας του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου στις εκλογές, και αυτός είναι ο λόγος που δίνεται λίγο περισσότερος χώρος σ' αυτό το θέμα.

Το κείμενο είναι ελεύθερο για οποιαδήποτε χρήση. Άλλωστε η περσόνα της aqua σταματάει να υπάρχει μετά τη δημοσίευση του παρόντος, οπότε οποιαδήποτε επικοινωνία μαζί της είναι αδύνατη. Πολύ θα ήθελα να ήταν καλύτερο το αισθητικό κομμάτι του αρχείου, αλλά οι γνώσεις μου δεν με βοήθανε, ούτε ήθελα ν' ασχοληθώ παραπάνω. Και καθώς ήταν τραυματικές και οι δύο εκδοτικές απόπειρες, θα ήθελα να πω δυο λόγια για τη δεύτερη εκδοτική αποτυχία του κειμένου από κινηματικές εκδόσεις, καθώς αυτή οφείλεται σε μια καθόλου ειδική αλλά απόλυτα γενική συνθήκη: τα προβλήματα της κινηματικής δέσμευσης.

Αρκετός κόσμος που ενεργοποιείται σε κινηματικές διαδικασίες τις αντιλαμβάνεται ως το αντίθετο της συστημικής συνθήκης: απέναντι στα deadlines των αφεντικών, την εργασιακή εντατικοποίηση, τους περιορισμούς της οικογένειας και της μικροαστικής κουλτούρας, το κινηματικό σύμπαν, ως το αντίθετο του συστημικού, οφείλει να είναι αχαλίνωτο, θυμικό, απελευθερωμένο από πειθαρχίες και πειθαρχήσεις, ελεύθερο από δεσμεύσεις. Κι αυτό ακριβώς είναι το κλειδί για την παταγώδη αποτυχία κάθε κινηματικής διαδικασία όποια μορφή κι αν λαμβάνει αυτή. Στέκεται τόσο αντίθετα στα ιδανικά της ελευθερίας ώστε κάποιο υποψιασμένο μυαλό θα μπορούσε να φτάσει στο δίκαιο συμπέρασμα ότι αυτήν την αντίληψη την έχουν προωθήσει προβοκάτορες και την υιοθέτησαν αφελείς. Ελευθερία είναι να μπορείς να αποφασίζεις και να υλοποιείς, λένε οι Ζαπατίστας.

Οι αποφάσεις με προοπτική/βεβαιότητα υλοποίησης προϋποθέτουν σχέσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ των υποκειμένων, οι οποίες κερδίζονται και επιβεβαιώνονται κάθε στιγμή μέσα από τη συνέπεια και τη δέσμευση. Η ασυνέπεια και η έλλειψη δέσμευσης πρέπει να έχουν ανάλογες συνέπειες, με σκοπό όχι την τιμωρία αλλά τη βελτίωση των υποκειμένων που συμμετέχουν στη διαδικασία. Η συνέπεια, η δέσμευση, ο σεβασμός επιδεικνύονται στην τήρηση της προαποφασισμένης ώρας έναρξης (και λήξης) της κινηματικής διαδικασίας, στην περάτωση μιας εργασίας που έχει αναληφθεί ή ενός ρόλου στο πλαίσιο της κινηματικής διαδικασίας. Η ανοχή δεν βοηθά να καταπολεμήσουμε

τις αλλοτριωμένες μας πλευρές. Αντίθετα η αγαπητική αυστηρότητα μπορεί, στο πλαίσιο της ασφάλειας που πρέπει να δημιουργούν οι κινηματικές διαδικασίες, να αναδεικνύει τις αντιφάσεις που καλούμαστε να υπερβούμε ατομικά και συλλογικά. Καλύτερα να μην υπάρχει κάτι παρά να είναι σάπιο αποδίδοντας στον εαυτό του χαρακτηριστικά που δεν έχει.

aqua
Δεκέμβρης 2019

Πίνακας 1: Φάσεις του ζαπατιστικού κινήματος

- 1. Παρανομία (1983-1993):** το κίνημα προχωράει αργά συγκεντρώνοντας δυνάμεις στις κοινότητες της Τσιάπας. Το 1993 λαμβάνεται η απόφαση για εξέγερση.
- 2. Δημιουργία των βασικών χαρακτηριστικών του ζαπατιστικού κινήματος (1994-Φλεβ. 1996):** 1/1/1994 Ζαπατιστική εξέγερση. Το κίνημα αλληλεγγύης υποχρεώνει δύο φορές τις αντιμαχόμενες πλευρές να σταματήσουν τον πόλεμο (Γεν. 1994 και Φλεβ. 1995) και να μπουν σε διαπραγματεύσεις που καταλήγουν στις Συμφωνίες του Σαν Αντρές (1996).
- 3. Οικοδόμηση της αυτονομίας (1996-2003):** μετά την απόρριψη των Συμφωνιών του Σαν Αντρές από την πολιτική ηγεσία του Μεξικού οι Ζαπατίστας αποφασίζουν να εφαρμόσουν μονομερώς τις Συμφωνίες.
- 4. Αυτοπεποίθηση (2003-2008):** Οικοδόμηση των καρακόλ (2003): η διοίκηση του κινήματος περνάει από τον στρατό στις κοινότητες. Την περίοδο της Άλλης Καμπάνιας οι Ζαπατίστας ασκούν σκληρή κριτική στην κεντροαριστερά σε προεκλογική περίοδο, πράγμα που ψυχραίνει τη σχέση τους με ένα κομμάτι του αλληλέγγυου κινήματος.
- 5. Περίοδος σιωπής (2008-2012):** Συνεχίζεται σιωπηλά η οικοδόμηση της αυτονομίας.
- 6. Αντεπίθεση (από 2012 μέχρι σήμερα):** οι μεξικανικές προεδρικές εκλογές του 2012 που έφεραν στην επίσημα στην εξουσία το παρακράτος και τα επιχειρηματικά συμφέροντα σήμανε νέο άνοιγμα για τις ζαπατιστικές κοινότητες που φαίνεται να περνούν σε δυναμική αντεπίθεση με αποφασιστικές κινήσεις ενίσχυσης των κινηματικών διαδικασιών από τα κάτω.

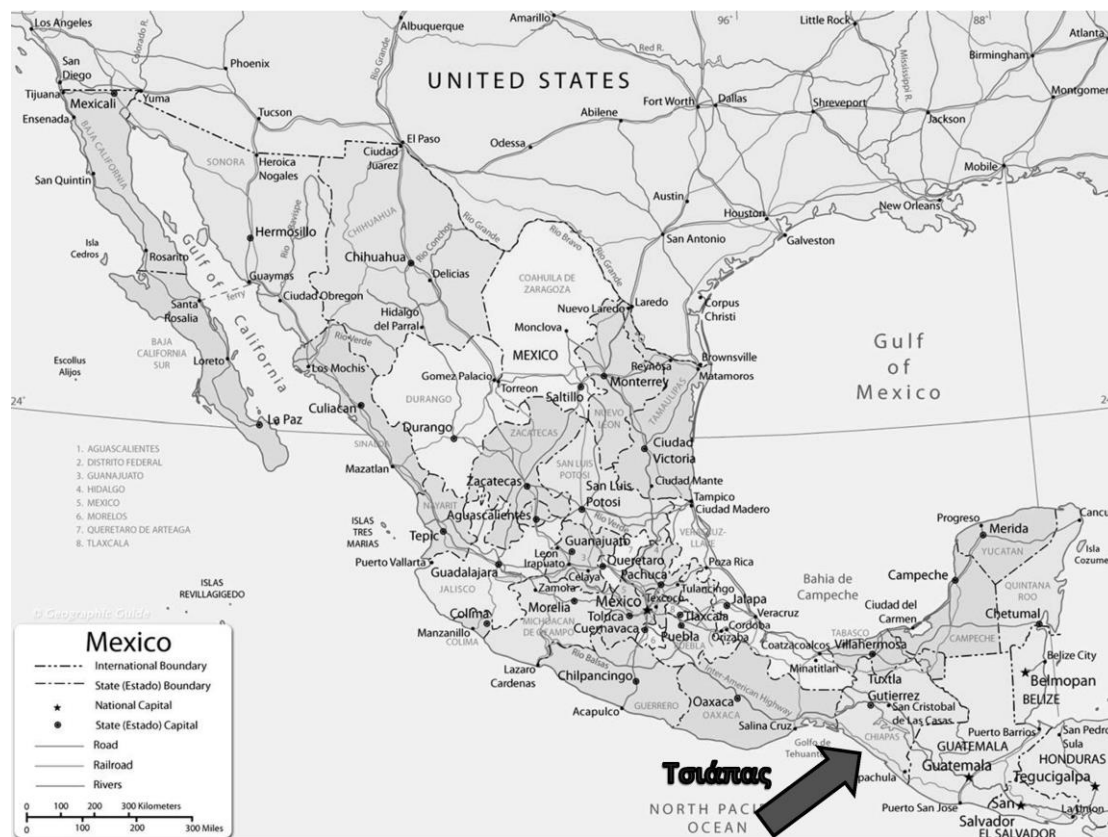
Εισαγωγή

Κάθε μια από τις ενότητες που αποτελούν την παρούσα μπροσούρα θα μπορούσε να είναι ένα ξεχωριστό βιβλίο. Στο κείμενο που ακολουθεί θα επιχειρήσω καταρχάς να διακρίνω τα βασικά στοιχεία αυτού του εξαιρετικά πλούσιου κινήματος, που βρίσκεται σε μια από τις πιο δημιουργικές του φάσεις, κι έπειτα να σκιαγραφήσω τη σημερινή οργάνωση των κοινοτήτων, την αυτοδιαχείριση στην πράξη.

Οι Ζαπατίστας είναι ένα κίνημα στον νότο του Μεξικού, που βγήκε στην επίσημη πολιτική σκηνή στα τέλη του 20^{ου} αιώνα δημιουργώντας μια τομή: υπάρχει ένα πριν κι ένα μετά τους Ζαπατίστας. Όλα τα κινήματα της Λατινικής Αμερικής έχουν ως σταθερό σημείο αναφοράς τους Ζαπατίστας. Υπάρχουν κινήματα και κινηματικές διαδικασίες σε διάφορα σημεία του πλανήτη που γεννήθηκαν με αφορμή ή χάρη στους Ζαπατίστας. Αυτήν τη στιγμή, οι Ζαπατίστας έχουν την πιο ολοκληρωμένη πρόταση αυτονομίας, όπως και την πιο ολοκληρωμένη πρόταση ενάντια στον καπιταλισμό ως σύστημα διαχείρισης της εργασίας, ως σύστημα αξιών, ως σύστημα παραγωγής.

Παράλληλα, την εποχή που εκδηλώθηκε η εξέγερση, τρία χρόνια μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ, όταν η Κουβανική Επανάσταση (σημαντικό σημείο αναφοράς για τα λατινοαμερικανικά κινήματα) κλονιζόταν σοβαρά, όταν χαιρέκακα κάποιοι από τους οπαδούς του καπιταλισμού βροντοφώναζαν ότι η ιστορία είχε φτάσει στο τέλος της κι ότι η ανθρωπότητα έχει συναντήσει επιτέλους τον βέλτιστο δρόμο προς την πρόοδο και την ανάπτυξη, οι Ζαπατίστας ήρθαν να ξαναδώσουν ελπίδα δείχνοντας πως τίποτα δεν είχε τελειώσει, πως η ιστορία συνέχιζε να γράφεται στους δρόμους, στους κάμπους και τα βουνά.

ΜΕΡΟΣ Α': Βασικά χαρακτηριστικά του ζαπατιστικού κινήματος

Εικόνα 1. Η Τσιάπας είναι η νοτιότερη από τις 31 πολιτείες του Μεξικού

1. Το Μεξικό και η Τσιάπας

Το Μεξικό βρίσκεται στην κεντρική Αμερική και συνορεύει στον βορρά με τις ΗΠΑ και στο νότο με τη Γουατεμάλα και την Μπελίσε. Έχει πληθυσμό 132,7 εκατομμύρια και έκταση λίγο παρακάτω από το μισό του συνόλου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (έκταση Μεξικού: 1.972.555 τ. χλμ., έκταση του συνόλου της ΕΕ: 4.422.773 τ. χλμ.). Είναι μια προεδρική ομοσπονδιακή δημοκρατία, που αποτελείται από 31 πολιτείες, μία εκ των οποίων είναι η Τσιάπας όπου έγινε η ζαπατιστική εξέγερση και βρίσκονται τα ζαπατιστικά χωριά. Αναγνωρισμένες γλώσσες του Μεξικού είναι τα ισπανικά και άλλες 67 ιθαγενικές γλώσσες.

Η Τσιάπας, η νοτιότερη πολιτεία του Μεξικού, είναι κι αυτή μια μεγάλη περιοχή (Τσιάπας: 73.311 τ.χλμ., Ελλάδα: 131.957 τ.χλμ.). Ο πληθυσμός της φτάνει τα 5,2 εκατ. με το ¼ να είναι ιθαγενείς, εκ των οποίων το 30% δεν μιλά ισπανικά ακόμη και σήμερα.¹ Η μεγαλύτερη πόλη στα υψίπεδα της Τσιάπας, το Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας, βρίσκεται στα 2.200 μ., ενώ τα βουνά της φτάνουν μέχρι και τα 4.000 μ. Στα ανατολικά, στη ζούγκλα Λακαντόνα, ιδρύθηκε το 1983 ο Εθνικοαπελευθερωτικός Ζαπατιστικός Στρατός (*Ejército*

¹ Περισσότερα για την κατάσταση στην Τσιάπας πριν τη ζαπατιστική εξέγερση βλ. Παράρτημα 1.

Zapatista de Liberación Nacional, EZLN) αποτελούμενος από 6 φυλές ιθαγενών της οικογένειας των Μάγιας.²

2. Η ζαπατιστική εξέγερση

Εικόνα 2: Υποδιοικητής είναι ο υψηλότερος βαθμός στην στρατιωτική ιεραρχία του EZLN καθώς διοικητές μπορούν να είναι μόνο οι πολιτικοί διοικητές της Μυστικής Ιθαγενικής Επαναστατικής Επιτροπής-Γενικής Διοίκησης του EZLN. Με αυτόν τον τρόπο καθίσταται σαφής η υπαγωγή του στρατιωτικού σκέλους στο πολιτικό. Στη φωτογραφία, ο εξεγερμένος υποδιοικητής Μοϊσές, που από το 2010 συνιστά τον επικεφαλής του EZLN. Πίσω του ο εξεγερμένος υποδιοικητής Μάρκος στο καρακόλ της Λα Ρεαλιδάδ, Μάης 2014.

Την 1^η Γενάρη 1994 εκδηλώθηκε στην πολιτεία της Τσιάπας η εξέγερση του Εθνικοαπελευθερωτικού Ζαπατιστικού Στρατού που κατέλαβε επτά πρωτεύουσες δήμων, με μεγαλύτερη το Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας. Οι Ζαπατίστας επέλεξαν αυτήν την ημερομηνία γιατί τότε θα ενεργοποιούνταν η Συνθήκη Ελεύθερου Εμπορίου (NAFTA) μεταξύ του Μεξικού, του Καναδά και των ΗΠΑ, που με τις νεοφιλελεύθερες διατάξεις της θα συνιστούσαν γερό χτύπημα εξόντωσης για την αγροτιά και τους ιθαγενικούς πολιτισμούς.³ Η πρωτοχρονιά λοιπόν που η μεξικανική ελίτ γιόρταζε την είσοδο της χώρας

² Για την περίοδο της παρανομίας του EZLN βλ. Παράρτημα 2.

³ Χαρακτηριστικά, λίγο πριν, το 1991, στο πλαίσιο της διευκόλυνσης των επενδύσεων, η μεξικανική κυβέρνηση προχώρησε σε μεταρρύθμιση του άρθρου 27 του συντάγματος που ήταν προϊόν της Μεξικανικής Επανάστασης του 1910. Το άρθρο αναγνώριζε το δικαίωμα στη συλλογική γαιοκτησία (*ejidos*), στην απαλλοτρίωση ή δωρεά γης προς τις κοινότητες που δεν είχαν επάρκεια καλλιεργήσιμης γης, και απαγόρευε την αγορά ή διαχείριση παρθένων περιοχών από εταιρείες. Η επαναφορά του άρθρου 27 αποτελεί ακόμη σταθερή διεκδίκηση πολλών αγροτικών κοινοτήτων και οργανώσεων στο Μεξικό.

στον Πρώτο Κόσμο, όπως ευαγγελιζόταν, ξημέρωσε με την εξέγερση ενός ιθαγενικού στρατού, την ύπαρξη του οποίου δεν γνώριζε σχεδόν κανείς μέχρι τότε.

Τα αιτήματα της ζαπατιστικής εξέγερσης ήταν απλά: **δουλειά, γη, στέγη, τροφή, υγεία, εκπαίδευση, ανεξαρτησία, ελευθερία, δημοκρατία, δικαιοσύνη, ειρήνη**, στα οποία αργότερα προστέθηκαν ο **πολιτισμός και η επικοινωνία**. Τα αιτήματα ήταν περίπου τα ίδια με αυτά της Μεξικανικής Επανάστασης του 1910, κεντρικό πρόσωπο της οποίας και πολύ αγαπημένη φιγούρα ακόμη και σήμερα ήταν ο Εμιλιάνο Ζαπάτα, από τον οποίο πήραν το όνομά τους οι Ζαπατίστας.

Σχεδόν από τύχη μια φιγούρα συγκέντρωσε τα φώτα της δημοσιότητας. Στις διαμαρτυρίες ενός γάλλου τουρίστα για την απαγόρευση εξόδου των τουριστών από το Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας, αναγκάστηκε να απαντήσει ο ίδιος ο στρατιωτικός διοικητής του ιθαγενικού αντάρτικου που μιλούσε άριστα γαλλικά και αγγλικά. Η κουβέντα τους, που λέγεται πως τελείωσε με την περίφημη φράση «Συγγνώμη για την ενόχληση, αλλά πρόκειται για επανάσταση», συγκέντρωσε γύρω της περιέργους και δημοσιογράφους που άρχισαν να ενδιαφέρονται για το πρόσωπο που θα συστηνόταν ως **εξεγερμένος υποδιοικητής Μάρκος**.

Ο Μάρκος έκλεψε την παράσταση από την **Μυστική Ιθαγενική Επαναστατική Επιτροπή**, την πολιτική διοίκηση του EZLN, που ήταν επιφορτισμένη να εξηγήσει τους λόγους της εξέγερσης. Ευφυής και ετοιμόλογος ασκούσε γοητεία στα τοπικά και διεθνή ΜΜΕ, την οποία αποφάσισαν να αξιοποιήσουν οι Ζαπατίστας κατασκευάζοντας τη φιγούρα του Μάρκος ως γέφυρα μεταξύ του πολιτισμού των ιθαγενών και του πολιτισμού των λευκών, οι οποίοι φαινόταν να μην καταλαβαίνουν τι ακριβώς γινόταν στην Τσιάπας (βλ. ενότητα «Ο θάνατος του Μάρκος»).

Στις 12 μέρες που διήρκεσε ο πόλεμος η ομοσπονδιακή κυβέρνηση του Μεξικού κινητοποίησε 17.000 στρατό ο οποίος βομβάρδισε χωριά και προέβη σε μαζικές εκτελέσεις και θηριωδίες. Η ρητορική και η γενικότερη στάση των Ζαπατίστας, καθώς και το δίκαιο των αιτημάτων τους, δημιούργησε ένα ρεύμα συμπάθειας, που με μαζικές συγκεντρώσεις σε όλες τις μεγάλες πόλεις του Μεξικού απαίτησε στις 12 Γενάρη να σταματήσει ο πόλεμος. Αυτή η εξέλιξη είναι πολύ κεντρική για την ιστορία του ζαπατιστικού κινήματος που προετοιμαζόταν 10 χρόνια για έναν ένοπλο αγώνα, ως το ύστατο μέσο ενάντια σ' έναν πόλεμο εξόντωσης των ιθαγενών και της αγροτιάς.

Το κίνημα αλληλεγγύης έθετε ένα δίλημμα στους Ζαπατίστας: θα συνέχιζαν τον αγώνα σύμφωνα με την ανάλυση και την προετοιμασία που είχαν κάνει ή θα 'άκουγαν' τον αλληλέγγυο κόσμο και θα έμπαιναν σε διαπραγμάτευση με την κυβέρνηση; Ενώ λοιπόν στην **1^η Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα** ο EZLN κήρυσσε τον πόλεμο στη μεξικανική κυβέρνηση καθιστώντας σαφή την πρόθεσή του να προελάσει μέχρι την Πόλη του Μεξικού και να απελευθερώνει στο δρόμο του τους λαούς από την «δικτατορία» του Θεσμικού Επαναστατικού Κόμματος (PRI) που κυβερνούσε το Μεξικό από το 1928, στάθμισε ότι η αλληλεγγύη του κόσμου ήταν πιο σημαντική. Οι Ζαπατίστας αποφάσισαν να εγκαταλείψουν το ολοκληρωμένο επαναστατικό τους πρόγραμμα (βλ. Παράρτημα 3) και να θέσουν επί τάπητος τα αιτήματά τους, τα οποία περιλάμβαναν ζητήματα ηλεκτροδότησης των κοινοτήτων, εκπαίδευσης, υγείας, σύνδεσης στο οδικό δίκτυο κλπ.

Η κυβέρνηση ανακοίνωσε εκχειρία και αμνηστία για όλα τα διαπραχθέντα εγκλήματα (που φυσικά ευνοούσε τον ομοσπονδιακό στρατό) και στις 22/2 άρχισαν οι

διαπραγματεύσεις που διήρκησαν μια βδομάδα και συγκέντρωσαν διεθνές ενδιαφέρον. Οι συνομιλίες πραγματοποιήθηκαν στον καθεδρικό ναό του Σαν Κριστόμπαλ δε las Κάσας και μεσολαβητής ορίστηκε ο επίσκοπος της πόλης, Σαμουέλ Ρουΐς Γκαρσία (βλ. Παράρτημα 5).

Μετά το πέρας της διαπραγμάτευσης οι Ζαπατίστας προέβησαν σε μια κίνηση πρωτοφανή για ένα ένοπλο κίνημα. Αποφάσισαν να διαβουλευτούν με τις **«ζαπατιστικές βάσεις στήριξης»**, δηλαδή την οπισθοφυλακή τους, καθώς και το αλληλέγγυο κίνημα που είχε ζητήσει την κατάπαυση του πυρός. Σύμφωνα με την ανακοίνωσή τους, η πρόταση συμφωνίας της κυβέρνησης ικανοποιούσε το 50% των αιτημάτων τους και ρωτούσαν αν έπρεπε να την υπογράψουν ή όχι. Και αν δεν την υπέγραφαν, ρωτούσαν αν έπρεπε να επιστρέψουν στον ένοπλο αγώνα ή να καλέσουν σε έναν εθνικό δημοκρατικό διάλογο.

Τον Ιούνιο 1994 η Μυστική Ιθαγενική Επαναστατική Επιτροπή-Γενική Διοίκηση του EZLN ανακοινώσε τα αποτελέσματα διαβούλευσης: 67.612 απαντήσεις που προέρχονταν από συνελεύσεις των ζαπατιστικών χωριών, συνελεύσεις χωριών με ζαπατιστική παρουσία, οργανώσεις-ομάδες στο Μεξικό και στο εξωτερικό, καθώς και άτομα. Το 2% απάντησε να υπογράψουν τη συμφωνία, ενώ το 98% να μην την υπογράψουν, εκ των οποίων το 3% πρότεινε επιστροφή στον ένοπλο αγώνα και το 97% στη σύγκληση εθνικού διαλόγου. Οι Ζαπατίστας τερματίζουν τη διαπραγμάτευση με την κυβέρνηση και με τη **2^η Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα** ανακοινώνουν τη **σύγκληση Εθνικού Δημοκρατικού Διαλόγου**. Οι διαβουλεύσεις, η δυνατότητα των Ζαπατίστας να συγκροτούν μαζικό κίνημα και να επιδεικνύουν την αποτυχία των κρατικών θεσμών μέσα από κάποιας μορφής διαπραγμάτευση, ενισχύοντας έτσι το δρόμο της αυτονομίας, είναι χαρακτηριστικά του ζαπατιστικού κινήματος που το συνοδεύουν μέχρι σήμερα.

Πίνακας 2: «Ρωτώντας προχωράμε»

Οι διαβουλεύσεις ήταν ένα σταθερό στοιχείο στην δεύτερη φάση του ζαπατιστικού κινήματος, καθώς όπως λένε οι ίδιοι δεν υπάρχει κάποιο εγχειρίδιο που να αναφέρει πώς χτίζεται η αυτονομία, αλλά καθορίζεται στην πορεία ανάλογα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες. Μέσα από τις σφυγμομετρήσεις οι Ζαπατίστας ζητούσαν τη γνώμη του αλληλέγγυου κινήματος, αντλούσαν νομιμοποίηση και υποστήριξη, και παράλληλα οργάνωναν το αλληλέγγυο κίνημα: οι απαντήσεις στέλνονταν μέσα από τις ομάδες που είχαν δημιουργηθεί γι' αυτό το σκοπό, και οι οποίες μετασχηματίστηκαν στη συνέχεια σε ποικίλες μορφές αντίστασης και αγώνα.

1. 10/1995-2/1996 Συμφωνίες του Σαν Αντρές. Στο μεταξύ οι Ζαπατίστας διεξάγουν πανεθνική διαβούλευση σχετικά με το μέλλον των Ζαπατίστας και ζητήματα δημοκρατίας: **απαντούν πάνω από 1 εκατ. Μεξικανοί**. Τον ίδιο χρόνο πραγματοποιείται και διεθνής σφυγμομέτρηση.
2. Νοεμβ. 1998 **Συνάντηση με 3 χιλ. άτομα** στο Σαν Κριστόμπαλ δε las Κάσας για να δικαιώματα των ιθαγενών: προτείνεται διαβούλευση σε εθνικό επίπεδο, αλλά και σε Μεξικανούς του εξωτερικού. Τον Μάρτη 1999, **5 χιλιάδες Ζαπατίστας** (2.500 άντρες και 2.500 γυναίκες) ταξιδεύουν σε όλη τη χώρα για να συγκεντρώσουν τις απαντήσεις. Τους υποδέχονται σε κάθε πόλη ομάδες αλληλεγγύης και πλήθος κόσμου. Με κάλπες συγκεντρώνονται 3 εκατομμύρια υπογραφές.
3. Ιούν. 2005 **6^η Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα**: κείμενο με βασική ανάλυση των Ζαπατίστας για τον καπιταλισμό και την αντίσταση, καθώς και κάλεσμα συστράτευσης. 1/1/2006-Ιούν. 2008: **Άλλη Καμπάνια** (βλ. σχετική ενότητα): ο Απεσταλμένος Μηδέν (υποδιοικητής Μάρκος) ταξιδεύει σε ένα μεγάλο κομμάτι του Μεξικού για να ακούσει, να καταγράψει τα προβλήματα, τις διαθέσεις και τις προσδοκίες του αλληλέγγυου κινήματος.

3. Η πρώτη συνάντηση των Ζαπατίστας με την «κοινωνία των πολιτών»

Στις 8 Αυγούστου λοιπόν της ίδιας χρονιάς (1994) συγκαλείται η πρώτη συνάντηση των Ζαπατίστας με αυτό που αργότερα θα ονομάσουν «κοινωνία των πολιτών» (όρο που πλέον δεν χρησιμοποιούν). Η επιλογή της ημερομηνίας συνέπιπτε με τα γενέθλια του Εμιλιάνο Ζαπάτα, εγκαινιάζοντας ένα σταθερό χαρακτηριστικό του ζαπατιστικού κινήματος να οργανώνει δράσεις ή να αρθρώνει λόγο σε ημερομηνίες σημαντικές για την ιστορία του Μεξικού, αλλά πλέον και της δικής του ιστορίας. Μ' αυτόν τον τρόπο οι Ζαπατίστας αφενός οικειοποιούνται την ιστορία, και αφετέρου δείχνουν το κομμάτι της ιστορίας του οποίου αποτελούν συνέχεια, ποιοι είναι οι δικοί τους νεκροί τους οποίους κοιτούν και ρωτούν, και από τους οποίους αντλούν δύναμη για να συνεχίσουν τον αγώνα.

Η Δημοκρατική Εθνοσυνέλευση πραγματοποιήθηκε σε εδάφη που απαλλοτριώθηκαν κατά τη ζαπατιστική εξέγερση, σε εγκατάσταση που χτίστηκε ειδικά για την περίπτωση. Ονομάστηκε **Αγουασκαλιέντες**, για να θυμίσει την πόλη Αγουασκαλιέντες στην οποία το 1914 είχαν συναντηθεί τα πιο ριζοσπαστικά κομμάτια της Μεξικανικής Επανάστασης, οι στρατοί του Εμιλιάνο Ζαπάτα, του Πάντσο Βίγια και του Ρουμπέν Χαραμίγιο. Το μικρό χωριουδάκι σχημάτιζε ένα σαλιγκάρι (σύμβολο με διάφορες σημασίες στην κοσμοθεώρηση των Μάγιας) που το έβλεπαν οι συμμετέχουσες και οι συμμετέχοντες κατεβαίνοντας το λόφο. Το μέρος όπου θα λάμβαναν χώρα οι εργασίες της συνάντησης είχε το σχήμα καραβιού για το ταξίδι που ξεκινούσαν οι Ζαπατίστας με το αλληλέγγυο κίνημα. Η δημιουργικότητα και η φαντασία, ο συμβολισμός στο λόγο και τις πράξεις είναι ένα ακόμη σταθερό χαρακτηριστικό του ζαπατιστικού κινήματος. Στη συνάντηση συμμετείχαν 7.000 άτομα, δείγμα της αυτοπεποίθησης και της οργανωτικής ικανότητας που είχε ήδη αποκτήσει το ζαπατιστικό κίνημα. Στην 1^η επέτειο της εξέγερσης (1/1/1995) η **3^η Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα** πρότεινε τη δημιουργία ενός Εθνικοαπελευθερωτικού Κινήματος με επικεφαλής τη Δημοκρατική Εθνοσυνέλευση που είχε σχηματιστεί.

4. Ο πόλεμος και το κίνημα αλληλεγγύης

Η βίαιη απάντηση του κράτους απέναντι στο κίνημα των Ζαπατίστας είναι επίσης ένα σταθερό στοιχείο στα χρόνια ύπαρξης των ζαπατιστικών κοινοτήτων. Στη δεύτερη φάση του ζαπατιστικού κινήματος πήρε δύο φορές τον χαρακτήρα συμβατικής πολεμικής σύρραξης: τον Γενάρη του 1994 και τον Φλεβάρη του 1995.⁴ Στη δεύτερη περίπτωση, η νεοεκλεγείσα κυβέρνηση του Μεξικού έσπασε την εκεχειρία και σε μια θεαματική συνέντευξη τύπου «αποκάλυψε» την ταυτότητα του υποδιοικητή Μάρκος (βλ. ενότητα «Ο θάνατος του Μάρκος»). Η διαταγή σύλληψής του συνοδεύτηκε από πολεμική επιχείρηση ενάντια στις κοινότητες, που περιλάμβανε δηλητηριάσεις ποταμών, βιασμούς γυναικών και βομβαρδισμούς χωριών με αποτέλεσμα 20.000 εκτοπισμένους. Ο στρατός κατέστρεψε μεταξύ άλλων και το Αγουασκαλιέντες, τις εγκαταστάσεις όπου είχε πραγματοποιηθεί η Δημοκρατική Εθνοσυνέλευση.

Και πάλι όμως το αλληλέγγυο κίνημα υποχρέωσε την μεξικανική κυβέρνηση να σταματήσει τις εχθροπραξίες. Το αλληλέγγυο κίνημα συνιστά μια απ' τις δικλίδες

⁴ Για το «Σχέδιο εκστρατείας Τσιάπας 94» βλ. τη σημείωση της ελληνικής Nebulosa στην είδηση 10: <https://nebulosagr.espivblogs.net/2017/05/15/teli-aprili-a-dekaimero-mai/#more-86>

ασφαλείας του EZLN μην επιτρέποντας στην κυβέρνηση να εξαπολύσει μια καθοριστική επίθεση εναντίον των ζαπατιστικών κοινοτήτων. Οποια μεξικανική κυβέρνηση έπαιρνε τέτοια απόφαση, θα είχε πολύ μεγάλο πολιτικό κόστος.

Έκτοτε ο μεξικανικός στρατός δεν έχει πραγματοποιήσει άμεση επίθεση στις κοινότητες. Ακολουθείται ένας **πόλεμος χαμηλής έντασης**, με έντονη στρατιωτικοποίηση της περιοχής (οι ζαπατιστικές κοινότητες είναι ασφυχτικά περικυκλωμένες από στρατόπεδα) και δράση παραστρατιωτικών ομάδων. Στον αντεπαναστατικό αυτόν πόλεμο εντάσσονται και τα κρατικά προγράμματα ανάπτυξης για την περιοχή της Τσιάπας που σκοπό έχουν τον έλεγχο του πληθυσμού και της γης.⁵ Οι επενδύσεις πολυεθνικών εταιρειών που λυμαινούνται εκτάσεις των κοινοτήτων, με εξορύξεις, φράγματα, αυτοκινητοδρόμους, κλπ., συνιστούν ένα ακόμη αντεπαναστατικό μέτρο πίεσης και εξόντωσης.

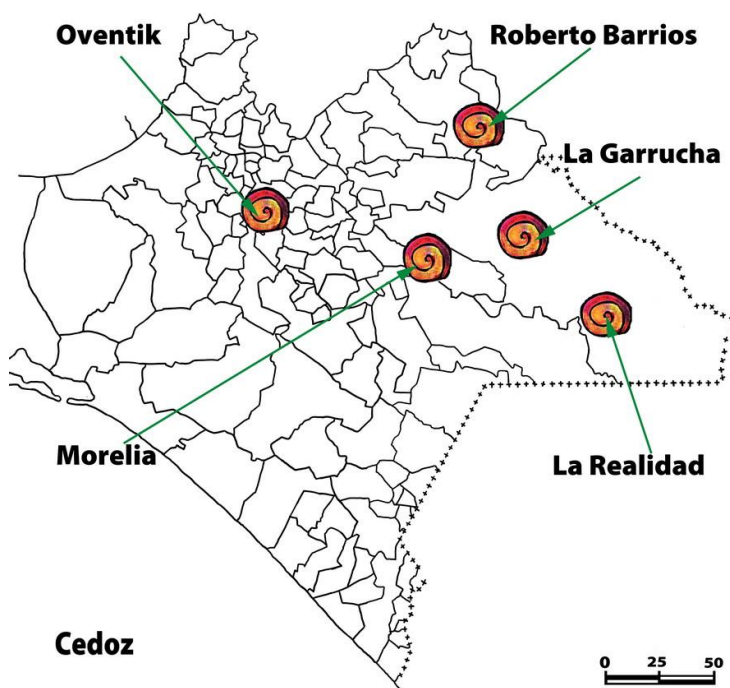
5. Οι Συμφωνίες του Σαν Αντρές και το Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο

Μετά τον πόλεμο του Φλεβάρη 1995 αρχίζει μια εκ νέου διαπραγμάτευση με σκοπό την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ιθαγενικών λαών του Μεξικού στη γη και τον πολιτισμό τους. Η διαπραγμάτευση κατέληξε στις **Συμφωνίες του Σαν Αντρές**, που πήραν το όνομά τους από την κωμόπολη στα υψίπεδα της Τσιάπας όπου έλαβαν χώρα οι συνομιλίες. Οι Συμφωνίες, που δεν κάλυπταν απόλυτα τις διεκδικήσεις, συνιστούσαν μια πρόταση για μεταρρύθμιση του συντάγματος. Σύμφωνα με αυτές, το κράτος αναγνώριζε τα εδαφικά δικαιώματα των κοινοτήτων και τις ίδιες ως νομικές οντότητες ανοίγοντας το δρόμο για την αυτοδιάθεση, το δικαίωμά τους σε εκτέλεση προγραμμάτων ανάπτυξης δικής τους απόφασης σύμφωνα με τις ανάγκες τους, και δεσμευόταν να συνάψει ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο που θα προωθούσε μια νέα ομοσπονδιακότητα εξαλείφοντας τις καθημερινές και πολιτικές συνθήκες που δημιουργούσαν την ανισότητα, την υποβάθμιση και τον ρατσισμό απέναντι στους ιθαγενικούς πληθυσμούς. Οι Συμφωνίες δεν έφτασαν ποτέ στη βουλή, καθώς ο πρόεδρος του Μεξικού δεν τις ενέκρινε. Η αναγνώρισή τους αποτελεί προϋπόθεση για κάθε μορφή διαλόγου των Ζαπατίστας με την όποια κυβέρνηση, αν και πλέον ένας διάλογος δεν είναι επιθυμητός για τους Ζαπατίστας.

Για τις συνομιλίες οι Ζαπατίστας είχαν καλέσει φυλές από όλο το Μεξικό. Από αυτή την πρωτοβουλία προέκυψε το **Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο (CNI)** που ιδρύθηκε το 1996 στο Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας. Το CNI συνιστά μια ανθηρή δομή που από τότε παρεμβαίνει σταθερά στα πολιτικά πράγματα του Μεξικού και πρόσφατα ανοίχτηκε σε νέους δρόμους με τη δημιουργία του Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης και την υποψήφιά του για τις εκλογές του 2018 κατόπιν πρότασης των Ζαπατίστας (βλ. ενότητα 11. Για την ιστορία του CNI βλ. Παράρτημα 6).

⁵ Παρότι οι Ζαπατίστας δεν δέχονται προγράμματα της κυβέρνησης, η ύπαρξη των προγραμμάτων λειτουργεί ως μέτρο πίεσης εναντίον τους. Τα προγράμματα αυτά συνιστούν παράλληλα σημαντική επιχειρηματική δραστηριότητα για κυβέρνηση και εταιρείες, καθώς παρά τις υποσχέσεις ένα πολύ μικρό μέρος της χρηματοδότησης φτάνει στην περιοχή.

6. Τα Αγουασκαλιέντες και τα Καρακόλ

Εικόνα 3: Το ζαπατιστικό έδαφος δεν είναι ενιαίο. Οι κοινότητες είναι διάσπαρτες, απέχουν αρκετές ώρες απόσταση μεταξύ τους κι ανάμεσά τους παρεμβάλλονται πόλεις, μη ζαπατιστικές κοινότητες, καθώς και στρατόπεδα. Επίσης υπάρχουν αρκετές μικτές κοινότητες, που κατοικούνται από Ζαπατίστας και μη Ζαπατίστας. Στην εικόνα φαίνεται η θέση των ζαπατιστικών καρακόλ στον χάρτη της πολιτείας της Τσιάπας.

Ένα άλλο στοιχείο βασικό στους Ζαπατίστας είναι ότι απαντάνε στην καταστροφή με δημιουργία. Λίγους μήνες μετά την καταστροφή του Αγουασκαλιέντες, οι Ζαπατίστας το ξανάχτισαν, τον Δεκέμβρη του 1995, και εγκαινίασαν τη λειτουργία άλλων τεσσάρων Αγουασκαλιέντες. Τα Αγουασκαλιέντες λειτουργούσαν ως διαχειριστικά κέντρα των 38 αυτόνομων δήμων που περιλάμβαναν τις 1.111 αυτόνομες κοινότητες, η ίδρυση των οποίων είχε ανακοινωθεί τον Οκτώβρη 1994. Το 2003 τα πέντε Αγουασκαλιέντες μετασχηματίζονται στα πέντε Καρακόλ, με τη ίδρυση των οποίων ο EZLN αποσύρεται από τη διοίκηση των κοινοτήτων. Η διοίκηση έκτοτε είναι πολιτική, με τον EZLN να λειτουργεί ως δικλείδα ασφαλείας της αυτονομίας (για τη λειτουργία των Καρακόλ και των κοινοτήτων, βλ. μέρος Β').

7. Διεθνείς συναντήσεις

Εικόνα 4: Φωτογραφία από την πιο πρόσφατη συνάντηση αναστοχασμού με τίτλο «Βλέμματα, ακούσματα, λόγια: “Απαγορεύεται η σκέψη;”» (Απρίλης 2018) που έλαβε χώρα στο CIDECI-Πανεπιστήμιο της Γης. Οι Ζαπατίστας από το 2015 έχουν οργανώσει τρία διεθνή συνέδρια, δύο φεστιβάλ τέχνης, ενώ οι τελευταίες δύο διοργανώσεις είναι μεικτές, με ομιλίες και τέχνη στον ίδιο χώρο. Έχουν έτσι ανοίξει ένα χώρο συζήτησης και αναστοχασμού μοναδικό για τα χρονικά του Μεξικού, ίσως και για τα παγκόσμια. Στόχοι είναι η θεωρητική οχύρωση απέναντι στη λαίλαπα του καπιταλισμού, η εκπαίδευση των κοινοτήτων, η γνωριμία με τις κοινότητες και ο αναστοχασμός για την κατάσταση του Μεξικού και του κόσμου. Στο κέντρο της φωτογραφίας διακρίνεται η Marichuy, εκπρόσωπος του Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης (CIG), και αριστερά της με το μικρόφωνο η καταπληκτική Lupita Vázquez Luna, σύμβουλος του CIG, επιβίωσα από τη σφαγή του Ακτεάλ (βλ. Παράρτημα 5).

Ένα άλλο σταθερό στοιχείο των Ζαπατίστας όλα αυτά τα χρόνια είναι συναντήσεις με αυτό που ονομάζουν κινήματα και με αυτό που ονόμαζαν ως «κοινωνία των πολιτών». Οι Ζαπατίστας θεωρούν ότι ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα των αλληλέγγυων το 1994 για κατάπαυση του πυρός ανέλαβαν μια δέσμευση απέναντι στο αλληλέγγυο κίνημα, το οποίο, όπως λένε, είναι αποφασισμένοι να μην απογοητεύσουν ποτέ. Οι διεθνείς συναντήσεις συνιστούν έκφραση αυτής της δέσμευσης. Στη διάρκειά τους οι Ζαπατίστας και το αλληλέγγυο κίνημα μοιράζονται οργανωτικές εμπειρίες, αναλύσεις και οράματα για έναν διαφορετικό κόσμο.

Η πρώτη τέτοια συνάντηση πραγματοποιήθηκε το 1996 στα πέντε Αγουσκαλιέντες («1^η Διεθνής Συνάντηση για την Ανθρωπότητα και ενάντια στο Νεοφιλελευθερισμό», την οποία χαριτολογώντας ονόμασαν «Διαγαλαξιακή», καθώς σίγουρα θα είχαν συμμετάσχει και όντα εκτός του δικού μας γαλαξία), στην οποία ανταποκρίθηκαν 6.000 άτομα από 42 χώρες. Η συνάντηση αυτή αποτελεί την πρώτη παγκόσμια συνάντηση αγωνιστριών και αγωνιστών ενάντια στην παγκοσμιοποίηση και αποτελεί ουσιαστικά την έναρξη του

κινήματος της αντιπαγκοσμιοποίησης. Η 2^η Συνάντηση, το 1997, πραγματοποιήθηκε στην Ισπανία όπου οι Ζαπατίστας έστειλαν αντιπροσωπεία. Το κίνημα υιοθέτησε το ζαπατιστικό σύνθημα «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός». Στην τελευταία φάση του ζαπατιστικού κινήματος, από το 2012 κ.ε., υπάρχει και πάλι μια τάση διοργάνωσης τέτοιων εκδηλώσεων. (για τις κατευθύνσεις από το 2012 κ.ε. βλ. Πίνακα 5).

8. Μεγάλες κινητοποιήσεις

Ένα άλλο στοιχείο του ζαπατιστικού κινήματος είναι οι μεγάλες κινητοποιήσεις στις οποίες οι Ζαπατίστας δείχνουν το μέγεθος της στήριξης που απολαμβάνουν (όπως η Πορεία του Χρώματος της Γης, 2001), την έμπρακτη αλληλεγγύη τους σε άλλα κινήματα (όπως η πορεία αλληλεγγύης για τους 43 αγνοούμενους φοιτητές της Ακαδημίας Δασκάλων στο Γκερρέρο, που έγινε στο Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας τον Οκτ. 2014 με 20 χιλ. Ζαπατίστας), αλλά και απλά τη δύναμή τους (όπως στη σιωπηλή πορεία την ημέρα που τέλειωνε το ημερολόγιο των Μάγιας, στις 21 Δεκέμβρη 2012).⁶ Θα αφηγηθώ μία από αυτές τις μεγάλες κινητοποιήσεις, την Πορεία του Χρώματος της Γης, που πραγματοποιήθηκε τον Φλεβάρη του 2001 και δείχνει τις δυνατότητες ενός μαζικού αλληλέγγυου κινήματος.

Στις εκλογές του 2000 τερματίστηκε η 72χρονη διακυβέρνηση του Επαναστατικού Θεσμικού Κόμματος (PRI) που κυβερνούσε το Μεξικό από το 1928. Ο νέος πρόεδρος του δεξιού Κόμματος Εθνικής Δράσης (PAN) ανακοίνωσε ότι θα έλυσε το πρόβλημα της Τσιάπας μέσα σε 15 λεπτά, φέρνοντας τις Συμφωνίες του Σαν Αντρές στη βουλή. Οι Ζαπατίστας υποδέχτηκαν την πρόκληση ανακοινώνοντας ότι θα μετέβαιναν στο κοινοβούλιο ώστε υποστηρίξουν έναντι των βουλευτών την αξία των Συμφωνιών.

Το караβάνι ξεκίνησε στις 24/2/2001 από το Σαν Κριστόμπαλ ντε λα Κάσας και πέρασε 12 πολιτείες του Μεξικού πριν φτάσει στην πρωτεύουσα. Ως μεσολαβητής από την πλευρά του EZLN ορίστηκε ο Fernando Yáñez Muñoz, παλιό μέλος των Εθνικοαπελευθερωτικών Δυνάμεων (FLN), του αντάρτικου μέσα από το οποίο γεννήθηκε ο EZLN (βλ. Παράρτημα 4). Το караβάνι, που αποτελούνταν από τους 24 διοικητές και διοικήτριες της Μυστικής Επαναστατικής Ιθαγενικής Επιτροπής-Γενικής Διοίκησης του EZLN (12 γυναίκες και 12 άντρες) και έναν υποδιοικητή -τον Μάρκος- διάνυσε 6.000 χλμ. σε 37 μέρες. Στη διαδρομή του συναντούσε μαζικότερες εκδηλώσεις υποδοχής που οργανώνονταν από τις αλληλέγγυες οργανώσεις. Στην πόλη του Μεξικού τούς περίμεναν 250 χιλιάδες άτομα, το μεγαλύτερο πλήθος που είχε συγκεντρωθεί ποτέ στο Ζόκαλο, την κεντρική πλατεία της πρωτεύουσας. Εκεί είχε στηθεί μια εξέδρα τόσο μεγάλη ώστε να μπορούν να παραταχθούν σε σειρά τα 25 μέλη του караβανιού. Η ομιλία του Μάρκος, με

⁶ Δείτε ενδεικτικά το βίντεο της αργεντινικής συλλογικότητας Proyecto Chakana για τη ζαπατιστική συμβολή στην Εθνική Πορεία Ειρήνης που οργανώθηκε στις 7/5/2011 σε διάφορες πόλεις της χώρας, με κεντρική την πορεία 90 χλμ. από την Κουερναμπάκα στην Πόλη του Μεξικού. Το βίντεο αρχίζει από την προσυγκέντρωση των Ζαπατίστας έξω από το CIDECI μέχρι την άφιξή τους έξω από τον καθεδρικό ναό του Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας. Η πορεία αυτή ήταν προάγγελος του ζαπατιστικού ανοίγματος 1,5 χρόνο αργότερα, καθώς ήδη υπήρχε η ανάλυση ότι τα πράγματα θα χειροτέρευαν σημαντικά με την εκλογή του Ενρίκε Πένια Νιέτο στην προεδρία του Μεξικού στις εκλογές εκείνου του καλοκαιριού. Στο βίντεο φαίνεται η κυριότερη επιτυχία της ζαπατιστικής αυτονομίας: στις συμμετέχουσες και τους συμμετέχοντες δεν υπάρχουν τα υποσιτισμένα σώματα των ιθαγενών που συνιστούν συνήθη εικόνα σε όλο το Μεξικό.

την οποία έκλεισαν οι παρεμβάσεις των διοικητών, χαρακτηρίστηκε ως η «μαζικότερη ανάγνωση ποίησης που έχει γίνει ποτέ».

Σε όλη τη διάρκεια της πορείας ήταν έντονες οι συζητήσεις στα ΜΜΕ καθώς και στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Μπορούσε άραγε να μπει στη Βουλή ένας εξωτερικός παράγοντας και να πιέσει τους νόμιμους εκπροσώπους του κράτους; Και πόσο μάλλον όταν αυτός ο εξωτερικός παράγοντας ήταν οι αρχηγοί ενός ένοπλου αντάρτικου που επιπλέον θα φορούσαν κουκούλες; Η πίεση ωστόσο ήταν τόσο μεγάλη που στις 28 Μαρτίου οι πόρτες της βουλής άνοιξαν και δυο διοικήτριες του EZLN ανέβηκαν στο βήμα για να υποστηρίξουν την αξία των Συμφωνιών του Σαν Αντρές για τη συνταγματική αναγνώριση των δικαιωμάτων και της κουλτούρας των ιθαγενών. Αυτό που τελικά ψηφίστηκε δεν είχε καμία σχέση με τις Συμφωνίες και για ακόμη μία φορά οι Ζαπατίστας ανακοίνωσαν πως προϋπόθεση για συμμετοχή σε όποιο διάλογο με την κυβέρνηση ήταν η αναγνώριση των Συμφωνιών. Η εξέλιξη αυτή εγκαινίασε μια περίοδο ψυχρότητας και έντονης κριτικής από μεριάς των Ζαπατίστας προς το κεντροαριστερό Κόμμα Δημοκρατικής Επανάστασης (PRD) που δεν υποστήριξε τις Συμφωνίες στη Βουλή. Οι κριτική αυτή στάση προκάλεσε τη δυσσάρεσκεια ενός κομματιού των αλληλέγγυων και την απομάκρυνσή τους. Από την άλλη ενίσχυσε το δρόμο προς την αυτονομία.

Πίνακας 3: Βάσεις του ζαπατιστικού κινήματος

Ιθαγενική κουλτούρα

Ιθαγενικό κίνημα

Κινήματα εθνικής απελευθέρωσης

Μεξικανικά αντάρτικα της δεκ. 1970

Πολιτική δουλειά θεολογίας της απελευθέρωσης στην Τσιάπας

9. Η Έκτη Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα και η Άλλη Καμπάνια

Τον Ιούνιο του 2005 οι ζαπατιστικές κοινότητες έκλεισαν για ένα μήνα, συζήτησαν και ψήφισαν την **6^η Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα** (και τελευταία μέχρι στιγμής). Στο πολύ σημαντικό αυτό κείμενο⁷ οι Ζαπατίστας καταγράφουν την ιστορία του κινήματος μέχρι το 2005, παρουσιάζουν τα επιτεύγματά τους, κάνουν μια ανάλυση της νεοφιλελεύθερης φάσης του καπιταλισμού και της κατάστασης στο Μεξικό, δηλώνουν αποφασισμένες και αποφασισμένοι να στείλουν υλική βοήθεια σε αγωνιζόμενους λαούς σε διάφορα μέρη του πλανήτη (Κούβα, Βολιβία, Εκουαδόρ, Ευρώπη), και καλούν σε ένα μέτωπο όχι πλέον ανοιχτό, αλλά «από τα κάτω και προς τα αριστερά», με σκοπό τη διαμόρφωση ενός «εθνικού προγράμματος αγώνα» και τη διεκδίκηση νέου συντάγματος. Για την κατάρτιση αυτού του σχεδίου δράσης αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν μια

⁷ Το κείμενο βρίσκεται στο διαδίκτυο σε μετάφραση της πρωτοβουλίας «Ένα Σχολείο για την Τσιάπας».

πανεθνική «Άλλη Καμπάνια». Η ονομασία είχε άμεση αναφορά στην κεντρική πολιτική σκηνή του Μεξικού, που βρισκόταν σε περίοδο προεκλογικής εκστρατείας, με τις δημοσκοπήσεις να φέρνουν το κεντροαριστερό Κόμμα Δημοκρατικής Επανάστασης (PRD) κοντά στη νίκη.

Εικόνα 5: Φωτογραφία από την αποστολή καλαμποκιού στον κουβανικό λαό τον Απρίλη 2006, όπως είχαν δηλώσει οι Ζαπατίστας ότι θα έκαναν στην 6^η Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα. Σε αντίστοιχες δράσεις αλληλεγγύης, τον Ιούλη του 2016 οι Ζαπατίστας παρέδωσαν 13 τόνους καφέ στα μπλόκα των απεργών δασκάλων του Εθνικού Συντονιστικού των Εργαζομένων στην Εκπαίδευση. Το Μάρτη του 2017 οι Ζαπατίστας παρέδωσαν καφέ που προοριζόταν προς ομάδες αλληλέγγυες προς τις μετανάστριες και τους μετανάστες ώστε πουλώντας τον να ενισχύσουν το έργο τους.

Σε μια πρώτη φάση ορίστηκαν ημερομηνίες για συναντήσεις στην Τσιάπας για όσες και όσους συμφωνούσαν με το κείμενο της Έκτης Διακήρυξης και ήθελαν να μπουν στην Άλλη Καμπάνια. Έπειτα καταρτίστηκε ένα εξάμηνο πρόγραμμα περιοδείας ανά πολιτεία που θα ξεκινούσε από το Σαν Κριστόμπαλ δεν λαζ Κάσας. Οι Ζαπατίστας είχαν ζητήσει να δημιουργηθούν τοπικές ομάδες της Άλλης Καμπάνιας, στις οποίες θα μπορούσαν να συμμετέχουν άτομα και συλλογικότητες. Κάθε τοπική θα προσκαλούσε, θα υποδεχόταν και θα συνομιλούσε με την Επιτροπή της Έκτης, που θα εκπροσωπούσαν από τον «Απεσταλμένο Μηδέν», δηλαδή τον Εξεγερμένο Υποδιοικητή Μάρκος. Θα ακολουθούσε άλλη μία περιοδεία από τον Σεπτέμβρη 2006 μέχρι τον Μάρτη 2007 που θα πραγματοποιούνταν από άλλη επιτροπή της Έκτης. Την Έκτη Διακήρυξη προσυπέγραψαν και ομάδες και άτομα στο εξωτερικό που μπήκαν στην Άλλη Καμπάνια και στην Διεθνή Έκτη.

Τα πράγματα δεν ακολούθησαν τον αυστηρό σχεδιασμό των Ζαπατίστας. Το πρώτο χτύπημα ήταν ο θάνατος της διοικήτριας Ραμόνα το Γενάρη του 2006. Έπειτα, το Μάη 2006, ενώ η Άλλη Καμπάνια βρισκόταν στην Πόλη του Μεξικού, τα σώματα ασφαλείας κατέστειλαν διαδήλωση που είχαν καλέσει οργανώσεις-μέλη της Άλλης Καμπάνιας στο

γειτονικό **Σαν Σαλβαδόρ Ατένκο**. Το αποτέλεσμα της καταστολής ήταν δυο νεκροί, αδιευκρίνιστος αριθμός τραυματιών, πάνω από 200 συλλήψεις και 26 καταγεγραμμένοι βιασμοί από μέλη των σωμάτων ασφαλείας.⁸ Οι ζαπατιστικές κοινότητες μπήκαν σε 'κόκκινο συναγερμό' και ο 'Απεσταλμένος Μηδέν', πριν μεταβεί ο ίδιος στο Ατένκο, κάλεσε όλες τις ομάδες της Άλλης Καμπάνιας σε δράσεις αλληλεγγύης.

Ο πρώτος γύρος της Άλλης Καμπάνιας ολοκληρώθηκε με μια διαβούλευση με τα μέλη της, στην οποία ρωτήθηκαν για το ποια θα έπρεπε να είναι τα χαρακτηριστικά της Άλλης Καμπάνιας, ποιοι έπρεπε να συμμετέχουν ή να μην συμμετέχουν, ποια να είναι η σχέση της με άλλες οργανώσεις και ποια να είναι τα καθήκοντά της. Η δεύτερη φάση ξεκίνησε τον Μάρτη 2007, αλλά διακόπηκε λόγω της συνεχούς καταστολής ενάντια στις ζαπατιστικές κοινότητες.

Η Άλλη Καμπάνια αποτέλεσε μια διακριτή φάση στην ιστορία των κινήματων του Μεξικού, δείχνοντας για άλλη μια φορά τη σαγήνη που ασκούσαν οι Ζαπατίστας και την ικανότητά τους να δημιουργούν μαζικό κίνημα έξω από τις κοινότητες. Κάποιες από τις ομάδες της Άλλης Καμπάνιας συνεχίζουν να υπάρχουν, άλλες μετασχηματίστηκαν, ενώ ομάδες και άτομα που συμμετείχαν στην Άλλη Καμπάνια συνεχίζουν να την καταγράφουν στο κινηματικό βιογραφικό τους, δίνοντας έτσι το πολιτικό τους στίγμα. Η εμπειρία της Άλλης Καμπάνιας αποτέλεσε βάση για τη ζαπατιστική πρόταση προς το Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο για τη δημιουργία ενός Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης και τον ορισμό υποψήφιας που θα συμμετείχε στις προεδρικές εκλογές του 2018 (βλ. ενότητα 11).

⁸ Την εντολή για την καταστολή έδωσε ο Ενρίκε Πένια Νιέτο, πρόεδρος του Μεξικού για την περίοδο 2012-2018, που τότε ήταν κυβερνήτης της πολιτείας, πράγμα που παραδέχτηκε κατά την προεκλογική του εκστρατεία το 2012 σε ομιλία του σε ιδιωτικό πανεπιστήμιο στην πρωτεύουσα. Η δημόσια παραδοχή πυροδότησε το φοιτητικό-νεολαϊστικό κίνημα «Είμαι ο 132» (YoSoy132).

Πίνακας 4: Ζαπατιστική διακυβέρνηση

Τρία επίπεδα διακυβέρνησης:

- κοινότητα (χωριό)
- δήμος
- ζώνη

Υπάρχουν πέντε ζώνες, κέντρα των οποίων είναι τα πέντε καρακόλ (διαχειριστικά κέντρα), σε κάθε ένα από τα οποία υπάρχει ένα Συμβούλιο Καλής Διακυβέρνησης (ΣΚΔ)

- 1) Ζώνη «Συνοριακή Ζούγκλα», καρακόλ «Μητέρα των καρακόλ της θάλασσας των ονείρων μας» (*Λα Ρεαλιδάδ*), ΣΚΔ «Για την ελπίδα». Περιλαμβάνει 4 δήμους
- 2) Ζώνη «Tzots Choj», καρακόλ «Ανεμοστρόβιλος από τα λόγια μας» (*Μορέλια*), ΣΚΔ «Καρδιά του ουράνιου τόξου της ελπίδας». Περιλαμβάνει 7 δήμους
- 3) Ζώνη «Ζούγκλα Τσελτάλ», καρακόλ «Αντίσταση μέχρι μια νέα χαραυγή» (*Λα Γκαρρούτσα*), ΣΚΔ «Μονοπάτι του μέλλοντος». Περιλαμβάνει 4 δήμους
- 4) Ζώνη «Βορράς της Τσιάπας», καρακόλ «Που μιλά για όλους» (*Ρομπέρτο Μπάρριος*), ΣΚΔ «Νέος σπόρος που θα αναπαραχθεί». Περιλαμβάνει 7 δήμους
- 5) Ζώνη «Υψίπεδα της Τσιάπας», καρακόλ «Αντίσταση και εξέγερση για την ανθρωπότητα», ΣΚΔ «Κεντρική καρδιά των Ζαπατίστας μπροστά στον κόσμο» (*Οβεντίκ*). Περιλαμβάνει 7 δήμους

Σημείωση: Πιθανώς λόγω της δυσκολίας των ονομάτων, τα καρακόλ και τα ΣΚΔ συνεχίζουν να αποκαλούνται με τα ονόματα που είχαν όταν ήταν Αγουασκαλιέντες (σημειώνονται με πλάγια γράμματα στις παρενθέσεις).

10. Ο θάνατος του υποδιοικητή Μάρκος

Τον Μάη 2014, μια από τις επιθέσεις παραστρατιωτικών ομάδων στις ζαπατιστικές κοινότητες -οι οποίες συνήθως παρουσιάζονται από τις μεξικανικές αρχές ως συγκρούσεις μεταξύ ιθαγενικών φυλών ή κοινοτήτων- είχε αιματηρό τέλος: 13 τραυματίες και ένας νεκρός. Ο δάσκαλος στο Μικρό Ζαπατιστικό Σχολείο, José Luis Solís López, γνωστός με το ψευδώνυμο Γκαλεάνο, σκοτώθηκε από δυο σφαίρες, χτύπημα από ματσέτα στο στόμα και χαριστική βολή.⁹ Το γεγονός αποτέλεσε μεγάλο χτύπημα για τις κοινότητες. Το όργιο παραπληροφόρησης που ακολούθησε, οδήγησε τους Ζαπατίστας για άλλη μια φορά να αναπροσδιορίσουν τους συμμάχους τους και να αποκλείσουν τον συμβατικό τύπο από τις κοινότητες.

Σε μια τελετή αποκλειστικά για τα εναλλακτικά μέσα ενημέρωσης ο υποδιοικητής Μάρκος διάβασε το κείμενο του θανάτου του:¹⁰ αποκάλυψε ότι οι Ζαπατίστας μετά την

⁹ Διαβάστε την ελληνική μετάφραση του κειμένου: «Ο πόνος και η οργή» του υποδιοικητή Μάρκος, 8/5/2014: <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2014/05/12/Ελληνική-μετάφραση/>.

¹⁰ Το εκπληκτικό αυτό κείμενο υπάρχει σε ελληνική μετάφραση: «Ανάμεσα στο φως και τη σκιά», <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2014/05/29/griegoluzsombra/>. Το κείμενο αποκάλυπτε διάφορες άγνωστες όψεις της ζαπατιστικής ιστορίας, ανάμεσα στις οποίες ήταν ότι το άτομο με το οποίο η μεξικανική κυβέρνηση είχε ταυτίσει τον Μάρκος τον Φλεβάρη του 1995, ταύτιση που λόγω της μη

εξέγερση είχαν αποφασίσει να κατασκευάσουν την προσωπικότητα του Μάρκος ακολουθώντας το παιχνίδι των ΜΜΕ που αρέσκονται στο να φτιάχνουν αναλώσιμες προσωπικότητες. Το έργο του Μάρκος, που ήταν η σύνδεση του κόσμου των Ζαπατίστας με τον κόσμο του θεάματος, είχε πλέον τελειώσει και είχε έρθει το πλήρωμα του χρόνου για να καταστραφεί αυτή η προσωπικότητα. Ενώ αναζητούσαν το σωστό χρόνο που θα γινόταν αυτό, σκοτώθηκε ο σύντροφος Γκαλεάνο. Τι μπορούμε να πούμε άραγε στους νεκρούς μας; αναρωτιούνται οι Ζαπατίστας. Αρκεί απλά να τους θυμόμαστε; Αρκεί να οργιζόμαστε με τον θάνατό τους; Απαντούν πως όχι: πρέπει να μπορούμε να σηκώσουμε τη ζωή τους. Κι έτσι οι Ζαπατίστας εξαπάτησαν τον Χάρο ανταλλάσσοντας ένα ολόγραμμα με έναν σύντροφο. Στις 2 τα ξημερώματα της 25^{ης} Μάη 2014 ο υποδιοικητής Μάρκος αποχαιρέτησε οριστικά το κοινό και ο εξεγερμένος υποδιοικητής Μοϊσές έδωσε το λόγο στον υποδιοικητή... Γκαλεάνο.

ευθαρσούς διάψευσης από τους Ζαπατίστας είχε γίνει δεκτή ως αληθής από το κίνημα αλληλεγγύης, μερικά χρόνια μετά την 'αποκάλυψη' πήγε να ζήσει στις ζαπατιστικές κοινότητες. Παράλληλα, διέψευδε τη διάδοση, επίσης πιστευτή στο αλληλέγγυο κίνημα, ότι ο Μάρκος έπασχε από ανίατη ασθένεια.

Πίνακας 5: Δομές συλλογικής εργασίας στη ζώνη των Υψιπέδων της

Τσιάπας

- 1.** Κλινική για όλη τη ζαπατιστική περιφέρεια
- 2.** 11 μικροκλινικές
- 3.** 38 κέντρα υγείας
- 4.** 225 υποστηρικτές υγείας, * 5 γενικοί συντονιστές
- 5.** γυμνάσιο
- 6.** 152 δημοτικά σχολεία με 460 υποστηρικτές εκπαίδευσης*
- 7.** κοινοτικά χωράφια καλαμποκιού, μπανάνας, φασολιών**
- 8.** 3 κοινοτικά ραδιόφωνα
- 9.** εκτροφή πουλερικών
- 10.** υφαντήριο
- 11.** λατομείο
- 12.** βιοτεχνία κατασκευής τούβλων
- 13.** εργαστήρια αγροοικολογίας (μαθήματα για φυτά και ζώα)
- 14.** εργαστήριο μεταποίησης

* Οι Ζαπατίστας δεν χρησιμοποιούν τους όρους 'γιατρός' και 'δάσκαλος' καθώς τα άτομα που αναλαμβάνουν αυτά τα καθήκοντα είναι μέλη της κοινότητας, λαμβάνουν κατάρτιση με ευθύνη της και επομένως η γνώση ανήκει στην κοινότητα. Εκείνες/οι απλά προωθούν την υγεία και την εκπαίδευση (promotores de salud και promotores de educación), χωρίς να δημιουργούν τις άνισες σχέσεις και τα δίπολα δασκάλου-μαθητή, γιατρού-ασθενή.

** Το καλαμπόκι και τα φασόλια συνιστούν βασικά διατροφικά είδη στο Μεξικό

11. Η ζαπατιστική πρόταση για συμμετοχή στις προεδρικές εκλογές του 2018

Το ζαπατιστικό κίνημα ακολουθεί μια πολύ ενδιαφέρουσα πρακτική, χρήσιμη ίσως για τις κινηματικές διαδικασίες γενικότερα. Για τους Ζαπατίστας φαίνεται να μην έχει τόση σημασία η θεωρητική αρτιότητα, αλλά οι κατευθύνσεις που καθορίζονται μέσα από την πράξη, τη συμμετοχή και τη βιωμένη εμπειρία. Ζήτημα και ζητούμενο δεν είναι η ύπαρξη κάποιας επαναστατικής πρωτοπορίας που να υποδεικνύει τι μπορεί ή δεν μπορεί να λειτουργήσει, αλλά κάθε μικρό ή μεγάλο βήμα να πατά στη στέρεη βάση της βεβαιότητας των ατόμων που συμμετέχουν. Και το επιτυγχάνουν με την τεχνική «δοκιμής-λάθους».

Είναι βέβαιο ότι σε κάθε ένα από 'φλερτ' του ζαπατισμού με τους κρατικούς θεσμούς υπήρχε η ανάλυση ότι οι διαδικασίες διαπραγμάτευσης δεν θα έφερναν αίσιο αποτέλεσμα. Σε κάθε μία από αυτές τις κινήσεις οι Ζαπατίστας αποδεικνύουν σε όλο και περισσότερο κόσμο την αδυναμία μιας λύσης από τα πάνω και την αναγκαιότητα για οργάνωση από τα κάτω. Με τις διαπραγματεύσεις του Σαν Αντρές και την Πορεία του Χρώματος της Γης έδειξαν ότι τα δικαιώματα των ιθαγενών δεν θα αναγνωρίζονταν ποτέ από την τάξη των πολιτικών του Μεξικού κι αυτό ενίσχυσε μια ευρύτατα νομιμοποιημένη

μονομερή αυτονομία. Ένας από τους στόχους της πρότασης για συμμετοχή στις προεδρικές εκλογές το 2018 ήταν να αποδείξουν πως στις εκλογές μπορούν να συμμετάσχουν μόνο άτομα συγκεκριμένου προφίλ και με συγκεκριμένη σχέση με το κράτος, το παρακράτος και τον επιχειρηματικό κόσμο του Μεξικού, κι ότι κατ' επέκταση οι εκλογές δεν μπορούσαν να φέρουν καμία λύση στα πραγματικά προβλήματα των από κάτω. Παράλληλα μια υποτιθέμενη προεκλογική εκστρατεία μπορούσε να δημιουργήσει ένα πλατύ κίνημα, πράγμα που συμβαίνει, φέρνοντας τον ζαπατισμό και τα ιθαγενικά κινήματα στο Μεξικό ίσως στην καλύτερη φάση τους.¹¹

Το Οκτώβρη του 2016 το Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο (CNI) είχε την εικοστή του επέτειο στο καρακόλ του Οβεντίκ. Σε αυτήν οι Ζαπατίστας έφεραν την πρόταση για τη δημιουργία ενός Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης που θα έβγαινε μέσα από το CNI. Το Συμβούλιο θα αναδείκνυε μια ιθαγενή γυναίκα ως εκπρόσωπό του η οποία θα διεκδικούσε μια θέση ως ανεξάρτητη υποψήφια στις προεδρικές εκλογές του 2018 (βλ. Παράρτημα 7 για αποσπάσματα σχετικών ανακοινώσεων).¹²

Η πρόταση έπεσε ως κεραυνός εν αιθρία όχι μόνο στους ιθαγενείς εκπροσώπους που παραβρέθηκαν στο Πέμπτο Ιθαγενικό Κογκρέσο αλλά και στα κινήματα και τις συλλογικότητες στο Μεξικό (υπήρξαν ακόμη και οι ομάδες που διασπάστηκαν συζητώντας αν θα υποστήριζαν ή όχι μια τέτοια κίνηση). Παράλληλα εξαιρετικά αρνητική ήταν και η στάση της εξουσιαστικής αριστεράς που κατηγόρησε τον EZLN ότι «ανήκει στη μαφία της εξουσίας» και ότι η πρόταση αποσκοπούσε στο να διασπάσει την ψήφο στην αριστερά και να χτυπήσει τον κεντροαριστερό υποψήφιο που τελικά κέρδισε τις εκλογές. Οι επιθέσεις της αριστεράς και αριστερών ήταν ιδιαίτερα δριμύεις καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της πρωτοβουλίας, γεμάτες σεξιστικά και ρατσιστικά σχόλια.

Αφότου οι Ζαπατίστας εξήγησαν (βλ. κείμενο Β', Παράρτημα 7) ότι στόχος ήταν η οργάνωση των αντιστάσεων από τα κάτω και όχι η συμμετοχή στις εκλογές, η πρόταση μπήκε σε διαβούλευση σε όλες τις κοινότητες και συλλογικότητες που εκπροσωπούσαν στο Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο. Τον Δεκέμβρη ανακοινώθηκε σε μια νέα συνάντηση των εκπροσώπων του CNI στο Οβεντίκ ότι μετά από εκτενή διαβούλευση σε 43 λαούς που διαμένουν σε 523 κοινότητες οι συντριπτική πλειοψηφία ενέκρινε την πρόταση. Το Μάη του 2017 πραγματοποιήθηκε η συντακτική συνέλευση του Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης (GIC) και ανακοινώθηκε ότι αντιπρόσωπός του θα ήταν η Μαρία δε Χεσούς Πατρίσιο Μαρτίνες, ιθαγενής του λαού Νάουα στο νότο της πολιτείας του Χαλίσκο, θεραπεύτρια φυσικής ιατρικής. Το νεότευκτο Συμβούλιο, αποτελούμενο από 71 συμβούλους, και η εκπρόσωπός του παραχώρησαν συνέντευξη τύπου στο CIDECI-Πανεπιστήμιο της Γης στο Σαν Κριστόμπαλ δε λαs Κάσας σε 250 εθνικά και διεθνή μέσα.¹³

¹¹ Μετά την ανάδειξη του κεντροαριστερού υποψήφιου Αντρές Εμανουέλ Λόπες Ομπραδόρ στις εκλογές του 2018, το κίνημα που οργανώνεται από τα κάτω με αυτήν την πρωτοβουλία μπορεί να δώσει ίσως κάποιες εγγυήσεις ότι η εξουσιαστική αριστερά δεν θα αφομοιώσει κινηματικές διαδικασίες όπως έχει συμβεί σε αντίστοιχες περιπτώσεις.

¹² Σύμφωνα με τη νομοθεσία του Μεξικού, οι επίδοξοι ανεξάρτητοι υποψήφιοι παίρνουν το επίσημο χρίσμα του υποψηφίου με τη διαδικασία που θα περιγραφεί παρακάτω. Η Marichuy παρέμεινε «επίδοξη» (aspirante) χωρίς να περάσει στην επόμενη φάση. Θα αναφέρεται στο κείμενο ως «υποψήφια» για οικονομία του λόγου.

¹³ Περίληψη της συνέντευξης τύπου: <https://athens.indymedia.org/post/1574163/>. Σε άλλη αιτιολόγηση αυτής της πρότασης ο υποδιοικητής Γκαλεάνο εξήγησε ότι τα μέσα που υπήρχαν για τη διάχυση των ζητημάτων που αφορούσαν το Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο ήταν η ιστοσελίδα του Enlace Zapatista (δέχεται 6.000 επισκέψεις αν η ανάρτηση είναι διήγημα, 4.000 για τις ανακοινώσεις του

Τον Αύγουστο ιδρύθηκε ο σύλλογος «Ήρθε η ώρα της άνθισης των λαών», ανάμεσα στα μέλη του οποίου ήταν γνωστές προσωπικότητες της διανόησης και των τεχνών στο Μεξικό, ο οποίος ανέλαβε το νομικό και διαδικαστικό κομμάτι της υποψηφιότητας. Η Marichuy (Μαριτσούι) όπως χαϊδευτικά αποκαλείται η εκπρόσωπος του CNI, για να πάρει το επίσημο χρίσμα της ανεξάρτητης υποψήφιας, όφειλε να συγκεντρώσει σε διάστημα 120 ημερών 896 χιλιάδες υπογραφές που αντιστοιχούσαν στο 1 τοις εκατό του εκλογικού σώματος. Η συλλογή των υπογραφών έπρεπε να γίνει με υπερσύγχρονα και πανάκριβα κινητά, λήψη φωτογραφίας του υπογράφοντα ή της υπογράφουσας με συγκεκριμένο φωτισμό (που με τα φτωχά μέσα που είχε εκστρατεία μπορούσε να γίνει μόνο 2-3 ώρες την ημέρα σε ηλιοφάνεια) και άμεση αποστολή για καταχώριση στους καταλόγους της Εθνικής Υπηρεσίας Εκλογών (που καθώς οι περισσότερες ιθαγενικές κοινότητες δεν έχουν σήμα κινητής τηλεφωνίας δεν μπορούσαν να συμμετάσχουν). Ως βοηθητικοί και βοηθητικές για τη συλλογή υπογραφών εγγράφηκαν 14.117 άτομα εκ των οποίων τα 5.704 όντως δούλεψαν προς αυτήν την κατεύθυνση. Από τους υπόλοιπους, 1.618 είπαν πως δεν μπόρεσαν να βρουν το απαιτούμενο κινητό.

Από Σεπτέμβρη μέχρι τον Φλεβάρη,¹⁴ η Marichuy και οι σύμβουλοι έκαναν περιοδεία σε όλο το Μεξικό, συνομίλησαν με τοπικά κινήματα και επισκέφτηκαν απομακρυσμένες κοινότητες. Για τους και τις συμβούλους η εμπειρία ήταν πολύ σημαντική καθώς οι περισσότερες δεν είχαν βγει ποτέ από τις κοινότητές τους και δεν είχαν επισκεφτεί τα ζαπατιστικά καρακόλ, από όπου άρχισε η περιοδεία.

Στις ομιλίες της Marichuy υπήρξε μόνο μία αναφορά στις εκλογές που συνιστούσε καταγγελία της διαδικασίας συλλογής των υπογραφών που με τα ακριβά κινητά τηλέφωνα που απαιτούνταν απέκλειαν τις ιθαγενικές κοινότητες και τον φτωχό κόσμο. Η Marichuy και οι σύμβουλοι καλούσαν σε οργάνωση και αλληλεγγύη από τα κάτω. Άλλωστε αν διαβάσει κανείς τις σχετικές ανακοινώσεις, φαίνεται πως η πρωτοβουλία απευθυνόταν κυρίως σε μη οργανωμένα άτομα ακριβώς με αυτόν τον στόχο: να τους γίνει ένα κάλεσμα που έλειπε.

Οι Ζαπατίστας δεν είχαν ασχοληθεί με το πρακτικό κομμάτι για την ανάδειξη της Marichuy ως επίσημης υποψήφιας. Δεν ασχολήθηκε ούτε και το CNI μετά τη σύσταση του Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης. Δεν ήταν άλλωστε τέτοια η εντολή που είχε λάβει από τις κοινότητες. Ωστόσο οι χιλιάδες άνθρωποι από τις πόλεις που μπήκαν στην πρωτοβουλία και τη συνδιαμόρφωσαν θεώρησαν ότι άξιζε να δοθεί μάχη και σε αυτό το επίπεδο. Μια ομάδα δικηγόρων ασχολήθηκε με τα προαπαιτούμενα για την υποψηφιότητα. Ο σύλλογος «Ήρθε η ώρα της άνθισης των λαών» έκανε συνεχής συστάσεις με μικρές νίκες στην Εθνική Υπηρεσία Εκλογών. Χιλιάδες άτομα στις πόλεις οργανώθηκαν σε Δίκτυα Στήριξης για την αγορά κινητών και τη συλλογή υπογραφών. Ο σύλλογος μαζί με τα Δίκτυα Στήριξης διεκδίκησαν να παροτρύνει η Marichuy στη συλλογή υπογραφών και να εμφανίζεται περισσότερο στα συμβατικά MME. Όπως είπαν οι Ζαπατίστας, μετά την πρότασή τους η πρωτοβουλία πλέον ανήκε στο CNI, και μετά την έναρξη της περιοδείας έγινε κτήμα των χιλιάδων που συμμετείχαν. Ο ELNZ δεν εξέφρασε καμία γνώμη.

EZLN, 1.500 αν είναι καταγγελία) ή ο θάνατος. Υπολόγισαν ότι στο μέγεθος του πολέμου που ζει το Μεξικό για να γίνουν θέμα οι ιθαγενείς έπρεπε να πεθάνουν τουλάχιστον 100.000 άτομα. Οπότε έπρεπε να κάνουν κάτι άλλο για να βγει το ιθαγενικό ζήτημα μπροστά. Η πρωτοβουλία για τις εκλογές πέτυχε το στόχο της για διάχυση καθώς είχε ευρύτατη κάλυψη από εθνικά και τοπικά MME από τα μέρη που περνούσε, καθώς και αρθρογραφία. Κίνησε επίσης διεθνές ενδιαφέρον.

¹⁴ Η περιοδεία σταμάτησε λόγω ενός ατυχήματος που είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο μιας συμβούλου. Το γεγονός σχεδόν συνέπεσε με την λήξη προθεσμίας για τη συλλογή υπογραφών.

Στην απολογιστική συνάντηση τον Απρίλη του 2018 στο συνέδριο «Βλέμματα, ακούσματα, λόγια: “Απαγορεύεται η σκέψη”»;» στο CIDECI-Πανεπιστήμιο της Γης έγινε σαφής ο θετικός αντίκτυπος που είχε αυτή η διαδικασία. Οι εκπρόσωποι του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου είχαν αυξηθεί από 38 (τον Οκτώβρη του 2016) σε 170, ενώ το CNI είχε αποκτήσει παρουσία σε περιοχές που δεν είχε ποτέ πριν. Τα Δίκτυα Στήριξης που δημιουργήθηκαν σε όλη τη χώρα για τη συλλογή των υπογραφών συγκέντρωσαν χιλιάδες κόσμο που αναμετρήθηκε με πολλές δυσκολίες. Σε μια χώρα που ζει καθημερινά τον πόλεμο, η συγκέντρωση υπογραφών για μια ιθαγενή υποψήφια μπορούσε να τους κοστίζει ακόμη και τη ζωή. Δεν έλλειψαν και κριτικές φυσικά που υποστήριξαν ότι η διαδικασία των υπογραφών (συγκεντρώθηκαν 282 χιλιάδες υπογραφές) ήταν μάταιη και ανώφελη.

Στα επόμενα βήματα που θα αποφασιστούν τον Οκτώβρη 2018 ο EZLN προτείνει μεταξύ άλλων τη δημιουργία ενός Συντονιστικού ή μιας Ομοσπονδίας Δικτύων και μια διεθνή συνάντηση δικτύων τον Δεκέμβρη.

Εικόνα 6: Υπάρχει πλέον μια διακριτή ζαπατιστική τεχνοτροπία που έχει βασιστεί στα έργα της ζωγράφου Beatriz Aurora. Στη φωτογραφία εικονίζεται η αφίσα που έφτιαξε η συγκεκριμένη καλλιτέχνης για το φεστιβάλ τέχνης *CompArte*. Με τα συγκεκριμένα φεστιβάλ προωθήθηκε η τέχνη στις κοινότητες που πλέον παράγουν ζωγραφική, μουσική, θέατρο, ποίηση, κ.ά.

Κατευθύνσεις των Ζαπατίστας από 2012 κ. ε.

- Αλληλεγγύη σε βαλλόμενους πληθυσμούς/ ομάδες/ αγώνες

- Διεθνείς συναντήσεις για:

- γνωριμία με τις ζαπατιστικές κοινότητες
- σύσφιξη σχέσεων μεταξύ των Ζαπατίστας και άλλων αγωνιζόμενων κομματιών

- Διεθνείς συναντήσεις αναστοχασμού/συνέδρια

- Συνέδρια με συγκεκριμένη θεματική και σκοπό την παραγωγή θεωρίας αλλά και την εκπαίδευση των κοινοτήτων

- Οργάνωση ιθαγενικών αντιστάσεων

- Κείμενα θεωρίας και ανάλυσης

2012	Πορεία της σιωπής, 21 Δεκέμβρη	
2013	Μικρό Ζαπατιστικό Σχολείο	αλληλεγγύη
	«Αυτοί και εμείς» (19 κείμενα), «Οι συμφοιτητές» (5 κείμενα), «Νοτάν» (4 κείμενα)	διεθνείς συναντήσεις
2014	Δολοφονία Γκαλεάνο –θάνατος υποδιοικητή Μάρκος	διεθνή συνέδρια
	1 ^η συνάντηση με ιθαγενικούς λαούς	ιθαγενικές αντιστάσεις
	Συμμετοχή στις κινητοποιήσεις για Αγιοσινάπα	Θεωρητικά κείμενα
2015	Πρώτο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Αντιστάσεων & Εξεγέρσεων	
	Σεμινάριο «Κριτική Σκέψη ενάντια στη Λερναία Ύδρα του Καπιταλισμού»	
2016	Β' επίπεδο Μικρού Ζαπατιστικού Σχολείου	
	Αλληλεγγύη στη CNTE (Εθνικό Συντονιστικό Εργαζομένων στην Εκπαίδευση)	
	CompArte – Φεστιβάλ Τέχνης	
	Συνέδριο «ConCiencias: Οι Ζαπατίστας και ο Επιστήμες για την Ανθρωπότητα»	
	5 ^η Συνάντηση Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου	
	διαβούλευση σε 523 κοινότητες 43 λαών 25 πολιτειών	
2017	Συνέδριο ConCiencias Β'	
	Εκστρατεία για μετανάστες σε ΗΠΑ – προσφορά 1 τόνου καφέ	
	Συνέδριο «Τα τείχη του καπιταλισμού, οι ρωγμές της αριστεράς»	
	Συντακτική συνέλευση Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης	
	CompArte Β' Φεστιβάλ τέχνης	
2018	Α' Διεθνής συνάντηση αγωνιζόμενων γυναικών	
	Συνέδριο: «Βλέμματα, ακούσματα και λόγια: Απαγορεύεται η σκέψη;»	
	Συνάντηση δικτύων στήριξης του Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης	
	300 (τρία θεωρητικά κείμενα ως συμμετοχή του EZLN στη συνάντηση των δικτύων στήριξης)	
	ComParte Γ'	
	Εθνική συνάντηση CNI (Οκτώβρη)	
	Διεθνής συνάντηση Δικτύων (Δεκέμβρη)	

Πίνακας 6: Κατευθύνσεις των Ζαπατίστας από το 2012 κ.ε.

Στον παραπάνω κακότεχνο πίνακα γίνεται μια απόπειρα σκιαγράφησης των κατευθύνσεων που έχουν πάρει οι Ζαπατίστας μετά το άνοιγμα του 2012. (Αν ήξερα ότι θα βγει σε pdf θα το έκανα έγχρωμο...)

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ: Οι βάσεις του ζαπατιστικού κινήματος

Το ζαπατιστικό κίνημα δεν συνιστά παρθενόγένεση. Έχει πολύ γερές βάσεις στην **ιθαγενική κουλτούρα**, μια κουλτούρα συνελύσεων αλλά και μια κουλτούρα ανιμιστική. Οι ιθαγενικές κουλτούρες, όχι μόνο στο Μεξικό αλλά και σε όλο τον κόσμο, έχουν μια κοσμοθεώρηση η οποία αντιμετωπίζει τη γη ως μητέρα στην οποία κατοικούν οντότητες: δέντρα, βουνά, πηγές, ποτάμια, βράχοι είναι όντα που μπορεί να λυπούνται ή να χαίρονται. Ο άνθρωπος είναι μέρος αυτού του συστήματος οντοτήτων, με τις οποίες διαδρά και σχετίζεται. Επίσης, όπως λένε οι ιθαγενείς της Τσιάπας, είναι μια κουλτούρα εμείς-κεντρική και όχι εγω-κεντρική, με το 'εμείς' να περιλαμβάνει εξίσου άνδρες, γυναίκες, παιδιά, ηλικιωμένους, καθώς και όλες τις οντότητες που προαναφέρθηκαν.

Μια δεύτερη βάση του ζαπατιστικού κινήματος είναι το **ιθαγενικό κίνημα**. Αφορμή άλλωστε για να ληφθεί η απόφαση για την εξέγερση του 1994 ήταν μια ιθαγενική κινητοποίηση. Το 1992 η κυβέρνηση του Μεξικού σκόπευε να διοργανώσει μεγάλες φιέστες για τα 500 χρόνια από την 'ανακάλυψη' της Αμερικής -της συνάντησης των δύο κόσμων, όπως έλεγε. Από το 1989 μέχρι το 1992 οι ιθαγενείς του Μεξικού διοργάνωσαν μαζικότερες κινητοποιήσεις στις οποίες μιλούσαν για τα 500 χρόνια υπαγωγής και εκμετάλλευσής τους [βλ. και Παράρτημα 2]. Οι Ζαπατίστας τις πρώτες μέρες της εξέγερσης έλεγαν ότι είναι «παιδιά μιας νύχτας που διήρκεσε 500 χρόνια».

Μια άλλη βάση του ζαπατιστικού κινήματος ήταν τα **εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα** που απέκτησαν νέα ώθηση στη Λατινική Αμερική από τη δεκαετία του '70, και τα οποία μιλούσαν για μια *πατρίδα* - όρος πολύ κεντρικός στη ρητορική των Ζαπατίστας (από το 2012 κ.ε. πολύ περιθωριακά)- ως τον χώρο που οι κάτοικοί της πρέπει να μπορούν να διαφεντεύουν. Οι Ζαπατίστας θεωρούν ότι είναι κομμάτι του Μεξικού (κεντρικό σύνθημα του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου που δημιουργήθηκε μετά από ζαπατιστικό κάλεσμα το 1996 ήταν το «Ποτέ πια ένα Μεξικό χωρίς εμάς»), και σε όλες τις εκδηλώσεις τους έχουν τη μεξικανική και τη ζαπατιστική σημαία (τα τελευταία χρόνια κι αυτό αποφεύγεται).

Άλλη βάση του κινήματος είναι τα **μεξικανικά αντάρτικα** της δεκαετίας του '70. Ένα τέτοιο μαρξιστικό λενινιστικό αντάρτικο, στη λογική των γκεβαρικών πυρήνων ήταν οι Εθνικοαπελευθερωτικές Δυνάμεις (FLN) που ιδρύθηκαν στο Μεξικό το 1969. Η ένοπλη αυτή ομάδα είχε το 1972 πυρήνα στη ζούγκλα Λακαντόνα και ως μετεξέλιξή του ιδρύθηκε 10 χρόνια αργότερα ο EZLN. Στις αρχές των FLN ήταν η σιωπηλή συγκέντρωση δυνάμεων και οπλισμού χωρίς απαλλοτριώσεις και απαγωγές, αρχές που μεταβιβάστηκαν στον EZLN. Όταν η μεξικανική κυβέρνηση εξόντωσε τις FLN, το 1974, επιζήσαντα μέλη τους κατέβηκαν στη ζούγκλα Λακαντόνα και αποτέλεσαν την πρώτη μαγιά, που, μαζί με τα προηγούμενα, έφτιαξαν τον EZLN (περισσότερα για τις FLN στο Παράρτημα 4).

Και τέλος οι Ζαπατίστας έχουν πολύ γερή βάση στην πολιτική δουλειά που είχαν κάνει θεολόγοι, κοινωνοί και ιερείς της **θεολογίας της απελευθέρωσης**. Η θεολογία της απελευθέρωσης είναι ένα ρεύμα στο εσωτερικό της καθολικής και της προτεσταντικής εκκλησίας από τη δεκαετία του '60 και εξής, η οποία διακηρύττει ότι δεν αρκεί οι πιστοί και οι πιστές να λατρεύουν παθητικά τον Χριστό, αλλά πρέπει να μπορούν να ακολουθούν το παράδειγμά του, αγωνιζόμενες/οι κατά των «κακώς κειμένων» αυτού του κόσμου και επιλέγοντας την πλευρά των φτωχών και των καταπιεσμένων. Και σε αυτόν τον αγώνα για συλλογική κοινωνική χειραφέτηση ο Θεός θα είναι δίπλα τους, όπως ήταν δίπλα στους

Εβραίους κατά την Έξοδο από την Αίγυπτο. Η θεολογία της απελευθέρωσης επαναφέρει τους περιθωριοποιημένους πληθυσμούς ως υποκείμενα της ιστορίας και της αλλαγής. Διόλου συμπτωματικά, επίσκοπος της Τσιάπας όταν έγινε η ζαπατιστική εξέγερση ήταν μια σημαντική φιγούρα στη μεξικανική ιστορία της θεολογίας της απελευθέρωσης, ο Σαμουέλ Ρουΐς Γκαρσία (για τη θεολογία της απελευθέρωσης και για το συγκεκριμένο πρόσωπο, βλ. Παράρτημα 5).

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η οργάνωση των κοινοτήτων σήμερα

1. Η δημοκρατία, η ελευθερία και η αυτονομία σύμφωνα με τους Ζαπατίστας¹⁵

Καταρχάς ας δούμε πώς ορίζουν οι Ζαπατίστας κάποιες βασικές έννοιες, όπως δημοκρατία, ελευθερία, αυτονομία. Σύμφωνα με τα λεγόμενά τους λοιπόν στο Μικρό Ζαπατιστικό Σχολείο (2013):

Δημοκρατία είναι η σύναψη συμφωνιών στις κοινότητες. Το σύστημα μάς έχει διδάξει ότι δημοκρατία είναι η σκέψη του καθενός μας. Εμείς από την εμπειρία μας έχουμε αντιληφθεί ότι δημοκρατία είναι οι συναινέσεις.

Δημοκρατία είναι η συμφωνία του λαού που αποφασίζει πώς θέλει να κάνει τα πράγματα.

Ελευθερία είναι η συμμετοχή στις συνελεύσεις, η δυνατότητα να συζητάμε και έπειτα να αποφασίζουμε [...] Είναι μια συλλογική ελευθερία που έχουμε κατακτήσει. Μπορούμε να αποφασίζουμε τον τρόπο ζωής μας. Κανένας δεν σκέφτεται για εμάς [...] Η συλλογική διακυβέρνηση σκέφτεται αλλά δεν αποφασίζει από μόνη της [...] Υπέρτατη αρχή είναι η συνέλευση.

Αυτονομία, σύμφωνα με τους Ζαπατίστας, είναι η δυνατότητά τους να αυτοκυβερνώνται, να αποφασίζουν οι ίδιοι τη μορφή της διακυβέρνησης και των ζώων τους· είναι η δυνατότητα διαμόρφωσης ενός πλαισίου όπου η γνώμη του λαού εισακούγεται και οι διοικητές «κυβερνούν υπακούοντας».

Ακριβώς στη βάση των παραπάνω ορισμών, υπάρχουν κάποια κοινά βασικά χαρακτηριστικά στα εδάφη που ελέγχουν οι Ζαπατίστας, αλλά τα επιμέρους καθορίζονται από τις συνελεύσεις κάθε επιπέδου διακυβέρνησης.

2. Αρχές αυτόνομης ζαπατιστικής διακυβέρνησης

Οι παρακάτω επτά αρχές διακυβέρνησης είναι ενιαίες σε όλο το ζαπατιστικό έδαφος και απευθύνονται σε όσες και όσους αναλαμβάνουν θέσεις ευθύνης (οι επτά αρχές έχουν υιοθετηθεί και από το Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο και το Εθνικό Συμβούλιο Διακυβέρνησης):

- Υπακούμε και δεν διατάζουμε
- Εκπροσωπούμε και δεν υποκαθιστούμε
- Κοιτάμε προς τα κάτω και όχι προς τα πάνω
- Υπηρετούμε και δεν υπηρετούμαστε
- Πείθουμε και δεν νικάμε

¹⁵ Μεγάλο μέρος από όσα γράφονται στο δεύτερο μέρος σε σχέση με τη διάρθρωση και την οργάνωση των κοινοτήτων έχουν αντληθεί από τη διαδικτυακή εκδοχή του Μικρού Ζαπατιστικού Σχολείου το 2013. Καθώς το ζαπατιστικό κίνημα συνιστά μια δυναμική συνθήκη, μπορεί από τότε επιμέρους στοιχεία (όπως αριθμητικά) να έχουν μετασηματιστεί, εξελιχτεί ή να έχουν προστεθεί άλλα. Η βασική ωστόσο δομή δεν πρέπει να έχει αλλάξει.

- Οικοδομούμε και δεν καταστρέφουμε
- Προτείνουμε και δεν επιβάλλουμε

Με βάση τις παραπάνω, άτομα που έχουν αναλάβει θέσεις ευθύνης μπορεί να εγκαλούνται ή να ανακαλούνται από τα πόστα τους.

3. Διάρθρωση αυτόνομης ζαπατιστικής διακυβέρνησης

Οι Ζαπατίστας έχουν τρία επίπεδα διακυβέρνησης: το επίπεδο της **κοινότητας**, δηλαδή του χωριού, το επίπεδο του **δήμου** που απαρτίζεται από χωριά, και το επίπεδο της **ζώνης** που απαρτίζεται από 4-7 δήμους σε κάθε ζώνη.¹⁶

Υπάρχουν **πέντε ζώνες**, και σε κάθε ζώνη υπάρχει ένα **καρακόλ**. Καρακόλ σημαίνει σαλιγκάρι, σύμβολο με διαφορετικές σημασίες στην κουλτούρα των Μάγιας. Τα караκόλ λειτουργούν ως διαχειριστικά κέντρα. Σε κάθε караκόλ υπάρχει ένα **Συμβούλιο Καλής Διακυβέρνησης** (σε αντίθεση με την *κακή κυβέρνηση* που είναι η κυβέρνηση του Μεξικού). Τα πέντε Συμβούλια Καλής Διακυβέρνησης είναι η ανώτατη αρχή των ζαπατιστικών κοινοτήτων. Οι θέσεις σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης θεωρούνται ως υπηρεσίες/υποχρεώσεις προς την κοινότητα και είναι άμισθες. Πλέον, στα τρία επίπεδα διακυβέρνησης υπάρχει ίση αντιπροσώπευση αντρών και γυναικών. Ας δούμε λίγο πώς λειτουργεί αυτή η δομή στην πράξη:

Στο **επίπεδο του χωριού**: κάθε χωριό έχει τον δικό του εσωτερικό κανονισμό, τον οποίο έχει αποφασίσει μέσα από την συνέλευσή του. Ο εσωτερικός κανονισμός ορίζει τον τρόπο ανάληψης των θέσεων ευθύνης, πόσο διαρκεί η θητεία, πώς υποστηρίζονται από την κοινότητα όσες και όσοι αναλαμβάνουν θέσεις ευθύνης, κλπ. Για παράδειγμα, οι απελθούσες και απελθόντες από θέσεις ευθύνης μπορεί να προτείνουν τις/τους αντικαταστάτριες/τες τους και να εγκρίνονται από τη συνέλευση, ή μπορεί να αναδεικνύονται με ψηφοφορία από τη συνέλευση και ανάλογα με τον αριθμό των ψήφων να παίρνουν αντίστοιχες θέσεις, ή να γίνεται ψηφοφορία ανά θέση, ή να περνούν εκ περιτροπής από όλες τις θέσεις όλα τα μέλη της κοινότητας. Σε κάθε περίπτωση, δεν υπάρχουν υποψηφιότητες, αλλά τα άτομα προτείνονται από την κοινότητα και πρέπει να έχουν κάποιον καλό λόγο για να αρνηθούν. Υποχρέωση όσων αναλαμβάνουν θέσεις ευθύνης είναι να εξαντλήσουν τη θητεία και να ακολουθούν τις αρχές καλής διακυβέρνησης. Δικαίωμά τους είναι να ζητήσουν επιπλέον κατάρτιση. Στις συνελεύσεις συμμετέχουν όλα τα μέλη της κοινότητας από την ηλικία των 12 ετών, ενώ από την ηλικία των 16 μπορούν να αναλάβουν θέσεις ευθύνης.

Οι αρχές θέτουν τα θέματα στη **συνέλευση** που καλείται με τον τρόπο που ορίζει ο εσωτερικός κανονισμός. Κάθε μέλος της κοινότητας διατυπώνει τη γνώμη του, οι αρχές αναπροσαρμόζουν την πρόταση ανάλογα με αυτά που ακούστηκαν και την θέτουν εκ νέου στη συνέλευση. Όταν πρόκειται για ζητήματα όχι τόσο σημαντικά, μπορούν οι διαφορετικές προτάσεις να τεθούν σε ψηφοφορία. Η απόφαση υλοποιούνται με επίβλεψη των διοικουσών και διοικούντων. Αν δεν λειτουργήσει η πρόταση που αποφασίστηκε, μπορεί να επιχειρηθεί η δεύτερη σε ψήφους, μετά η τρίτη, αν υπάρχει, αλλιώς συζητείται σε νέα

¹⁶ Για τους αναγνώστες και αναγνώστριες που αναρωτιούνται πόσοι τελικά είναι οι Ζαπατίστας δεν υπάρχει απάντηση. Υπάρχουν ζαπατιστικά ληξιαρχικά αρχεία αλλά ποτέ δεν έχουν γνωστοποιηθεί αριθμητικά στοιχεία για τις κοινότητες για λόγους ασφαλείας.

συνέλευση. Αν όμως το ζήτημα είναι σοβαρό, όπως τα ζητήματα εκπαίδευσης, επιδιώκεται η μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση. Όπως λένε ωστόσο οι ίδιοι, πρέπει εξ αρχής να υπάρχει βούληση συναίνεσης, αλλιώς ο καθένας επιμένει στην άποψή του.

Οι αρχές οφείλουν να έχουν εποπτεία της κατάστασης του πληθυσμού, του εδάφους δικαιοδοσίας της κοινότητας, των πόρων, του εξοπλισμού, των συλλογικών εργασιών, των συνεταιρισμών κλπ.

Σε κάθε χωριό υπάρχει ένα **αυτόνομο δημοτικό σχολείο** και ένα **αυτόνομο ιατρικό κέντρο**, καθώς και **επιτροπές υγείας, εκπαίδευσης και αγροοικολογίας**. Υπάρχουν επίσης τρεις αρμοδιότητες που αναλαμβάνουν αποκλειστικά γυναίκες: μαία, φυσικοθεραπεύτρια και βοτανολόγα.

Η ζαπατιστική διοίκηση δείχνει ότι δεν χρειάζεται να είναι κάποιος ειδικός για να αναλάβει θέση ευθύνης. Οποιοδήποτε μέλος της κοινότητας μπορεί να περάσει από κατάρτιση -υπάρχουν κέντρα κατάρτισης για την εκπαίδευση και την υγεία- και να αναλάβει θητεία για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Με αυτόν τον τρόπο η γνώση τόσο της διοίκησης, όσο και πιο εξειδικευμένες γνώσεις, κοινωνικοποιούνται και διαχέονται.

Κάθε χωριό στέλνει εκπροσώπους στους **αυτόνομους δήμους** (MAREZ, δηλαδή Αυτόνομοι Εξεγερμένοι Ζαπατιστικοί Δήμοι). Κάθε δήμος έχει τον δικό του εσωτερικό κανονισμό που έχει καθοριστεί από τη συνέλευσή του και ορίζει τον τρόπο εκλογής των εκπροσώπων, τη διάρκεια της θητείας, τις αρμοδιότητες, τη διαδοχή και τον τρόπο στήριξής τους από τις κοινότητες. Οι αρμοδιότητες των δήμων είναι ίδιες με των κοινοτήτων αλλά σε μεγαλύτερη επικράτεια.

Στο επίπεδο της **αυτόνομης ζώνης**, κάθε μια από τις πέντε ζώνες έχει τον δικό της κανονισμό. Η ύψιστη διοικητική βαθμίδα κάθε ζώνης είναι το **Συμβούλιο Καλής Διακυβέρνησης**. Ο τρόπος επιλογής των μελών του και η θητεία καθορίζονται από τον εσωτερικό κανονισμό της ζώνης. Για παράδειγμα μπορεί να συνυπάρχουν παλιά μέλη με καινούρια για κάποιο διάστημα, ή τα καινούρια μέλη να έρχονται κυλιόμενα. Συνήθως η θητεία είναι τριετής και κυλιόμενη. Δηλ. μπορεί να υπάρχουν δύο ή τρεις ομάδες που αναλαμβάνουν εκ περιτροπής ανά τακτά χρονικά διαστήματα.

Τα Συμβούλια Καλής Διακυβέρνησης βρίσκονται στα πέντε καρακόλ. Σε κάθε καρακόλ υπάρχουν σπιτάκια για τον καθένα από τους αυτόνομους δήμους που στέλνουν τους εκπροσώπους τους στα καρακόλ με κυλιόμενη θητεία και πάντα σύμφωνα με τον εσωτερικό κανονισμό.

Υλοποιώντας λοιπόν οι Ζαπατίστας την αντίληψή τους για την ελευθερία και τη δημοκρατία, υπάρχουν κάποια σταθερά χαρακτηριστικά στα ζαπατιστικά εδάφη, αλλά τα επιμέρους καθορίζονται από τις συμφωνίες κάθε κοινότητας, δήμου, ζώνης.

Για να έχουμε πληρέστερη εικόνα, πρέπει να φανταστούμε μια συνθήκη όπου δεν υπάρχει δυνατότητα τηλεφωνικής ή διαδικτυακής επικοινωνίας. Οπότε η διακίνηση της πληροφορίας γίνεται με τα μέλη των κοινοτήτων που βρίσκονται στις κυλιόμενες θητείες. Το αίτημα ή το πρόβλημα μιας κοινότητας θα προωθηθεί λοιπόν στο δήμο στις 15 μέρες που θα αναλάβει η επόμενη ομάδα, κι έπειτα με αυτόν τον τρόπο θα μεταφερθεί η πληροφορία στο Συμβούλιο Καλής Διακυβέρνησης, κι από εκεί θα επιστρέψει στον Αυτόνομο Δήμο για να γυρίσει και πάλι στις κοινότητες. Αυτή η συνθήκη, μαζί με την ανυπαρξία υπευθύνων αποκλειστικής απασχόλησης, κάνει αναγκαστικά αργές τις διαδικασίες.

Σε κάθε καρακόλ υπάρχουν **Επιτροπές Περιφρούρησης**, οι οποίες ελέγχουν τις εργασίες του Συμβουλίου Καλής Διακυβέρνησης, καθώς και το τι μπαίνει και βγαίνει από το

καρακόλ, σε επίπεδο ανθρώπων, υλικών και χρημάτων. Υπάρχουν επίσης **Επιτροπές Πληροφόρησης** που συντονίζουν τα διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης, αλλά και εμψυχώνουν τις συλλογικές εργασίες (βλ. επόμενη ενότητα).

Η κοινότητα αναλαμβάνει να στηρίξει τις οικογένειες όσων αναλαμβάνουν θέσεις ευθύνης και να παράσχει στο μέλος της τη στήριξη που έχει συμφωνηθεί στον εσωτερικό κανονισμό της κοινότητας (ό,τι της/του αναλογεί σε καλαμπόκι και φασόλια).

Όπως λένε οι ίδιοι, η αυτονομία είναι ένας δρόμος που χαράζεται προχωρώντας. Δεν είναι ότι όλα λειτουργούν τέλεια στις κοινότητες, ότι ζουν εντελώς έξω από τον καπιταλισμό, ότι πλέον δεν υπάρχει πατριαρχική συμπεριφορά, ότι όλες και όλοι συμμετέχουν με όρεξη στις συλλογικές εργασίες, ότι είναι όλοι και όλες συνεπείς κλπ. **Το ζήτημα και το ζητούμενο είναι να υπάρχει η οργάνωση που θα εξασφαλίζει τη δημιουργία και συντήρηση μηχανισμών ανάδειξης και επίλυσης των προβλημάτων.**

4. Συλλογικές εργασίες

"LOS TERCIOS COMPAS"

EZLN

Εικόνα 7: Ζαπατιστικά μέσα ενημέρωσης: Το επίσημο ραδιόφωνο του EZLN είναι το *Radio Insurgente* (Εξεγερμένο Ραδιόφωνο) που ιδρύθηκε το 2002 και εκπέμπει στα FM και στα βραχέα. Από το 2005 άρχισε η διαδικασία μετάβασης από τη στρατιωτική στην πολιτική διαχείριση του

Radio Insurgente με σκοπό να μετατραπεί σε κοινοτικό ραδιόφωνο και να μεταδίδει πρόγραμμα ανάλογα με τις αποφάσεις και τις γλώσσες κάθε ζώνης. Μέρος της εκπομπών του ανεβαίνει στην ιστοσελίδα <http://www.radioinsurgente.org/> ως ηχητικά αρχεία που μπορούν αναμεταδοθούν από άλλα κοινοτικά ραδιόφωνα. Στην επίσημη ιστοσελίδα των Ζαπατίστας <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/> ανεβαίνουν οι ανακοινώσεις, καταγγελίες, ενημερώσεις της στρατιωτικής και πολιτικής διοίκησης. Το 2014 δημιουργήθηκε η ομάδα ζαπατιστικής μαζικής ενημέρωσης *Los tercios compas*, δηλαδή 'οι τρίτοι σύντροφοι' (λογοπαίγνιο με τη λέξη 'medio, που σημαίνει 'μέσο' αλλά επίσης και 'μεσαίος', οπότε *Los tercios compas* δεν είναι ούτε μέσο ούτε μεσαίοι: είναι τρίτοι!) που έχει ως logo το εικονιζόμενο γατόσκυλο (ήρωας από τις αφηγήσεις του Μάρκος) που σημαδεύει εκεί που πρέπει: κάτω και αριστερά.

Οι συλλογικές εργασίες είναι ένα πάρα πολύ βασικό στοιχείο των ζαπατιστικών κοινοτήτων. Για παράδειγμα μια συνέλευση ή οι αρχές ενός χωριού, ενός δήμου ή ενός Συμβουλίου Καλής Διακυβέρνησης, διακρίνουν ότι υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ανάγκη σε επίπεδο χωριού, δήμου, ή ζώνης. Αυτή η ανάγκη τίθεται στην συνέλευση, μαζί με μια συγκεκριμένη πρόταση, και η συνέλευση κρίνει αν όντως υπάρχει αυτή η ανάγκη και αναλαμβάνει να την υλοποιήσει. Μπορεί να είναι κάποιο έργο υποδομής (παραγωγή ενέργειας, δρόμος, κάποια αποθήκη κλπ.), ένα κοινοτικό ραδιόφωνο, η παραγωγή τροφίμων για τις ζαπατιστικές επετείους, η υποστήριξη του σχολείου, του κέντρου υγείας κλπ. Για την περίπτωση μιας κατασκευής κοινοτικής ωφέλειας, για παράδειγμα, η αρμόδια αρχή στην πρότασή της πρέπει να καθορίσει πόσες εργατοώρες θα χρειαστούν, πώς θα καλυφθούν, πώς θα γίνει η προμήθεια των υλικών, από πού θα βγουν τα έξοδα, πόσο θα διαρκέσει το έργο κλπ. Τα έξοδα από ένα μελίσσι που λειτουργεί με συλλογική εργασία (δηλαδή δουλεύεται από όλα τα μέλη της κοινότητας) μπορεί να καλύπτουν τις μετακινήσεις όσων χρειάζεται να καταρτιστούν για την υγεία ή την εκπαίδευση, μπορεί να στηρίζει υλικά το σχολείο, να καλύπτει τα έξοδα μιας κοινοτικής κατασκευής, κλπ. Ανάλογα με το αν η κοινοτική εργασία γίνεται σε επίπεδο χωριού, δήμου ή ζώνης στελεχώνεται από το χωριό, το δήμο ή τη ζώνη, και περιλαμβάνει εργασία κάποιες μέρες το μήνα, συνήθως 3-4, ή και περισσότερες, ανάλογα με τις ανάγκες και τη συμφωνία που υπάρχει.

Οι συλλογικές εργασίες είναι πρακτική που χρησιμοποιούσαν οι Ζαπατίστας και πριν τη ζαπατιστική εξέγερση του 1994, όχι μόνο για να καλύπτουν ανάγκες των κοινοτήτων αλλά και να ενισχύουν το ηθικό των μελών του κινήματος που μπορούσαν με αυτόν τον τρόπο να γνωρίζουν μέλη από άλλες κοινότητες και να δουλεύουν από κοινού (βλ. Παράρτημα 2).

5. Οικονομία των κοινοτήτων

Στο πλαίσιο των κοινοτήτων υπάρχει ατομική ιδιοκτησία (για ζώα ή κινητή περιουσία), αλλά όχι ατομική γαιοκτησία. Οι κοινότητες που απαλλοτρίωσαν γη στην εξέγερση του 1994 διανέμουν την κοινοτική γη ανά νοικοκυριό. Άλλες κοινότητες έχουν ένα σύστημα γαιοκτησίας που θεσπίστηκε με την Μεξικανική Επανάσταση (1910), τα *ejidos*, τα οποία διαχειρίζεται συγκεκριμένος αριθμός οικογενειών.¹⁷ Οι ανάγκες των μελών των κοινοτήτων και των νοικοκυριών τους καλύπτεται από την παραγωγή του νοικοκυριού, από την

¹⁷ Στο πλαίσιο των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων στο Μεξικό, πλέον δεν αναγνωρίζονται αυτά τα συλλογικά συστήματα γαιοκτησίας και συνιστά συνεχή αγώνα όλων των αγροτικών κοινοτήτων της χώρας να τα διατηρήσουν.

εμπορευματοποίηση της παραγωγής ή άλλες εμπορικές/επιχειρηματικές δραστηριότητες (εργαστήρια μεταποίησης, φούρνοι, υποδηματοποιεία, ψιλικατζίδικα, εστιατόρια, καφενεία, κλπ.) που μπορεί να οργανώνονται συνεταιριστικά ή όχι. Οι εμπορικές/επιχειρηματικές εργασίες προσπαθούν ν' αξιοποιούν τα προϊόντα της εργασίας που προέρχονται από το εσωτερικό του ζαπατιστικού εδάφους ούτως ώστε όσο χρήμα διακινείται να μένει στις κοινότητες.

6. Ζαπατιστικές τράπεζες

Για τα μέλη των κοινοτήτων λειτουργούν τρεις ζαπατιστικές τράπεζες. Η μία λειτουργεί για την κάλυψη ιατρικών εξόδων για σοβαρές ασθένειες που δεν μπορούν να ιαθούν από το ζαπατιστικό σύστημα υγείας. Αν η/ο ασθενής θεραπευτεί, αναλαμβάνει να αποπληρώσει το δάνειο με έναν μικρό τόκο (2%). Αν όχι, το χρέος παραγράφεται.

Η δεύτερη τράπεζα δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία των γυναικών Ζαπατίστας και έχει στόχο την χρηματοδότηση γυναικείων συνεταιρισμών. Οι συνεταιρισμοί αναλαμβάνουν να αποπληρώσουν το αρχικό κεφάλαιο και να έχουν κάποια επιπλέον χρηματική συμμετοχή ούτως ώστε να αυξάνεται το αποθεματικό της τράπεζας.

Η τρίτη είναι κοινοτική τράπεζα η οποία καλύπτει ανάγκες των μελών των κοινοτήτων μέχρι τη συγκομιδή και την εμπορευματοποίησή της. Το κεφάλαιο αυτής της τράπεζας προέρχεται από όλα τα μέλη των κοινοτήτων που δίνουν ένα πέσο το μήνα (πέσο είναι το νόμισμα του Μεξικού), αλλά και από τη συνεισφορά συγκεκριμένης ποσότητας καλαμποκιού και φασολιών που στη συνέχεια εμπορευματοποιούνται ανά τόνους (η συνεισφορά σε είδος μπορεί να αξιοποιηθεί για να καλύψει και άλλες ανάγκες). Τέλος ένα μέρος των χρηματικών δωρεών αλληλέγγυων ομάδων απορροφάται από την αυτόνομη κοινοτική τράπεζα.

7. Ζαπατιστική εκπαίδευση

Εικόνα 8: Οι τοιχογραφίες στα ζαπατιστικά κτίρια συνεχίζουν μια παράδοση που εγκαινίασε η Μεξικανική Επανάσταση με σκοπό να διδάξει τον αναλφάβητο πληθυσμό την ιστορία του Μεξικού και τις αρχές της επανάστασης. Αρκετοί καλλιτέχνες και ομάδες έχουν συμβάλει, αφήνοντας ανεξίτηλο το αποτύπωμά τους στις κοινότητες. Η διάσημη εικόνα της φωτογραφίας προέρχεται από το αυτόνομο δημοτικό σχολείο που βρίσκεται έξω από το καρακόλ του Οβεντίκ και φέρει το χέρι του Gustavo Chávez, όπως και αρκετές άλλες στο Οβεντίκ.

Κάθε ζαπατιστική κοινότητα διαθέτει ένα αυτόνομο δημοτικό σχολείο, στο οποίο διδάσκουν μέλη που δεν αυτοπροσδιορίζονται ως δασκάλες και δάσκαλοι αλλά ως 'υποστηρικτές' και 'υποστηρίχτριες εκπαίδευσης' (*promotores/promotoras de educación*), αποφεύγοντας έτσι τη διαφορά ισχύος που δημιουργεί το δίπολο δασκάλου-μαθητή. Οι υποστηρικτές εκπαίδευσης καταρτίζονται σε ζαπατιστικά κέντρα εκπαίδευσης¹⁸ και έπειτα παρέχουν για ένα διάστημα αυτή την υπηρεσία προς την κοινότητα (ενοείται αμισθί).

Η εκπαίδευση των ζαπατιστόπουλων περιλαμβάνει οτιδήποτε τους είναι απαραίτητο για τη ζωή τους και την αυτονομία: αρχές υγιεινής και γνώση του σώματος, γνώση των φυτών και των ζώων, γεωργία και κτηνοτροφία, μαγείρεμα, δουλειές του σπιτιού, ύφανση, κατασκευές, γνώση της ιστορίας της κοινότητας, της Τσιάπας και του Μεξικού, πολιτική ανάλυση, ισπανικά και την ιθαγενική γλώσσα της κοινότητας. Το επίπεδο αναλφαβητισμού στις κοινότητες είναι πλέον μηδενικό, ενώ δεν υπάρχουν πια άτομα που

¹⁸ Ένα τέτοιο κέντρο εκπαίδευσης έχτισε το 2004 η ελληνική πρωτοβουλία αλληλεγγύης «Ένα σχολείο για την Τσιάπας» στη ζώνη των Υψιπέδων της Τσιάπας, στον αυτόνομο δήμο Ρικάρδο Φλόρες Μαγόν.

να μην έχουν γνώση ισπανικών, όπως συνέβαινε στη γενιά της εξέγερσης κυρίως ανάμεσα στις γυναίκες. Η εκμάθηση των οικιακών και αγροτικών εργασιών και από τα δύο φύλα αποσκοπεί στην εξάλειψη των 'γυναικείων' και 'ανδρικών' δουλειών.

Τα γυμνάσια είναι τρίχρονης φοίτησης και υπάρχουν σε επίπεδο ζώνης. Ενδεικτικά, στο καρακόλ του Οβεντίκ υπάρχει το γυμνάσιο για την ζώνη των Υψιπέδων της Τσιάπας (το 2010 φοιτούσαν περίπου 100 παιδιά). Οι μαθητές μένουν στο σχολείο και επισκέπτονται τους γονείς τους κάθε δυο βδομάδες. Το 2010 η συμμετοχή των οικογενειών στη φοίτηση των παιδιών τους ήταν 50 τοσάδας (φρυγανισμένες πίτες). Ως μέρος χρηματοδότησης του γυμνασίου, λειτουργεί στο Οβεντίκ ένα σχολείο ισπανικών για «διεθνείς» αλληλέγγυους¹⁹ (οι Ζαπατίστας προτιμούν το επίθετο «διεθνής» από το «ξένος»).

Οι απόφοιτες και οι απόφοιτοι της αυτόνομης ζαπατιστικής εκπαίδευσης μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Ιθαγενικό Κέντρο Συνολικής Κατάρτισης-Πανεπιστήμιο της Γης (CIDECI-UniTierra) που βρίσκεται λίγο έξω από το Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας και θεωρείται από πολλούς ως το έκτο καρακόλ. Το πανεπιστήμιο διαθέτει τμήματα υποδηματοποιίας, μηχανουργίας, μηχανικής και αρχιτεκτονικής, κτηνοτροφίας, γεωπονικής, μουσικής, φιλοσοφίας, κ.ά. Οργανώνει ένα διαρκές εβδομαδιαίο σεμινάριο με ελεύθερη συμμετοχή, καθώς και διεθνή συνέδρια και σεμινάρια.²⁰ Από το 2015 το σύνολο των σεμιναρίων που έχουν οργανώσει οι Ζαπατίστας έχουν λάβει χώρα στο CIDECI.

Σε όλα τα επίπεδα της ζαπατιστικής εκπαίδευσης μπορούν να συμμετάσχουν και παιδιά που οι γονείς τους δεν είναι Ζαπατίστας, αρκεί να εναρμονίζονται με τις συμφωνίες που έχουν συναφθεί για την εκπαίδευση, που περιλαμβάνουν κάποιες μέρες κοινοτικής εργασίας.

Οι Ζαπατίστας έχουν συνεργαστεί με την «Ταξιαρχία του Δρόμου» (*Brigada Callejera*) για τη συγγραφή ενός εντυπωσιακού βιβλίου σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Πρόκειται για μια συλλογικότητα εργατριών και εργατών του σεξ, που συμμετείχε στην Άλλη Καμπάνια.²¹

Στο πλαίσιο αμφίδρομης αλληλεγγύης, οι Ζαπατίστας αποφάσισαν να διοργανώσουν το 2013 το Μικρό Ζαπατιστικό Σχολείο για να μοιραστούν την εμπειρία της αυτονομίας με χιλιάδες αλληλέγγυες και αλληλέγγυους από όλο τον κόσμο. Τον Αύγουστο 2015 πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά το β' επίπεδο για τους αποφοίτους του α' επιπέδου. Η διοργάνωση του α' επιπέδου έδειξε για άλλη μια φορά τις υψηλές οργανωτικές ικανότητες των Ζαπατίστας: στην πρώτη διοργάνωση του α' επιπέδου (επαναλήφθηκε άλλες δύο) καθεμιά και καθένας από τους 2.700 συμμετέχουσες και συμμετέχοντες έμεινε σε κάποια οικογένεια και είχε τον προσωπικό του οδηγό (*votán*). Δόθηκε επίσης δυνατότητα παρακολούθησης μέσω διαδικτύου σε ζωντανή τηλεδιάσκεψη από το Πανεπιστήμιο της Γης, και αποστολής ερωτήσεων μέσω chat.

¹⁹ 'Αυτόνομο εξεγερμένο εθνικοαπελευθερωτικό ζαπατιστικό εκπαιδευτικό σύστημα-Ζώνη Υψιπέδων της Τσιάπας': <http://serazln-altos.org/celmraz.html>

²⁰ Ιστοσελίδα των συνεδρίων-σεμιναρίων του CIDECI: <http://seminarioscideci.org/>

²¹ Ψηφιακή έκδοση του βιβλίου 'Η άλλη καμπάνια της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας για την ιθαγενική και αγροτική αντίσταση στο Μεξικό': <http://en.calameo.com/read/000137394229d1bc12a59> Ιστοσελίδα της συλλογικότητας «Ταξιαρχία του Δρόμου για την υποστήριξη της γυναίκας 'Elisa Martínez'»: <http://brigadaac.mayfirst.org/>

8. Ζαπατιστική δικαιοσύνη

Αρμόδιοι για την απόδοση δικαιοσύνης είναι οι επικεφαλής στα τρία επίπεδα διακυβέρνησης (χωριό, δήμος, ζώνη), ανάλογα με τη σοβαρότητα του παραπτώματος. **Αρχές της ζαπατιστικής δικαιοσύνης είναι η αποκατάσταση της βλάβης και η αναμόρφωση του δράστη.** Δεν υπάρχει κάποιου είδους ποινικός κώδικας. Οι ποινές που αποδίδονται για τα διάφορα παραπτώματα καταγράφονται στους εσωτερικούς κανονισμούς των κοινοτήτων, των δήμων και των ζωνών, ούτως ώστε να λειτουργήσουν ως οδηγός για ανάλογες περιπτώσεις στο μέλλον, χωρίς να είναι δεσμευτικές.

Για παράδειγμα, αν κάποιος κλέψει μία κότα, πρέπει να επιστρέψει την κότα και να κάνει κάποιες μέρες συλλογική εργασία στο χωριό του. Αν έχει φάει την κότα, πρέπει επιπλέον να δώσει το κόστος της στον ιδιοκτήτη ώστε να αγοράσει άλλη.

Δεν έχει καταγραφεί περίπτωση άρνησης εκτέλεσης της ποινής από μέλος ζαπατιστικής κοινότητας, καθώς και επανάληψη του ίδιου παραπτώματος μετά από την εκτέλεση της ποινής, η οποία συνήθως περιλαμβάνει κάποιες μέρες συλλογικής εργασίας στο χωριό, το δήμο ή τη ζώνη, ανάλογα με τη σοβαρότητα του αδικήματος. Η ποινή δεν είναι ποτέ χρηματική, καθώς οι Ζαπατίστας θεωρούν ότι με αυτόν τον τρόπο αφενός εξαγοράζεται και δεν επιτελείται η αναμόρφωση, και αφετέρου ότι μαζί με το δράστη τιμωρείται και η οικογένειά του.

9. Ζαπατιστικό σύστημα υγείας

Στο πλαίσιο της ζαπατιστικής εκπαίδευσης, αλλά και με περιοδεύουσες ζαπατιστικές ομάδες ενημέρωσης, τα μέλη των κοινοτήτων μαθαίνουν ότι χρειάζονται για την προσωπική υγιεινή και την πρόληψη ασθενειών. Ήδη αναφέρθηκε στην ενότητα για τη ζαπατιστική εκπαίδευση το βιβλίο σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης όπου τα παιδιά μαθαίνουν πώς λειτουργεί το αναπαραγωγικό σύστημα, καθώς και τις μεθόδους αντισύλληψης.

Στο πλαίσιο των δήμων και των ζωνών λειτουργούν μικροκλινικές και κλινικές, που μπορεί να είναι και πιο εξειδικευμένες, όπως η γυναικεία κλινική στο καρακόλ της Γκαρρούτσα. Οι κλινικές διαθέτουν πλήρως εξοπλισμένα ιατρεία και ασθενοφόρα (κάποια από τα οποία είναι δωρεές αλληλέγγυων ομάδων), καθώς και κάποια εργαστήρια, όπως οδοντοτεχνίας. Οι υποστηρίχτριες και υποστηριχτές υγείας²² λαμβάνουν κατάρτιση σε ειδικά κέντρα που λειτουργούν στο ζαπατιστικό έδαφος και έπειτα παρέχουν αυτή την υπηρεσία στην κοινότητά τους, το δήμο ή τη ζώνη. Η εναλλαγή ατόμων σε αυτές τις θέσεις κοινωνικοποιεί τη γνώση, καθώς μετά το πέρας της θητείας τους οι υποστηριχτές υγείας επανεκτιμούνται στις κοινότητές τους.

Παράλληλα οργανώνονται περιοδείες υποστηριχτών υγείας στις κοινότητες, για οδοντιατρικές, γυναικολογικές (π.χ. τεστ ΠΑΠ) ή άλλες εξετάσεις που δεν παρέχονται στα κέντρα υγείας των χωριών.

Για πιο εξειδικευμένες εργασίες, όπως χειρουργικές επεμβάσεις, υπάρχουν συνεργαζόμενοι αλληλέγγυοι γιατροί που παρέχουν τις υπηρεσίες τους στις ζαπατιστικές κλινικές με ραντεβού. Οι αλληλέγγυες γιατρίνες και γιατροί καθορίζουν το κόστος της

²² Οι Ζαπατίστας αποφεύγουν τον όρο 'γιατρός' που δημιουργεί μια διαφορά ισχύος καθώς και το δίπολο ασθενή-γιατρού προτιμώντας τον όρο 'υποστηριχτές/υποστηρίχτριες υγείας' (*promotores/promotoras de salud*).

εγχείρησης, το οποίο καλύπτεται από το ζαπατιστικό σύστημα υγείας, ενώ ο/η ασθενής αναλαμβάνει το κόστος των φαρμάκων. Ανάλογα με τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί, μπορεί και ο/η ασθενής να συμμετέχει στο κόστος της επέμβασης. Για παράδειγμα στις εκτρώσεις, οι γυναίκες που υποβάλλονται στην επέμβαση πληρώνουν συμμετοχή, καθώς κατά την περίοδο που η επέμβαση ήταν δωρεάν είχε παρατηρηθεί πως χρησιμοποιούνταν ως μέθοδος αντισύλληψης.

Τα ζαπατιστικά κέντρα υγείας είναι ανοιχτά και για άτομα που δεν είναι Ζαπατίστας, τα οποία ωστόσο πληρώνουν το μισό από το κόστος της επέμβασης. Και σε αυτή την περίπτωση, το κόστος είναι πολύ χαμηλότερο από ό,τι θα πλήρωνε ο/η ασθενής στο νοσοκομείο και η μεταχείριση που δέχεται πολύ καλύτερη, προσανατολισμένη στην πραγματική ίαση/αποκατάσταση και με σεβασμό στο άτομό του.

10. Γυναίκες Ζαπατίστας

Σύμφωνα με την ανάλυση που έχουν κάνει οι Ζαπατίστας, η πατριαρχική δομή που παρουσιάζουν οι ιθαγενικές κοινότητες είναι κληροδόχη των 500 χρόνων υπαγωγής και εκμετάλλευσης, και ότι οι άντρες είναι επίσης θύματα αυτής της δομής. Οι γυναίκες Ζαπατίστας είχαν σημαντική συμβολή στο κίνημα κατά την περίοδο της παρανομίας. Όπως λένε οι ίδιες, μέσα από τον αγώνα απέκτησαν αυτοπεποίθηση αναλαμβάνοντας και φέροντας σε πέρας ποικίλες εργασίες, δουλεύοντας από κοινού με τους άντρες, οι οποίοι αντιλήφθηκαν ότι ο αγώνας γίνεται καλύτερα όταν συμμετέχουν και οι γυναίκες. Άρχισαν τότε να αναλύουν και να μιλούν για την τριπλή εκμετάλλυσή τους, ως γυναίκες, ως ιθαγενείς και ως φτωχές. Ζητούμενο δεν ήταν να ενδυναμωθούν οι γυναίκες απέναντι στους συναγωνιστές, συζύγους, αδερφούς ή πατεράδες τους, αλλά να δημιουργηθεί ένα 'εμείς' στο πλαίσιο της κοινότητας που να περιλαμβάνει εξίσου τον άντρα και τη γυναίκα. Όπως λένε, ο λόγος που δεν υπάρχει κάποιου είδους φεμινιστικό κίνημα στις κοινότητες είναι ότι η ισότητα που έχουν κατακτήσει οι γυναίκες Ζαπατίστας είναι ουσιαστική. Όπως τονίζουν, ο αγώνας στον οποίο δεν συμμετέχουν γυναίκες είναι ένας αγώνας για άντρες, κι επομένως ένας αγώνας ανολοκλήρωτος.

Το επαναστατικό πρόγραμμα των Ζαπατίστας του 1993 (βλ. Παράρτημα 3) περιλάμβανε ανάμεσα στα άλλα και τον Επαναστατικό Νόμο των Γυναικών, για την κατάρτιση του οποίου υπήρξε εμβληματική φυσιογνωμία η μικροσκοπική διοικήτρια Ραμόνα (θαν. 2006).

Η ζαπατιστική πρόταση προς το Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο για την ανάδειξη μιας ιθαγενούς υποψήφιας στις εκλογές του 2018 είχε σημαντικό αντίκτυπο στις γυναίκες Ζαπατίστας. Από την έναρξη της διαδικασίας συζητιόταν ότι αφού οι ιθαγενείς γυναίκες του CNI «αποφάσισαν πως δεν φοβούνται ή κι αν φοβούνται το ελέγχουν», κάτι έπρεπε να κάνουν κι εκείνες, οι γυναίκες Ζαπατίστας. Μετά την ολοκλήρωση του φεστιβάλ *CompArte* τον Ιούλη του 2017 υπήρξε η πρωτοβουλία να συναντηθούν οι Ζαπατίστας καλλιτέχνιδες των 5 ζωνών κι αφότου συζήτησαν την κατάσταση στο Μεξικό και στον κόσμο γεννήθηκε η ιδέα για τη διοργάνωση μιας διεθνούς συνάντησης γυναικών που τελικά υλοποιήθηκε στις 8-10 Μάρτη 2018. Στην πρωτοποριακή αυτή συνάντηση συμμετείχε ένας αδιευκρίνιστος αριθμός γυναικών (τα νούμερα που ακούγονται είναι από 5-10.000). Θα αναφερθώ με κάποια έκταση σε αυτήν την μοναδική διοργάνωση καθώς συνιστά καλό παράδειγμα για το πώς λαμβάνονται και υλοποιούνται αποφάσεις στο εσωτερικό των κοινοτήτων, αλλά και τις οργανωτικές δυνατότητες που έχει αποκτήσει αυτό το κίνημα.

Η πρόταση που συζητήθηκε στο *CompArte* παρουσιάστηκε στη συνέχεια σε καθεμιά από τις συνελεύσεις των 5 ζωνών. Από τις εκπροσώπους των δήμων που συμμετέχουν στη συνέλευση ζώνης, η πρόταση μεταφέρθηκε για συζήτηση στους δήμους και από εκεί στις κοινότητες. Στη συνέχεια οι απαντήσεις ανέβηκαν με τον ίδιο τρόπο στις συνελεύσεις ζώνης και στη συνέχεια παρουσιάστηκε σε εκπροσώπους των 5 ζωνών. Έγινε μια γενική συνέλευση (*asamblea máxima*) στο Οβεντίκ (δηλαδή συνέλευση με εκπροσώπους από κάθε δομή και συνέλευση) όπου παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα τα οποία ήταν θετικά. Στη συνέχεια έγινε για πρώτη φορά συνάντηση γυναικών εκπροσώπων από τις 5 ζώνες ώστε να μοιραστούν αρμοδιότητες για την κάλυψη των αναγκών σε νερό, ηλεκτροδότηση, τεχνική στήριξη, οπτικοακουστική κάλυψη και μεταφορές. Δημιουργήθηκαν επιτροπές και υπεύθυνες για κάθε ειδικότητα από κάθε ζώνη κι άρχισε κατάρτιση συντροφισμών για κάθε ειδικότητα. Στη νέα συνάντηση των 5 ζωνών κάλεσαν τις ηλικιωμένες συντρόφισσες της εξέγερσης να μοιραστούν την εμπειρία τους η οποία στη συνέχεια θα μπορούσε να γίνει αφήγηση, ποίηση και μουσική. Σε αυτήν τη συνάντηση αποφασίστηκε ότι για να μπορούν οι γυναίκες να συζητήσουν άνετα τα ζητήματα που τις απασχολούσαν δεν θα μπου άντρες στο φεστιβάλ, και ορίστηκαν συντονίστριες ζώνης (αρχικά 60 που σταδιακά έφτασαν τις 1.000). Η επόμενη διαζωνική συνάντηση έγινε στο καρακόλ της Μορέλια όπου παρουσιάστηκαν θέματα για κάθε τέχνη και συζήτηση που είχαν προετοιμαστεί στις ζώνες τους. Αποφάσισαν να μην αποκλείσουν καμία από τις προτάσεις για εργαστήρι ή δραστηριότητα που θα ερχόταν από «τις γυναίκες της πόλης». Συζητήσαν επίσης τι θα χρειαζόταν από τρόφιμα, υλικά και κατασκευές και αποφασίστηκε να δημιουργηθούν συλλογικές εργασίες σε κάθε ζώνη για τη δημιουργία ταμείου για τη συνάντηση. Στις συλλογικές εργασίες είπαν να υπάρχουν και συλλογικές εργασίες γυναικών.

Η «Διεθνής, πολιτική, καλλιτεχνική, αθλητική και πολιτιστική συνάντηση αγωνιζόμενων γυναικών» εγκαινίασε τις εργασίες στο καρακόλ του Οβεντίκ στις 8 Μάρτη, παγκόσμια ημέρα της γυναίκας, και διήρκησε τρεις ημέρες. Από την προηγούμενη μέρα δεν μπορούσαν να μπου άντρες στο χώρο, πράγμα που διασφάλιζαν οι αντάρτισσες του EZLN που περιφρουρούσαν το καρακόλ καθ' όλη τη διάρκεια της διοργάνωσης. Την τελευταία στιγμή έπρεπε να γίνουν κατασκευές και να βρεθούν λύσεις καθώς αντί των 500 γυναικών που είχαν δηλώσει συμμετοχή ήρθαν γύρω στις 5.000 ή παραπάνω (ας αναλογιστούν οι αναγνώστριες και οι αναγνώστες το υλικό κομμάτι μιας τόσο μεγάλης συνάντησης). Σε καθένα από τα εργαστήρια ήταν παρούσα κάποια από τις 2.000 Ζαπατίστας που συμμετείχαν στη συνάντηση, για να ακούσει και να μεταφέρει τις πληροφορίες στις υπόλοιπες.

Μετά το πέρας της συνάντησης ακολούθησε τριήμερος απολογισμός κατά τον οποίο όλες οι γυναίκες που είχαν κάποια αρμοδιότητα μοιράστηκαν την εμπειρία και τους προβληματισμούς τους. Παράλληλα διαβάστηκαν τα σχόλια και οι κριτικές που είχαν δοθεί σε ειδικό τραπέζι που είχε στηθεί για αυτό το λόγο. Τα αποτελέσματα του απολογισμού θα περνούσαν στη συνέχεια στη συνέλευση ζώνης, κι από εκεί στους δήμους και τις κοινότητες. Παράλληλα ανέλαβαν την καταγραφή του τι συνέβη σε κάθε εργαστήριο ή συζήτηση και με βάση αυτά συντάχτηκε ένα κείμενο που έφτασε σε κάθε κοινότητα. Παράλληλα καλέστηκαν μεικτές (αντρών και γυναικών) συνελεύσεις ζώνης για να ενημερώσουν οι συμμετέχουσες για αυτά που άκουσαν. Το επόμενο βήμα είναι να στείλουν τη γνώμη τους όσες γυναίκες Ζαπατίστας δεν συμμετείχαν στη συνάντηση.

Η διοργάνωση, που έχει ακουστεί η σκέψη να γίνει ετήσια, έβγαλε τις γυναίκες Ζαπατίστας πιο δυνατές και με περισσότερες εμπειρίες. Το χάσμα γενεών μεταξύ των ηλικιωμένων και νεαρών Ζαπατίστας που υπήρχε στις πρώτες συναντήσεις ξεπεράστηκε μέσα από την κοινή δουλειά για την επίτευξη του κοινού στόχου. Παράλληλα ενδυναμωμένες βγήκαν και οι γυναίκες «από τις πόλεις» που συμμετείχαν σε αυτήν την πρωτοποριακή και μοναδική στα χρονικά συνάντηση.

11. Και μια ιστορία...

Τα διηγήματα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του ζαπατιστικού πολιτικού λόγου κι έχουν δημιουργήσει πλέον μια κοινή ρητορική στις ζαπατιστικές κοινότητες. Τα διηγήματα του υποδιοικητή Μάρκος στα πρώτα χρόνια, που δημοσιεύονταν στις μεξικανικές εφημερίδες, είχαν εκτός από πολιτικό περιεχόμενο στοιχεία από την κοσμοαντίληψη και παράδοση των Μάγιας. Στη συνέχεια απέκτησαν σαφέστερο κομμάτι ανάλυσης, σχολίαζαν την επικαιρότητα, δημιουργήθηκαν αναγνωρίσιμοι ήρωες. Για ένα διάστημα βρίσκονταν στο υστερόγραφο των ανακοινώσεων, έπειτα κατέλαβαν όλο το κείμενο, ενώ στα τελευταία κείμενα προηγούνται της ανακοίνωσης.

Με ένα διήγημα λοιπόν θα κλείσει αυτή η σύντομη αφήγηση της ιστορίας του ζαπατιστικού κινήματος. Το διήγημα διαβάστηκε από τον υποδιοικητή Γκαλεάνο σε ένα διεθνές συνέδριο το 2015.²³ Το θέμα βασίστηκε στην ιδέα που εκφράζει ο Χουάν ντε Μαϊρένα, ήρωας του Αντόνιο Ματσάδο, που έλεγε ότι το θέατρο είναι ένα δωμάτιο με γκρεμισμένο τον τέταρτο τοίχο, με αποτέλεσμα ο θεατής να μπορεί να δει τα τεκταινόμενα στο εσωτερικό του.

*Τα δωμάτια*²⁴

Φανταστείτε την κοινωνία σαν ένα μεγάλο κτίριο. Στους κάτω ορόφους συνωστίζονται πολλά μικρά δωμάτια. Ακολουθεί μια σειρά ορόφων με διαμερίσματα των οποίων η ποιότητα και οι παροχές βελτιώνονται όσο κανείς ανεβαίνει προς τα πάνω. Στην κορυφή βρίσκονται τα πιο πολυτελή, τα πενχάους των πιο ισχυρών. Τώρα σκεφτείτε ότι προμηθευτήκατε μια βαριοπούλα και πήρατε μια απόφαση. Πηγαίνετε και γκρεμίζετε τον τέταρτο τοίχο των τελευταίων ορόφων κι αυτό που βλέπετε σας προκαλεί αναγούλα, τόσο που πρέπει να συγκρατηθείτε για να μην ξεράσετε από οργή. Αλλά ο τρόμος και η οργή κορυφώνονται όταν γκρεμίζετε τον τέταρτο τοίχο του πιο πολυτελούς διαμερίσματος.

Επιστρέψτε στο ισόγειο και διηγείστε όσα είδατε. Σας κάνουν ερωτήσεις, σας ζητούν λεπτομέρειες. Εσείς φυσικά είχατε προβλέψει να πάρετε μαζί σας μια κάμερα υψηλής ανάλυσης ενός εκατομμυρίου πίξελ. Εντάξει, όχι, ίσως ένα κινητό με κάμερα μεσαίου επιπέδου με μισό πίξελ ανάλυση. Λίγο μεσοβέζικη αλλά στην εικόνα διακρίνονται καλά αυτά που είδατε. Ανοίγει τότε μια συζήτηση μεταξύ των ενοίκων των διαμερισμάτων των κάτω ορόφων. Υπάρχουν κάποιοι που προτείνουν να αφενθεί το ζήτημα στην τύχη του

²³ «Σεμινάριο Κριτικής Σκέψης ενάντια στη Λερναία Ύδρα του Καπιταλισμού», 5 Μάη 2015, στην παρέμβαση του υποδιοικητή Γκαλεάνο με τίτλο “Medios, tercios, cuartos. Los medios, las sumas y las restas”. Μεταφράστηκε εξ ακοής.

²⁴ Λογοπαίγνιο με τη λέξη *cuarto* που σημαίνει ‘δωμάτιο’ αλλά και ‘τέταρτος’.

γιατί αυτοί εκεί πάνω κάποιο λόγο θα έχουν που υπάρχουν. Άλλοι λένε πως εντάξει με τα πάνω διαμερίσματα αλλά πρέπει να απαιτήσουν να βελτιωθεί η ζωή όσων ζουν στα κάτω. Για το λόγο αυτό, προτείνουν να ανοίξει ένα ψήφισμα στην ιστοσελίδα *change τελεία org* και να οργανωθεί μια εκστρατεία για συλλογή υπογραφών. Άλλοι λένε πως πρέπει να τεθεί το θέμα σε ψηφοφορία, να βγάλουν αυτόν που μένει στο ρετιρέ και να τον αντικαταστήσουν με κάποιον λιγότερο καριόλη... ΟΚ, ΟΚ, κακή λέξη... Με κάποιον λιγότερο μαλάκα... Ούτε αυτή... Ωραία. Κάποιον που να μην είναι τόσο κακός, που να μην κλέβει τόσο και να εξασφαλίσει βελτιώσεις για τα μεσαία διαμερίσματα.

Συνεχίζουν την κουβέντα, μιλώντας όλοι ταυτόχρονα και φωνάζοντας. Την ίδια ώρα, ένα αλλόη [συνδυασμός του 'άλλου' και 'άλλης'] από τα αλλόες που ζουν στο υπόγειο, πλησιάζει τη βαριοπούλα που είχατε χρησιμοποιήσει για να γκρεμίσετε τον τέταρτο τοίχο των πάνω διαμερισμάτων. Σηκώνει τη βαριοπούλα, τη ζυγίζει στα χέρια της, δοκιμάζει την ανθεκτικότητά της. Η συνέλευση βρίσκεται στην πιο θερμή στιγμή της όταν ακούγεται το πρώτο χτύπημα. Όλοι και όλες γυρνάν να δουν το αλλόη που γελά ευχαριστημένη. «Κάνει δουλειά», λέει και ζητά το λόγο. Καθώς εξηγεί το σχέδιό της, η αγανάκτηση και η δυσφορία φουντώνουν στους ενοίκους των μεσαίων ορόφων. Δεν γίνονται πολύ κατανοητά αυτά που λέει, γιατί μιλά τόσο αλλιώς αυτή το αλλόη, αλλά το νόημα είναι το εξής: αυτό που πρέπει να γίνει είναι να γκρεμιστεί όλο το κτίριο, δηλαδή μέχρι τα θεμέλια, και να χτιστεί άλλο οριζόντιο. Ένα που να μην έχει πάνω ορόφους και υπόγειο, αλλά ούτε και μεσαίους ορόφους. Ένα που κανείς δεν θα είναι πάνω από τον άλλον αλλά όλες και όλοι θα είμαστε στο ίδιο. Προσβάλλουν και φέρονται βίαια στο αλλόη, μέχρι που καλούν και την αστυνομία, άλλοι σχολιάζουν μεταξύ τους πως τι θα μπορούσε να περιμένει κανείς από άσχετους που ούτε καν βγαίνουν απ' το υπόγειο. Δεν περνά πολλή ώρα και το αλλόη διώχνεται από τη συγκέντρωση και στέλνεται πίσω στο υπόγειο. Χωρίς να το πάρει κανείς είδηση, το αλλόη φεύγοντας παίρνει τη βαριοπούλα.

Η προεκλογική περίοδος... συγνώμη, ήθελα πω η συγκέντρωση λήψης αποφάσεων των ενοίκων έλαβε τέλος και σχηματίστηκε μια επιτροπή για να υπάρξει νέα διαχείριση του κτιρίου. Αυτή η επιτροπή πρέπει να μιλήσει με όσους μένουν στα πάνω διαμερίσματα. Με σεβασμό, εννοείται. Στις υπηρεσίες τους, εννοείται. Χωρίς να είναι ντροπή να έχουν σκυφτό το κεφάλι, εννοείται. Αυτό, εννοείται. Χωρίς να κοιτάν ευθεία, εννοείται. Δείχνοντας ταπεινότητα, εννοείται. Χωρίς να τους εκνευρίσουν, εννοείται. Και να τους ζητήσουν, εννοείται, αν έχουν την ευχαρίστηση, εννοείται, ναι κύριε, κυρία, δεσποινίδα, εννοείται, έλεγα μήπως ευαρεστήστε να μην επιδεικνύετε τόσο τα πλούτη σας, εννοείται, λίγη διάκριση, εννοείται, ναι κύριε, κυρία, δεσποινίδα. Και αν μπορούσατε εσείς της επιτροπής να επιβλέψετε την επιδιόρθωση του τέταρτου τοίχου που κάποιος ασυνείδητος γκρέμισε. Γυρνούν και σας βλέπουν με αποδοκιμασία. Τς, τς, τς. Εννοείται, ναι, κύριε, κυρία, δεσποινίδα. Δεν περιμένετε να τελειώσει το παζάρι και μπουχτισμένος κατεβαίνετε και πάλι στο ισόγειο. Τότε σας έρχεται στο νου να δείτε τι απέγινε το αλλόη και κατεβαίνετε στο υπόγειο.

Αυτό που βλέπετε δεν σας εκπλήσσει τόσο. Μια ομάδα από αλλόες χτυπούν με τη βαριοπούλα τα θεμέλια του κτιρίου. Όχι όπου να 'ναι. Φαίνεται πως έχουν μελετήσει πώς να γκρεμίσουν τις κύριες κολόνες, κι επιπλέον είναι αξιοσημείωτο πως έχουν οργανωθεί, έχουν μοιραστεί τα σημεία κρούσης και χτυπούν εκ περιτροπής με τη βαριοπούλα. Το αλλόη που είχε ανεβεί στη συγκέντρωση σας κοιτά αλλά δεν λέει τίποτα. Στο βλέμμα της δεν

υπάρχει ίχνος αποδοκιμασίας, συναγερμού ή καταδίκης. Σα να φαίνεται πως περιμένει μια απάντηση.

Και τώρα διαγωνισμα. Ερώτηση πολλαπλής επιλογής: Γνωρίζοντας αυτό που γνωρίζετε:

α. Δίνετε στους άλλους μια διάλεξη, εξηγώντας τους πως δεν είναι κακό αυτό που κάνουν, αλλά άχρηστο, γιατί τα θεμέλια είναι φτιαγμένα από κρυπτονίτη και καουτσούκ, δηλαδή είναι αδιάβλητα.

β. Τους κατηγορείτε για προβοκατοροΐσες και βαλτόες και ό,τι άλλο -όες και -όϊσες σας έρθει, και καθιστάτε σαφές πως η από κάθε σκοπιά ανεύθυνη πράξη τους το μόνο που θα πετύχει θα είναι να θυμώσει τους κατοίκους των πάνω ορόφων προκαλώντας την εκκένωση του κτιρίου.

γ. Τους αφήνετε τη βαριοπούλα και πάτε να κλειστείτε στο δωμάτιό σας.

δ. Ανεβαίνετε στη συγκέντρωση της υποταγής που συνεχίζει τον εποικοδομητικό διάλογο με τους από πάνω.

ε. Περιμένετε να δείτε... κι ακριβώς αυτή τη στιγμή ένα κομματάκι πετάγεται από μια κολόνα. Οι άλλοι ξεσηκώνονται σε πανηγυρισμούς, φωνάζουν ακατανόητα συνθήματα, βγάζουν ήδη τα τουμπερλέκια και παν να στήσουν το χορό. Έπειτα σοβαρεύουν και επιστρέφουν στις βάρδιες κρούσης. Εσείς μένετε εκεί που ήσασταν για να:

ε. Περιμένετε τι θα γίνει και καθώς παρακολουθείτε το εγχείρημα αποφασίζετε να γράψετε για αυτήν την αλλόκοτη προσπάθεια.

στ. Πηγαίνετε, και ενώ έχετε ακόμη αμφιβολίες, πράγμα υγιές, πηγαίνετε και γράφεστε στις βάρδιες.

Την απάντηση, αν έχετε, παρακαλείσθε να την παραδώσετε μπροστά στον καθρέφτη. Για τη βαθμολογία μην ανησυχείτε. Έχετε περάσει ήδη από τη στιγμή που αποφασίσατε να ακούσετε ή να διαβάσετε αυτές τις λέξεις...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. Η κατάσταση στην Τσιάπας πριν την εξέγερση του EZLN

Οι Ζαπατίστας έδωσαν τον Γενάρη του 1994 στη δημοσιότητα ένα κείμενο που είχε γράψει ο εξεγερμένος υποδιοικητής Μάρκος τον Αύγουστο του 1992 και είχε στόχο να προσελκύσει τους κατοίκους της Τσιάπας στο κίνημα. Το κείμενο δείχνει τα δεινά που υπέφεραν οι κάτοικοι της Τσιάπας πριν την εξέγερση και το μέγεθος λεηλασίας της γης και της εργασίας τους.²⁵

Σύμφωνα με το κείμενο, σε αντάλλαγμα των 92 εκατομμυρίων βαρελιών πετρελαίου και 14,6 εκατομμύρια κυβικών γκαζιού/ημέρα που αντλούνταν από τη γη της Τσιάπας, έμενε στους κατοίκους μόνο η οικολογική καταστροφή, η λεηλασία, ο υπερπληθωρισμός, ο αλκοολισμός, η πορνεία και η φτώχεια. Το 35% της μεξικανικής παραγωγής καφέ παραγόταν στην Τσιάπας, με τον παραγωγό να παίρνει σχεδόν το ένα τέταρτο της τιμής που πωλούνταν στο εξωτερικό.²⁶ Τρία εκατομμύρια αγελάδες προοριζόνταν για να ψυγεία άλλων πολιτειών του Μεξικού, με τους κτηνοτρόφους να παίρνουν το ένα δέκατο της τιμής πώλησης. Το 55% της μεξικανικής υδροηλεκτρικής ενέργειας προερχόταν από την Τσιάπας, καθώς και το 20% της ενέργειας συνολικά, αλλά μόλις το ένα τρίτο των σπιτιών της πολιτείας είχαν ηλεκτρικό ρεύμα.²⁷ Στο διάστημα 1981-89 έφυγαν από την Τσιάπας σχεδόν 2,5 δις τετρ. μέτρα ξυλείας. Το μέλι των 79 χιλιάδων κυψελών της προοριζόταν εξολοκλήρου για εξαγωγή στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ: 2.756 τόνοι μέλι και κεριού μετατρέπονταν σε δολάρια που δεν έβλεπαν οι κάτοικοι της περιοχής. Πάνω από τη μισή παραγωγή καλαμποκιού, που συνιστά βασικό διατροφικό προϊόν στο Μεξικό, έφευγε προς άλλες πολιτείες. Το μεγαλύτερο μέρος των φρούτων πωλούνταν εκτός της πολιτείας. Από το κακάο, το 69% προοριζόταν για τη μεξικανική αγορά και το 31% για τις ΗΠΑ, την Ολλανδία, την Ιαπωνία και την Ιταλία.²⁸

Οι μισοί από τους κατοίκους της Τσιάπας δεν είχαν πρόσβαση σε πόσιμο νερό και τα δύο τρίτα δεν είχαν αποχέτευση. Το 90% του πληθυσμού είχε λίγο ή καθόλου εισόδημα. Δώδεκα χιλιάδες κοινότητες συνέχιζαν να συνδέονται μέσα από τα παλιά μονοπάτια.

Από τα παιδιά της πολιτείας 72 στα 100 δεν τέλειωναν την πρώτη δημοτικού. Ένα μεγάλο μέρος δεν είχε πρόσβαση σε κανένα σύστημα υγείας. Το 54% του πληθυσμού υποσιτιζόταν, ποσοστό που στα υψίπεδα της Τσιάπας και στη ζούγκλα έφτανε το 80%.

²⁵ «Τσιάπας: Η νοτιοανατολή σε δυο ανέμους, μια καταιγίδα και μια προφητεία» (στα ισπανικά: http://palabra.ezln.org.mx/comunicados/1994/1994_01_27.htm).

²⁶ Όπως και σε άλλες καφεπαραγωγούς περιοχές στον πλανήτη, όπου η παραγωγή προοριζόταν εξολοκλήρου για εξαγωγή, ο καφές δεν έπρεπε να έχει εσωτερική αγορά. Στις σημερινές καφεπαραγωγούς κοινότητες του Μεξικού, το καζάνι στην πυροστιά βράζει ένα ρόφημα που περιέχει ελάχιστο καφέ και πολύ *piloncillo* (ένα γλυκαντικό από ζαχαροκάλαμο, φτηνότερο από τη ζάχαρη). Το ρόφημα αυτό, που μοιάζει περισσότερο με τσάι παρά με καφέ, καλύπτει την έλλειψη θερμίδων και καθαρού νερού, καθώς βράζει αρκετή ώρα. Μπρικιάκι εσπρέσο δεν υπάρχει στις κουζίνες αυτών των σπιτιών.

²⁷ Αυτή είναι η κυριότερη αιτιολόγηση για την απαλλοτρίωση ηλεκτρικού ρεύματος που πραγματοποιεί σημαντικό μέρος των ζαπατιστικών κοινοτήτων.

²⁸ Το κακάο, ακόμη και σήμερα, φεύγει από το Μεξικό ως πρώτη ύλη και επιστρέφει ως πανάκριβη εισαγόμενη σοκολάτα. Οι σοκολάτες τοπικής παραγωγής είναι μικρές σε μέγεθος, κακής ποιότητα και με μικρή περιεκτικότητα σε κακάο.

Οι μισοί από τον πληθυσμό των έξι φυλών των Μάγιας της Τσιιάπας (Τσελτάλ, Τσοτσίλ, Τσολ, Μάμε, Σόκε και Τοχολαμπάλ) ήταν εξολοκλήρου αναλφάβητοι.²⁹

Οι Τσιιάπας είχε τον μεγαλύτερο δείκτη θνησιμότητας στη χώρα, με πάνω από 14,5 χιλιάδες θανάτους τον χρόνο από διάσπαστες ασθένειες όπως μολύνσεις του αναπνευστικού, εντερίτιδα, παρασίτωση, ελονοσία, σαλμονέλα, ψωρίαση, δάγκειο πυρετό, φυματίωση, ογκοκέρκωση, τράχωμα, τύφο, χολέρα, ιλαρά.

Επιπλέον, σύμφωνα με άλλες αφηγήσεις, οι ζωή των ιθαγενών στα τσιφλίκια είχε χαρακτηριστικά δουλειάς, με απάνθρωπες συνθήκες εργασίας, υποσιτισμό και υψηλή θνησιμότητα. Σε κάποια τσιφλίκια ίσχυε μέχρι την εξέγερση το 'έθιμο' της πρώτης νύχτας του γάμου όπου η νύφη περνούσε πρώτα από το κρεβάτι του τσιφλικά. Τα ιθαγενικά χωριά εκτοπίστηκαν σιγά σιγά στις λιγότερο εύφορες παρυφές των λόφων ή στα βουνά, καθώς οι πεδιάδες μετατρέπονταν σε τεράστια βοσκοτόπια για την παραγωγή βοδινού και γάλακτος. Στους λόφους οι ιθαγενείς άρχισαν να αυτοκυβερνώνται, αναπαράγοντας ωστόσο κάποιες από τις δομές που τους κληροδότησε η αποικιοκρατία, όπως την πατριαρχία. Αυτά τα μέρη, που διατηρήθηκαν παρθένα από τους ιθαγενείς, γίνονται σήμερα στόχος πολυεθνικών εταιρειών για την εκμετάλλευση του φυσικού τους πλούτου.

Αξίζει να παρατεθεί ένα απόσπασμα από τις ανακοινώσεις που συνόδευσαν την «Πορεία του Χρώματος της Γης» (2001) και δείχνει το μέγεθος της απαξίωσης που δέχονται ακόμη οι ιθαγενικοί λαοί.³⁰

Μέχρι σήμερα πάντοτε αυτοί που λαθεύουν είναι εκείνοι κι εμείς είμαστε το λάθος και αυτός που το πληρώνει. Λάθεψαν λέγοντας ότι θα μας ανακάλυπταν πριν 500 χρόνια. Σαν να ήταν κάτι χαμένο ο άλλος κόσμος που ήμασταν. Σαν εμείς να ήμασταν αντικείμενα αναζήτησης κι όχι εμείς οι αναζητητές. Σαν εμείς να ήμασταν στάσιμοι κι ήταν εκείνοι αυτοί που κινούνταν.

Λάθεψαν όταν οι μεγάλοι σοφοί τους συζητούσαν αν είχαμε λογική και συναισθήματα ή ήμασταν ζώα που λίγο έμοιαζαν με εκείνους. Λάθεψαν ονομάζοντας ως "εκπολιτισμό" την πράξη της καταστροφής, της δολοφονίας, της ταπείνωσης, της καταδίωξης, της κατάκτησης, της υπαγωγής. Λάθεψαν όταν βάφτιζαν ως "εκχριστιανισμό" τη δολοφονία κάποιου Ινδιάνου. Λαθεύουν όταν ονομάζουν αυτή τη δολοφονία σήμερα ως "εκσυγχρονισμό" του.

Για εκείνους, οι ιστορίες μας είναι μύθοι, οι θεωρήσεις μας είναι θρύλοι, η επιστήμη μας είναι μαγεία, οι πεποιθήσεις μας είναι προκαταλήψεις, η τέχνη μας είναι χειροτεχνία, τα παιχνίδια, οι χοροί και τα ρούχα μας είναι φολκλόρ, η διακυβέρνησή μας είναι αναρχία, η γλώσσα μας είναι διάλεκτος, ο έρωτάς μας είναι αμαρτία και προστυχιά, η πορεία μας είναι σύρσιμο, το ύψος μας είναι μικρό, η όψη μας άσχημη, ο τρόπος μας ακατανόητος.

Για να μας κοιτάζουν, κοιτάζουν προς τα πίσω και προς τα κάτω. Για εκείνους, το να μας αναγνωρίσουν σημαίνει να αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους ως ανώτερους. Για

²⁹ Αυτές είναι οι φυλές που απαρτίζουν και τους Ζαπατίστας (Tzeltal, Tzotzil, Chol, Mame, Zoque, Tojolabal).

³⁰ Το κείμενο περιλαμβάνεται στο βιβλίο *Η εξέγερση της μνήμης: Κείμενα του Υποδιοικητή Μάρκος και του EZLN για την ιστορία*, Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας, CIDECI 2010 (β' εμπλουτισμένη έκδοση), σ. 24.

εκείνους, το να μας δουν σημαίνει να μας δουν υποταγμένους. Για εκείνους, ο χώρος που μας αναλογεί είναι ο τάφος, η φυλακή και η λήθη.

2. Η περίοδος της παρανομίας (1983-1993)³¹

Ο πρώτος αντάρτικος πυρήνας έφτασε στη ζούγκλα Λακαντόνα τη δεκ. 1970. Επρόκειτο για έναν πυρήνα των Εθνικοαπελευθερωτικών Δυνάμεων (FLN), αντάρτικου που ιδρύθηκε στο Μεξικό το 1969 (βλ. Παράρτημα 4). Εκεί συνάντησε την κουλτούρα των ιθαγενών και την πολιτική δουλειά που είχε κάνει η θεολογία της απελευθέρωσης (βλ. Παράρτημα 5). Κατέληξε έτσι στη σύνθεση που δημιούργησε τον Εθνικοαπελευθερωτικό Ζαπατιστικό Στρατό που φέρεται να ιδρύθηκε στις 17 Νοέμβρη 1983.

Σημαντικό κριτήριο για τη στρατολόγηση νέων μελών ήταν η μη κατανάλωση αλκοόλ για λόγους ασφαλείας: στρατολογημένα μέλη παρακολουθούσαν ποιοι δεν έπιναν στα γλέντια και αφού έβλεπαν και τη γενικότερη στάση των υποψηφίων τούς πλησίαζαν. Ένα άλλο κριτήριο ήταν η ενεργή συμμετοχή σε συνελεύσεις. Φυσικά οι υποψήφιοι δεν έπρεπε να έχουν σχέσεις με την κυβέρνηση ή με τσιφλικάδες της περιοχής.

Η στρατολόγηση, που γινόταν με άκρα μυστικότητα, συνοδευόταν από βασική πολιτική ανάλυση για την εκμετάλλευση και τον καπιταλισμό, την οποία τα μέλη έπρεπε να κατανοήσουν (σε κάποιες περιπτώσεις οι κουβέντες γίνονταν πάλι και πάλι). Όταν δημιουργούνταν ένας μικρός πυρήνας, τα μέλη του έκαναν συνελεύσεις εκτός χωριού και το πρωί επέστρεφαν στις δουλειές τους για να μην κινήσουν υποψίες.

Αρχικά η οργάνωση είχε τρία επίπεδα διοίκησης: τους τοπικούς υπεύθυνους, τους επαρχιακούς υπεύθυνους και τη γενική αρχή. Η διακίνηση των πληροφοριών γινόταν με μέλη-συνδέσμους που μετακινούνταν με απόλυτη μυστικότητα από μέρος σε μέρος. Οι τοπικοί υπεύθυνοι είχαν ως αρμοδιότητες την τοπική στρατολόγηση, την οργάνωση της εκπαίδευσης (πολιτικής και στρατιωτικής), την επιτήρηση της πειθαρχίας, τη διατήρηση υψηλού ηθικού, την αποστολή αναφορών στον επαρχιακό υπεύθυνο. Οι επαρχιακοί υπεύθυνοι επιλέγονταν ανάμεσα στους τοπικούς υπεύθυνους με κριτήριο την υπευθυνότητα και την οργανωτική ικανότητα. Είχαν ως αρμοδιότητες να οργανώνουν συνελεύσεις των τοπικών υπευθύνων, να οργανώνουν τις συλλογικές εργασίες, να συντονίζουν την πληροφόρηση, να έχουν πολιτική ανάλυση, να διατηρούν υψηλό το ηθικό. Βαθμιαία δημιουργήθηκε άλλο ένα επίπεδο, η Μυστική Ιθαγενική Επαναστατική Επιτροπή, ως πολιτική διοίκηση του EZLN.

Από το 1987, με την αύξηση των στρατολογημένων, άρχισαν να οργανώνονται διμοιρίες, τάγματα και συντάγματα.³² Οργανωνόταν επίσης καλύτερα η αποθήκευση προμηθειών καθώς δεν γνώριζαν πόσο θα διαρκούσε ο πόλεμος.

Όταν στρατολογούνταν ολόκληρο το χωριό, οι βάσεις στήριξης (οπισθοφυλακή) αναλάμβαναν την περιφρούρηση της περιοχής και τη διευκόλυνση της επικοινωνίας. Από το 1987 κ.ε. οργανώνονταν επίσης συλλογικές εργασίες που συγκέντρωναν πόρους για τον εξοπλισμό και έφερναν κοντά άτομα από διαφορετικές περιοχές ενισχύοντας το ηθικό της οργάνωσης.

³¹ Το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών προέρχονται από το β' επίπεδο του Μικρού Ζαπατιστικού Σχολείου.

³² Οι ίδιοι οι Ζαπατίστας θεωρούν ότι συνιστούν τακτικό στρατό και όχι αντάρτικο. Στη διακήρυξη του πολέμου το 1994 ενάντια στον μεξικανικό στρατό ανακοίνωναν ότι διεξήγαν τον πόλεμό τους σύμφωνα με τους κανόνες της Συμφωνίας της Γενεύης.

Ως προς τη συμμετοχή των γυναικών, οι πρώτες γυναίκες που στρατολογήθηκαν στρατολόγησαν στη συνέχεια άλλες. Έπειτα οργανώθηκαν σε ομάδες για να ετοιμάζουν τρόφιμα για τους στρατιώτες και αργότερα έφτιαξαν ομάδα φουρναρισσών, μπήκαν στην επικοινωνία, στην περιφρούρηση, έφτιαξαν επιτροπές και μπήκαν στο στρατό, ανέδειξαν τοπικές και επαρχιακές υπεύθυνες και έκαναν δικές τους συνελεύσεις. Αποτύπωση της οργάνωσης των γυναικών συνιστά ο Επαναστατικός Νόμος των Γυναικών (βλ. Παράρτημα 3).

Κάθε φορά που έπεφτε το ηθικό οργανωνόταν κάποια συλλογική εργασία, γλέντι, τελετή, συλλογική εκπαίδευση, ώστε να συναντηθούν μέλη της οργάνωσης από διαφορετικές περιοχές και να τους γίνει αισθητό το μέγεθος και η δύναμή της, ή επισκέπτονταν το χωριό στρατιώτες ή υπεύθυνοι από άλλες περιοχές.

Το 1991, ο EZLN σχημάτισε μια οργάνωση που δρούσε δημόσια, την Εθνική Ανεξάρτητη Αγροτική Συμμαχία Εμιλιάνο Ζαπατά (ANCIEZ). Σε πορεία για την ιθαγενική αξιοπρέπεια, που οργανώθηκε στις 2/10/1992 ενάντια στους εθνικούς εορτασμούς των 500 χρόνων από την 'ανακάλυψη' της Αμερικής, η ANCIEZ γκρέμισε στο Σαν Κριστόμπαλ δε las Κάσας το άγαλμα του ισπανού κατακτητή και ιδρυτή της πόλης Ντιέγο Μασαριέγος. Αυτή ήταν η πρώτη 'δημόσια' πράξη των βάσεων στήριξης του EZLN.

Το 1993, ο EZLN, με ψηφοφορία και συλλογή υπογραφών αποφάσισε την εξέγερση, αφήνοντας στον επικεφαλής του στρατού, Εξεγερμένο Υποδιοικητή Μάρκος, την ευθύνη της προετοιμασίας και του καθορισμού της ακριβούς ημερομηνίας.

Την ίδια χρονιά, ο μεξικανικός στρατός ανακαλύπτει ένα στρατόπεδο εκπαίδευσης του EZLN και αρχίζει επιχείρηση εξόντωσής του. Οι μεξικανικές αρχές είχαν ήδη πληροφορίες από τις μυστικές υπηρεσίες της Γουατεμάλας ότι υπήρχε κινητικότητα στην περιοχή της Τσιάπας. Ωστόσο η κυβέρνηση ανέστειλε τη στρατιωτική επιχείρηση καθώς λόγω της υπογραφής της Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου με τις ΗΠΑ και τον Καναδά δεν ήθελε να παρουσιαστεί ως χώρα με ενεργό ιθαγενικό αντάρτικο. Προφανώς η απόφαση συνοδευόταν από υποτίμηση της δύναμης του EZLN καθώς και άγνοια για το σχεδιασμό της εξέγερσης που είχε ήδη δρομολογηθεί.

3. Επαναστατική νομοθεσία του EZLN

Τα πρώτα κείμενα των Ζαπατίστας δεν έχουν καμία σχέση με την ποιητική γλώσσα του Μάρκος που θα μάγευε το αλληλέγγυο κίνημα στη συνέχεια:³³ είναι γραμμένα με την αυστηρή γλώσσα ενός επαναστατικού στρατού που δίνει σύντομες και σαφείς οδηγίες και απαντήσεις.

Το Δεκέμβρη του 1993, κάποιες μέρες πριν τη ζαπατιστική εξέγερση, κυκλοφόρησε ένα έντυπο με τον τίτλο «Μεξικανική Αφύπνιση», το οποίο περιλάμβανε την Πρώτη Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα, καθώς και μια σειρά από διατάξεις, με την επωνομασία «επαναστατικοί νόμοι», που θα ρύθμιζαν την παραγωγή, το εμπόριο, τη γαιοκτησία, την ιδιοκτησία, κ.ά., μετά την επικράτηση της ζαπατιστικής επανάστασης.³⁴

Οι επαναστατικοί νόμοι θέσπιζαν πολεμική φορολόγηση που θα επιβαλλόταν σε όλους όσους εκμεταλλεύονταν ανθρωπινή εργασία, και η οποία κυμαινόταν μεταξύ 7-20 τοις εκατό του εισοδήματός τους ανάλογα με το μέγεθος της γαιοκτησίας ή της επιχείρησης. Τη διαχείριση των πόρων θα είχαν οι δημοκρατικά εκλεγμένες πολιτικές αρχές, που θα παραχωρούσαν στον EZLN τα απαραίτητα για τις υλικές του ανάγκες. Ο λαός μπορούσε να εκλέγει ελεύθερα τους κυβερνώντες του και να υπερασπίζεται ένοπλα τη γη του, ενώ όφειλε να διευκολύνει το έργο των επαναστατικών στρατιωτικών δυνάμεων. Ο επαναστατικός στρατός δεν μπορούσε να επέμβει στα εσωτερικά των κοινοτήτων, μπορούσε ωστόσο να καταγγέλλει την επαναστατική κυβέρνηση των κοινοτήτων σε περίπτωση που δεν συμμορφωνόταν με τους επαναστατικούς νόμους.

Ο **Επαναστατικός Αγροτικός Νόμος** ρύθμιζε τις απαλλοτριώσεις: απαλλοτριώνονταν οι γαιοκτησίες άνω των 100 εκταρίων για γη μειωμένη απόδοσης και άνω των 50 για γη καλής απόδοσης, και δίνονταν για συλλογική γαιοκτησία, ενώ δεν επηρεάζονταν οι συλλογικές/κοινοτικές εκτάσεις· απαλλοτριώνονταν τα εργαλεία και οι υποδομές των μεγαλογαιοκτημόνων· η παραγωγή όφειλε να προσανατολιστεί προς είδη πρώτης ανάγκης, μέρος των οποίων όφειλε σε καιρό πολέμου να καλύπτει τις ανάγκες των χηρών και των ορφανών των αγωνιστών, αλλά και τη συντήρηση των επαναστατικών στρατιωτικών δυνάμεων. Καθοριζόταν η ίδρυση κέντρων εμπορίου όπου θα πωλούνταν σε δίκαιη τιμή τα προϊόντα των κοινοτικών γαιών. Θα ιδρύονταν επίσης κοινοτικά κέντρα υγείας, κέντρα ψυχαγωγίας, κέντρα εκπαίδευσης, κέντρα οικοδόμησης, κέντρα υπηρεσιών (ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί κλπ.). Τέλος οριζόταν η παραγραφή όλων των χρεών των αγροτών.

Σύμφωνα με τον **Νόμο Αστικής Μεταρρύθμισης**, οι ιδιοκτήτες σπιτιών σταματούσαν να καταβάλουν φόρο, οι ενοικιαστές που έμεναν σ' ένα σπίτι πάνω από 15 χρόνια θα σταματούσαν να πληρώνουν νοίκι «μέχρι τον θρίαμβο της επαναστατικής κυβέρνησης και τη σχετική νομοθεσία», οι ενοικιαστές που διέμεναν κάτω από 15 χρόνια θα πλήρωναν το 10% του μισθού που κέρδιζε ο/η επικεφαλής της οικογένειας και θα

³³ Το πρώτο κείμενο με το ύφος που θα μας συνηθίσει αργότερα ο Μάρκος αποστέλλεται στις εφημερίδες στις 18 Γενάρη 1994. Οι Ζαπατίστας δεν χρησιμοποιούν ακόμη το διαδίκτυο.

³⁴ Ολόκληρα τα κείμενα της ζαπατιστικής επαναστατικής νομοθεσίας βρίσκονται στο αρχείο του 1993 στον enlace zapatista (<http://enlacezapatista.ezln.org.mx/category/1993/>). Εδώ δίνεται μια περίληψη.

σταματούσαν να πληρώνουν στα 15 χρόνια. Οριζόταν επίσης την κατάληψη γης για κατασκευή κατοικιών, καθώς και την κατάληψη εγκαταλελειμμένων δημοσίων κτηρίων.

Σύμφωνα με τον **Επαναστατικό Νόμο για την Εργασία**, οι ξένες εταιρίες όφειλαν να πληρώνουν το ίδιο ωρομίσθιο με το αντίστοιχο που κατέβαλλαν στο εξωτερικό, ενώ οι εθνικές εταιρίες να αυξήσουν τους μισθούς σύμφωνα με τις αποφάσεις της κάθε τοπικής επιτροπής τιμών και μισθών που θα συστηνόταν. Οριζόταν, επίσης, δωρεάν περίθαλψη, καθώς και την παροχή μετοχών στους εργαζομένους μιας εταιρείας ανάλογα με την προϋπηρεσία τους.

Ο **Νόμος Βιομηχανίας και Εμπορίου** όριζε ότι οι τιμές των βασικών προϊόντων θα προσδιορίζονταν από την τοπική επιτροπή τιμών και μισθών, απαγόρευε το μονοπώλιο (οι κάτοχοι μονοπωλίων θα συλλαμβάνονταν και θα παραδίδονταν στις αρχές κατηγορούμενοι για «σαμποτάζ και εθνική προδοσία»), οι επιχειρήσεις που επρόκειτο να κλείσουν θα περνούσαν στη διαχείριση των εργαζομένων και οι μηχανές στην κατοχή του έθνους.

Ο **Νόμος Κοινωνικής Πρόνοιας** όριζε ότι ο EZLN αναλάμβανε τη συντήρηση των ορφανών μέχρι 13 ετών, οι ηλικιωμένοι χωρίς οικογένεια θα λάμβαναν κατά προτεραιότητα στέγη και κουπόνια δωρεάν διατροφής, οι ανάπηροι πολέμου θα είχαν κατά προτεραιότητα φροντίδα και εργασία με ευθύνη του EZLN και τέλος οι συντάξεις θα εξομοιώνονταν με τον ελάχιστο μισθό που θα καθόριζαν οι τοπικές επιτροπές τιμών και μισθών.

Σύμφωνα τέλος με τον **Επαναστατικό Νόμο των Γυναικών**, οι γυναίκες δικαιούνταν ισότιμη συμμετοχή στον αγώνα, τη διοίκηση, την εκπαίδευση, δικαιούνταν εργασία με δίκαιο μισθό, και να αποφασίζουν τον σύντροφο και τον αριθμό των παιδιών τους. Ακολουθεί η μετάφραση του Επαναστατικού Νόμου των Γυναικών που είναι ο μόνος από αυτό το σύνολο αυτών διατάξεων που συνεχίζει να έχει ισχύ στις κοινότητες:³⁵

Στο δίκαιο αγώνα του για την απελευθέρωση του λαού μας, ο EZLN ενσωματώνει τις γυναίκες στον επαναστατικό αγώνα, ανεξάρτητα από τη φυλή, την πίστη, το χρώμα και την πολιτική ένταξη, με μοναδικό στόχο να γίνουν τα αιτήματα του καταπιεζόμενου λαού κομμάτι του και με τη δέσμευση να εφαρμόσει τους νόμους και κανονισμούς της επανάστασης ή να προκαλέσει την εφαρμογή τους. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες των εργαζόμενων γυναικών στο Μεξικό, ενσωματώνει τα δίκαια αιτήματά τους για ισότητα και δικαιοσύνη στον ακόλουθο ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΝΟΜΟ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ:

1) Οι γυναίκες, ανεξάρτητα από τη φυλή, πίστη, χρώμα και πολιτική ένταξη, έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν στον επαναστατικό αγώνα στο χώρο και το επίπεδο που ορίζει η θέληση και οι δυνατότητές τους.

2) Οι γυναίκες έχουν δικαίωμα να εργάζονται και να λαμβάνουν δίκαιο μισθό.

3) Οι γυναίκες έχουν δικαίωμα να αποφασίζουν τον αριθμό των παιδιών που μπορούν να κάνουν και να προσέχουν.

4) Οι γυναίκες έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν ελεύθερα και δημοκρατικά στα ζητήματα της κοινότητας και να αναλαμβάνουν αρμοδιότητες όταν εκλέγονται.

5) Οι γυναίκες και τα παιδιά τους έχουν δικαίωμα σε ΚΑΤΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΦΡΟΝΤΙΔΑ στην υγεία και τη διατροφή.

³⁵ Οι συγκεκριμένες διατάξεις ήταν προϊόν ευρύτατης διαβούλευσης στις ζαπατιστικές κοινότητες την περίοδο της παρανομίας. Το τελικό κείμενο ανακοινώθηκε τον Μάρτη 1993 και αποτέλεσε ίσως την πρώτη επανάσταση στο ζαπατιστικό έδαφος. Το πρωτότυπο κείμενο:
http://palabra.ezln.org.mx/comunicados/1994/1993_12_g.htm

- 6) Οι γυναίκες έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση.
- 7) Οι γυναίκες έχουν δικαίωμα να επιλέγουν το σύντροφό τους και να μην υποχρεώνονται σε εξαναγκαστικούς γάμους.
- 8) Καμία γυναίκα δεν μπορεί να ξυλοκοπείται ή να κακοποιείται ούτε από συγγενείς ούτε από ξένους. Τα εγκλήματα της απόπειρας βιασμού ή του βιασμού θα τιμωρούνται αυστηρά.
- 9) Οι γυναίκες μπορούν να αναλαμβάνουν αρμοδιότητες στη διοίκηση της οργάνωσης και στρατιωτικές θέσεις στις επαναστατικές ένοπλες δυνάμεις.
- 10) Οι γυναίκες έχουν όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που ορίζουν οι επαναστατικοί νόμοι και κανονισμοί.

4. Οι Εθνικοαπελευθερωτικές Δυνάμεις, προπάτορας του EZLN³⁶

Το Μεξικό έχει μια πλούσια ιστορία αντάρτικων οργανώσεων. Για τη φάση που μας ενδιαφέρει, σημαντικό γεγονός στην ίδρυση και ενίσχυση μαρξιστικών-λενινιστικών αντάρτικων ομάδων υπήρξε η Σφαγή στην πλατεία των Τριών Πολιτισμών στην περιοχή Τλατελόλκο της πρωτεύουσας, που συνιστούσε μια φάση του μεξικανικού '68. Στις 2 Οκτώβρη 1968 κατέληξε εκεί μια πορεία φοιτητών και επαγγελματιών ενώσεων που χτυπήθηκε από δυνάμεις ασφαλείας, παραστρατιωτικούς και ελεύθερους σκοπευτές με αδιευκρίνιστο αριθμό συλληφθέντων (κάποιες εκτιμήσεις μιλούν για 3.000 άτομα), τραυματιών και νεκρών (20 είναι ο επίσημος αριθμός, αλλά κάποιιοι υπολογισμοί μιλούν για 300). Δέκα μέρες αργότερα, οργανώθηκαν σα να μη συνέβη τίποτα οι 14^{οι} Ολυμπιακοί Αγώνες στην Πόλη του Μεξικού.

Το μέγεθος της συνεχιζόμενης καταστολής και της ατιμωρησίας οδήγησαν νέους της μεσαίας τάξης να απορρίψουν τη δημοκρατική οδό για την αντιμετώπιση των πολιτικών αδιεξόδων της χώρας. Παράλληλα, η νίκη της Κουβανικής Επανάστασης 10 χρόνια νωρίτερα, τα βασικά πρόσωπα της οποίας είχαν συναντηθεί στο Μεξικό, καθώς και οι νίκες των ανταποκικικών αγώνων σε διάφορα μέρη του πλανήτη έφτιαχναν μια συνθήκη όπου η επαναστατική αλλαγή ήταν δυνατή. Ένα από τα αντάρτικα που προέκυψαν ήταν οι Εθνικοαπελευθερωτικές Δυνάμεις (FLN) που ιδρύθηκαν το 1969 από φοιτητές με συμμετοχή σε κοινωνικούς αγώνες και την υπεράσπιση της Κουβανικής Επανάστασης, και με εμπειρία από την αντάρτικη οργάνωση 'Επαναστατικός Μεξικανικός Στρατός'. Η τελευταία, επιχείρησε να δημιουργήσει έναν πυρήνα στη Ζούγκλα Λακαντόνα, που τελικά αποκαλύφθηκε οδηγώντας στην καταστολή της οργάνωσης.

Οι FLN στρατολογούσαν τα μέλη τους με απόλυτη μυστικότητα και συγκέντρωναν πόρους με συμβολή των μελών της οργάνωσης, χωρίς ληστείες και απαγωγές για λίτρα. Στόχος ήταν η διεξαγωγή ενός εθνικοαπελευθερωτικού πολέμου από έναν λαϊκό στρατό (και όχι αντάρτικο) που θα επανέφερε τους πλέον εκμεταλλεόμενους ως υποκείμενα της ιστορίας τους και κυρίαρχους της εργασίας και της γης τους. Οργάνωσε πυρήνες σε διαφορετικές πόλεις και σχημάτισε δίκτυο συμπαθούντων και βάσεων στήριξης. Από το 1972 είχαν στη ζούγκλα Λακαντόνα τον αντάρτικο πυρήνα «Εμιλιάνο Ζαπάτα». Από το 1974 αρχίζει η καταστολή της οργάνωσης και οι επιβιώσαντες καταφεύγουν στη ζούγκλα Λακαντόνα.

Ακολουθεί απόσπασμα από επιστολή που έστειλε ο υποδιοικητής Μάρκος το 1984 για τα 33 χρόνια της οργάνωσης στον Fernando Yáñez Muñoz, επιβιώσαντα των FLN, και περιγράφει με ποιητικό τρόπο την ίδρυση της οργάνωσης:

Σήμερα, έκτη μέρα του μηνός Αυγούστου του έτους χίλια εννιακόσια εξήντα εννιά, ενώ η ιστορία έχει πάρει το δρόμο της, ο καφές είναι πικρός, ο καπνός τελειώνει, το απόγευμα σβήνει και όλα είναι ιδανικά για συνωμοσίες ενάντια στις σκιές και τη σκοτεινιά που καλύπτουν τον κόσμο και τον ήλιο του, οι κάτωθι υπογεγραμμένοι εμφανίστηκαν ενώπιόν μου, σε εμένα την πατρίδα, για να δηλώσουν τα ακόλουθα:

³⁶ Σημαντικό μέρος των πληροφοριών αντλήθηκαν από το ντοκιμαντέρ "La insurrección de la memoria: Un testimonio de las FLN".

Πρώτον: Ότι οι κάτωθι υπογεγραμμένοι αποποιούνται το σπίτι, την εργασία, την οικογένεια και τις σπουδές τους και όλες τις ανέσεις που συσσωρεύουν οι λίγοι πάνω στη δυστυχία των πολλών.

Δεύτερον: Ότι οι κάτωθι υπογεγραμμένοι αποκηρύσσουν ένα μέλλον που πωλείται με εγγυήσεις για προσωπικό όφελος.

Τρίτον: Ότι οι κάτωθι υπογεγραμμένοι αποκηρύσσουν επίσης το προκάλυμμα αδιαφορίας απέναντι στη δυστυχία των άλλων και την ξυπασιά μιας θέσης ανάμεσα στους ισχυρούς.

Τέταρτον: Ότι οι κάτωθι υπογεγραμμένοι είναι έτοιμοι για κάθε αναγκαία θυσία σε έναν σιωπηλό και ακούραστο αγώνα για να καταστήσουν εμένα, την πατρίδα, ελεύθερη και αληθινή.

Πέμπτο: Ότι οι κάτωθι υπογεγραμμένοι είναι έτοιμοι να υποφέρουν κάθε δίωξη, συκοφαντία και βασανισμό, ακόμη και το θάνατο, αν είναι απαραίτητο για την επίτευξη του δηλωθέντος στην παράγραφο τέσσερα.

Έκτο: Ότι εγώ, η πατρίδα, θα φροντίσω να τους φυλάξω τη θέση τους στην ιστορία και θα επαγρυπνώ για τη μνήμη τους όπως εκείνοι επαγρύπνησαν για τη ζωή μου.

Έβδομο: Ότι οι κάτωθι υπογεγραμμένοι θα αφήσουν επαρκή χώρο κάτω από τα ονόματά τους για να υπογράψει κάθε έντιμος άντρας και γυναίκα και, όταν έρθει η ώρα, να προσυπογράψει όλος ο λαός.

Μην έχοντας άλλο να πουν αλλά πολλά να κάνουν, οι κάτωθι υπογεγραμμένοι αφήνουν το αίμα τους ως παράδειγμα και τα βήματά τους ως οδηγό.

Με ηρωισμό και σεβασμό,

Ζωή για την πατρίδα ή θάνατος για την ελευθερία³⁷

Μανουέλ, Σαλβαδόρ, Αλφρέδο, Μανόλο, Μαρία Λουίσα, Σολεδάδ, Μούρσια, Αουρόρα, Γκαμπριέλ, Ρουθ, Μάριο, Ισμαέλ, Έκτορ, Τομάς Αλφόνσο, Ρικάρντο...

Και ακολουθούν οι υπογραφές όσων πρέπει να πεθάνουν και όσων πρέπει να ζήσουν αγωνιζόμενοι για αυτή τη χώρα με την πονεμένη ιστορία που ονομάζεται Μεξικό, που αγκαλιάζεται από τη θάλασσα και, σύντομα, με αέρα πρίμο.

³⁷*Vivir por la patria o morir por la libertad*. Σύνθημα του ιθαγενούς Vicente Guerrero, ήρωα της Επανάστασης της Ανεξαρτησίας (1810) και προέδρου του ανεξάρτητου Μεξικού, που μέχρι πρόσφατα χρησιμοποιούνταν και από τον EZLN.

5. Θεολογία της απελευθέρωσης³⁸

Εικόνα 9: Στις 19/11/2010 οργανώθηκε μια μεγάλη πορεία ενάντια στα φαραωνικά έργα που απειλούν την ύπαρξη των κοινοτήτων. Η πορεία ξεκίνησε λίγο έξω από το Σαν Κριστόμπαλ δε las Κάσας και κατέληξε στον καθεδρικό όπου έγινε δέηση στα ισπανικά και στην ιθαγενική γλώσσα τσοτσιλ. Ο παπάς που κρατάει το μικρόφωνο και φοράει την χαρακτηριστική ενδυμασία της φυλής τσοτσιλ είναι ο ιερέας της κοινότητας του Ακτεάλ. Στην κοινότητα αυτή το 1997 μια παραστρατιωτική οργάνωση σκότωσε 45 άτομα, στην πλειονότητα γυναίκες και ηλικιωμένους, σε μια σφαγή που διήρκεσε 6 ώρες. Η κοινότητα έχει εκκλησία βάσης και μια ανθηρή οργάνωση που ονομάζεται «Αμπέχας» (Μέλισσες, ίδρυση 1992). Συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις που κατέληξαν στη συμφωνία του Σαν Αντρές και στην Άλλη Καμπάνια, αλλά καθώς συνιστούν κοινότητα πιστών που αποκηρύσσει τον ένοπλο αγώνα, δεν έγιναν ζαπατιστική κοινότητα. Οι ιερείς που βρίσκονται σε ιθαγενικές περιοχές και είναι κοινωνοί της θεολογίας της απελευθέρωσης διακρίνονται από τα ιθαγενικά τους επιτραχήλια όπως φαίνεται στη φωτογραφία.

Πρόκειται για μια τάση στο εσωτερικό της καθολικής και της προτεσταντικής εκκλησίας που αναπτύχθηκε κυρίως από τη δεκαετία του '60 ανάμεσα σε ιερωμένους απόφοιτους λατινοαμερικανικών πανεπιστημίων στα οποία είχε επικρατήσει ο μαρξισμός στις κοινωνικές επιστήμες, αλλά και ιεραποστόλους από ΗΠΑ και Ευρώπη που στέλνονταν στις

³⁸ Σημαντικό μέρος των πληροφοριών προέρχονται από το Michael Löwy, *El cristianismo de los robres: Marxismo y teología de la liberación*, εκδ. Colegio Nacional de Ciencias Políticas y Administración Pública, Πόλη Μεξικού 1988. Για κάποια περισσότερα στοιχεία, ακούστε την εκπομπή «Πνεύμα Τριφασικό» στο κινηματικό ραδιόφωνο του Ρεθύμνου «Ράδιο Ψαλίδι»: <https://www.mixcloud.com/πνεύμα-τριφασικό/εκπομπή-για-τη-θεολογία-της-απελευθέρωσης/>

πιο υποβαθμισμένες περιοχές της Λατινικής Αμερικής. Οι κοινωνοί της θεωρούν ότι το ιεραποστολικό έργο παρακωλύεται από τη φτώχεια και την ακραία εκμετάλλευση και ότι το «φτωχολογιάτο» (αντικαθιστώντας το «προλεταριάτο» της μαρξικής ανάλυσης) έχει την ιστορική αποστολή της αλλαγής, καθώς δεν του ανήκει ούτε το παρελθόν, ούτε το παρόν, παρά μόνο το μέλλον.

Οι ιερωμένοι και οι θεολόγοι της απελευθέρωσης δεν βλέπουν τους πιστούς ως αντικείμενα συμπόνιας αλλά ως δυνάμει υποκείμενα της δικής τους απελευθέρωσης, αντικαθιστώντας τον παραδοσιακό πατερναλισμό της εκκλησίας με την αλληλεγγύη στους κοινωνικούς αγώνες για χειραφέτηση. Συνάντησαν στη λατινοαμερικανική μαρξιστική ανάλυση για τον εξαρτημένο καπιταλισμό μια συνεκτική εξήγηση της πραγματικότητας της εκμετάλλευσης, καθώς και μια ριζοσπαστική πρόταση για την αλλαγή της. Σε αρκετές λατινοαμερικανικές χώρες η υποστήριξη που παρείχε η επίσημη Εκκλησία σε δικτατορίες τούς έφερε σε σύγκρουση με την εκκλησιαστική ιεραρχία, και αρκετοί φυλακίστηκαν, βασανίστηκαν και δολοφονήθηκαν. Πολλά κινήματα, αλλά και αντάρτικα, της Λατινικής Αμερικής είχαν στους κόλπους τους συμπαγείς ομάδες χριστιανών που βάσιζαν την κοινωνική τους δράση στη χριστιανική πίστη.

Οι ενορίες που ακολουθούν αυτό το ρεύμα αυτοαποκαλούνται «εκκλησίες βάσης». Προωθούν τη ριζοσπαστική ανάγνωση των γραφών, οργανώνουν συλλογικές εργασίες και παρεμβάσεις, και συνδέονται με άλλες κινηματικές διαδικασίες με τις οποίες έχουν σχέσεις αμοιβαίου σεβασμού και εμπιστοσύνης.

Το 1959 ένας παπάς της θεολογίας της απελευθέρωσης, ο **Σαμουέλ Ρουΐς Γκαρσία**, διορίζεται επίσκοπος της Τσιάπας και μαζί με την ομάδα του ξεκινά έργο στις ιθαγενικές κοινότητες. Το 1989 ιδρύει το Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων *Fray Bartolomé de las Casas* (FRAYBA <http://www.frayba.org.mx/>)³⁹ που συνιστά σήμερα έναν σταθερό συνοδοιπόρο των κοινωνικών αγώνων στην Τσιάπας. Λέγεται ότι ήταν από αυτούς που όχι μόνο γνώριζαν την ύπαρξη του EZLN αλλά και την ακριβή ημερομηνία της εξέγερσης, μετά την οποία ορίστηκε δύο φορές ως μεσολαβητής μεταξύ του EZLN και της μεξικανικής κυβέρνησης. Τόσο ο ίδιος, όσο και εργαζόμενες/οι στο FRAYBA, έχουν δεχτεί κατ' επανάληψη απειλές και επιθέσεις. Η κηδεία του το 2012 στο Σαν Κριστόμπαλ δε λας Κάσας ήταν μια πολυπληθής παράσταση διαμαρτυρίας και εκδήλωση αγάπης.

³⁹ Αρκετές ζαπατιστικές κοινότητες δέχονται μέσω του FRAYBA παρατηρητές ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα εδάφη τους και αυτό συνιστά έναν από τους λίγους τρόπους που μπορεί κάποιο άτομο να παραμείνει σε ζαπατιστικό έδαφος όταν δεν υπάρχει κάποιο ανοιχτό κάλεσμα.

6. Ιστορία του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου (CNI)⁴⁰

Οι Ζαπατίστας κάλεσαν λαούς από όλο το Μεξικό να συμμετάσχουν στις διαπραγματεύσεις με το μεξικανικό κράτος που ακολούθησαν μετά τη ζαπατιστική εξέγερση. Μέσα από αυτή τη διαδικασία γεννήθηκε το Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο στις 12 Οκτώβρη 1996. Όπως το αντιλαμβάνονται οι συμμετέχουσες και συμμετέχοντες **οι φάσεις που έχει περάσει είναι τρεις:**

1) 12 Οκτώβρη 1996-2001: Το CNI πιέζει για εφαρμογή των Συμφωνιών του Σαν Αντρές οι οποίες θα ενέτασσαν στο μεξικανικό σύνταγμα θεμελιώδη δικαιώματα των ιθαγενικών πληθυσμών. Στις 28/4/2001 εγκρίνεται από όλα τα κόμματα στη βουλή ένας νόμος που αφορά τους ιθαγενικούς πληθυσμούς και δεν έχει σχέση με τις Συμφωνίες. Στη συνέχεια εγκρίνεται από τη Γερουσία και από όλες σχεδόν τις βουλές των πολιτειών. Το CNI προβαίνει σε σειρά προσφυγών που έδειχναν ότι πολλά σημεία του νόμου ήταν αντισυνταγματικά, ωστόσο έχασαν. Ο νόμος εκδόθηκε στην εφημερίδα της κυβέρνησης και η υπόθεση έκλεισε. Η εμπειρία αυτής της διαδικασίας και η ήττα που ακολούθησε ήταν κομβική για το CNI που άρχισε να αναρωτιέται, αντλώντας παράλληλα έμπνευση από τους Ζαπατίστας, μήπως ο αγώνας θα έπρεπε να πάρει διαφορετικό δρόμο.

2) 2001-Οκτώβρης 2016: Το Νοέμβρη του 2001 το CNI αποφάσισε να προωθήσει την αυτονομία στην πράξη, χωρίς πλέον να ζητά κρατική αναγνώριση. Το 2003 ιδρύθηκαν τα ζαπατιστικά καρακόλ. Το 2006, στο Δ΄ Κογκρέσο του CNI, με 90 εκπροσώπους από όλη τη χώρα, αποφασίστηκε να συνυπογράψει την Έκτη Διακήρυξη της Ζούγκλας Λακαντόνα, παίρνοντας πλέον σαφές πολιτικό πρόσημο: προς τα κάτω, αριστερά και ενάντια στον καπιταλισμό. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε την αποχώρηση κάποιων οργανώσεων που συμμετείχαν και την απομόνωση του CNI από διάφορα κομμάτια που πολιτικού φάσματος. Ουσιαστικά συνέχισε να έχει παρουσία στο κέντρο και δυτικά μέχρι τον ωκεανό. Η καταστολή που δεχόταν περιλάμβανε μια ατέλειωτη λίστα πολιτικών κρατουμένων, τραυματιών, αγνοούμενων και νεκρών, ενώ οι περιοδικές συναντήσεις του ήταν μια μεγάλη λίστα καταγγελιών ενάντια σε καταπατήσεις γης και έργα παντός τύπου που απειλούσαν τις κοινότητες. Το 2011 με την ισχυρή καταστολή ενάντια στην κοινότητα Σάντα Μαρία Οστούλα το CNI άρχισε να ατονεί. Το 2013, μετά από δυο χρόνια αδράνειας και μετά το νέο άνοιγμα των Ζαπατίστας, υπήρξε η από κοινού απόφαση να ξαναβγεί μπροστά το ιθαγενικό ζήτημα. Προς αυτήν την κατεύθυνση οι Ζαπατίστας οργάνωσαν το σεμινάριο «Tata Juan Chávez» στο CIDECI -Πανεπιστήμιο της Γης.

3) Οκτώβρης 2016-σήμερα: Η ζαπατιστική πρόταση για σχηματισμό ενός Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης (CIG) που θα αναδείκνυε μια εκπρόσωπο που στη συνέχεια θα διεκδικούσε θέση ανεξάρτητης υποψήφιας για προεδρικές εκλογές του 2018 έδωσε νέα ώθηση στο CNI. Πλέον το διακύβευμα ήταν η ίδια η ύπαρξη των ιθαγενικών λαών που απειλούνταν σοβαρά με εξόντωση. Η διαδικασία ενίσχυσε τη συμμετοχή στο CNI και στο CIG: από τους 38 εκπροσώπους του CNI το Μάη του 2017 ένα χρόνο αργότερα ήταν πάνω από 160 με συνεχή αύξηση. Ενισχύθηκε επίσης η συμμετοχή των γυναικών: πριν την

⁴⁰ Το σύνολο των πληροφοριών προέρχονται από την παρέμβαση του Carlos González, μέλους του CNI, στη συνάντηση αναστοχασμού «Βλέμματα, ακούσματα, λόγια: “Απαγορεύεται η σκέψη;”», 21/4/2018.

πρωτοβουλία οι γυναίκες εκπρόσωποι του CNI ήταν 3-4, ενώ πλέον είναι πάνω από 40. Υπάρχει πια παρουσία του συμβουλίου σε όλη τη χώρα ακόμη και σε μέρη που δεν είχε ποτέ πριν. Επίσης με την πρωτοβουλία το CNI άνοιξε καθώς ήρθε σε επαφή με τον κόσμο της Έκτης, τις συμμετέχουσες και συμμετέχοντες στο σύλλογο «Ήρθε η ώρα της άνθισης των λαών», τα Δίκτυα Στήριξης που δημιουργήθηκαν για την εκστρατεία, καθώς και πολύ άλλο κόσμο που πλησίασε με αυτή την αφορμή. Οι σύμβουλοι και η εκπρόσωπος του CIG, Magichuy, επισκέφτηκαν απομακρυσμένες κοινότητες, πανεπιστήμια, ήρθαν σε επαφή με οργανώσεις, εκκλησίες βάσης, αποκτώντας μια πληρέστερη εικόνα της κατάστασης στο Μεξικό, ανοίγοντας τα ζητήματα των ιθαγενών σε κάθε περιοχή και καλώντας σε οργάνωση από τα κάτω. Χαρακτηριστικό ήταν αυτό που είπε η Λουπίτα (βλ. φωτο 4) στην τελευταία συνάντηση «Αν μπορέσαμε να πετύχουμε αυτό, μπορούμε να πετύχουμε πολλά περισσότερα». Στο επόμενο παράρτημα παρατίθενται αποσπάσματα κειμένων των Ζαπατίστας, του CNI και του CIG που θα βοηθήσουν στην κατανόηση αυτής της «απονενοημένης», όπως παραδέχονται οι Ζαπατίστας, πρότασης.

7. Η πρόταση για τις εκλογές του 2018: Αποσπάσματα ανακοινώσεων

Παρατίθενται αποσπάσματα ανακοινώσεων ώστε να αποτυπωθεί η πρόταση για τις εκλογές μέσα από τα λόγια των υποκειμένων:

A. Κατάληξη της ανακοίνωσης του CNI «Ας σειστούν τα κέντρα της γης» (16/10/2016) σε σχέση με τη ζαπατιστική πρόταση για ορισμό Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης που θα αναδείκνυε εκπρόσωπο ως ανεξάρτητη υποψήφια:⁴¹

Θεωρώντας ότι η επίθεση ενάντια στις φυλές δεν θα τερματιστεί αλλά ότι επιδιώκουν να την αυξήσουν μέχρι να αποτελειώσουν και το τελευταίο ίχνος αυτού που είμαστε οι λαοί της υπαίθρου και της πόλης, φορείς μιας βαθιάς δυσaréσκειας που ανυψώνεται επίσης σε νέες, πολυποίκιλες και δημιουργικές μορφές αντίστασης και εξέγερσης, το Πέμπτο Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο αποφάσισε να αρχίσει μια διαβούλευση σε κάθε μια από τις κοινότητές μας για να αποσυνθέσουμε από τα κάτω την εξουσία που μας επιβάλλουν από τα πάνω και μας προσφέρει ένα πανόραμα θανάτου, βίας, καταλήστευσης και καταστροφής.

Υπό αυτές τις συνθήκες, δηλώνουμε ότι βρισκόμαστε σε διαρκή συνέλευση και θα θέσουμε σε διαβούλευση σε καθεμιά από τις γεωγραφίες, τα εδάφη και τις γωνιές μας τη συμφωνία αυτού του Πέμπτου Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου για να ορίσουμε ένα ιθαγενικό συμβούλιο διακυβέρνησης του οποίου ο λόγος θα ενσαρκωθεί σε μια ιθαγενή γυναίκα, εκπρόσωπο του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου (CNI) ως ανεξάρτητη υποψήφια που θα διαγωνιστεί στο όνομα του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου και του Εθνικοαπελευθερωτικού Ζαπατιστικού Στρατού στην εκλογική διαδικασία του έτους 2018 για την προεδρία της χώρας.

Διευκρινίζουμε ότι ο αγώνας μας δεν είναι για την εξουσία, δεν την αναζητούμε· καλούμε τους ιθαγενικούς πληθυσμούς και την κοινωνία των πολιτών να οργανωθούμε για να σταματήσουμε την καταστροφή, να ενδυναμωθούμε στις αντιστάσεις και στις εξεγέρσεις μας, δηλαδή στην υπεράσπιση της ζωής για κάθε άτομο, κάθε οικογένεια, συλλογικότητα, κοινότητα ή γειτονιά. Να οικοδομήσουμε την ειρήνη και τη δικαιοσύνη από τα κάτω, από εκεί που είμαστε αυτό που είμαστε.

Είναι καιρός για την εξεγερμένη αξιοπρέπεια, για την οικοδόμηση ενός νέους έθνους για όλες και όλους εμάς και από όλες μας, για την ενίσχυση της αντικαπιταλιστικής ισχύος από τα κάτω και από τα αριστερά. Είναι καιρός να πληρώσουν οι ένοχοι για την οδύνη των λαών σε αυτό το πολύχρωμο Μεξικό.

B. Αποσπάσματα από το κείμενο του EZLN «Μια ιστορία στο δρόμο προς την κατανόηση» (17/10/2016, επέτειος ίδρυσης του EZLN)⁴² που εξηγεί ποια ακριβώς ήταν η πρόταση των Ζαπατίστας:

⁴¹ Ελληνική μετάφραση: <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2016/10/20/AΣ-ΣΕΙΕΤΑΙ-ΣΤΑ-KENTRA-TOYΣ-H-ΓΗ/>

⁴² Ελληνική μετάφραση: <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2016/11/26/Μια-ιστορία-στο-δρόμο-για-την-κατανόηση/>. Διαβάστε επίσης ενδεικτικά τη ρατσιστική και σεξιστική αντίδραση με την οποία έγινε δεκτή η πρόταση, όπως σχολιάζεται από τους Ζαπατίστας στο κείμενο «Δεν πρόκειται

Τους είπαμε λοιπόν:

Ότι το Ιθαγενικό Συμβούλιο Διακυβέρνησης έπρεπε να αποτελείται από απεσταλμένους και απεσταλμένες από όλες τις ιθαγενικές συλλογικότητες, γειτονιές, φυλές, εθνότητες και κοινότητες που οργανώνονταν στο Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο.

Ότι δεν θα κερδίσουν γιατί το εκλογικό σύστημα του Μεξικού είναι φτιαγμένο για να ευνοεί τα πολιτικά κόμματα και όχι τους πολίτες.

Ότι, αν κερδίσουν, δεν θα τους το αναγνωρίσουν, γιατί η νοθεία δεν είναι μια ανωμαλία του μεξικανικού εκλογικού συστήματος, είναι η ραχοκοκαλιά του, η ουσία του.

Ότι, αν κερδίσουν και τους το αναγνωρίσουν, δεν θα μπορέσουν να κάνουν τίποτα σημαντικό, γιατί εκεί πάνω δεν υπάρχει τίποτα για να γίνει. Τα δομικά ζητήματα του τραυματισμένου μεξικανικού έθνους δεν αποφασίζονται στην εκτελεστική εξουσία, ούτε στις νομοθετικές αίθουσες, ούτε στη δικαστική εξουσία. Ο Αφέντης δεν έχει εμφανή θέση και κατοικεί στις κατακόμβες της διεθνούς χρηματιστηριακής Εξουσίας.

Και ότι, όχι αντίθετα με όλα τα παραπάνω, αλλά ακριβώς λόγω αυτών, μπορούσαν και όφειλαν να το κάνουν .

Γιατί η δράση τους δεν θα σήμαινε μόνο μια μαρτυρία διαφωνίας, αλλά μια πρόκληση που με βεβαιότητα θα αντηχούσε σε πολλούς από τους από κάτω που υπάρχουν στο Μεξικό και στον κόσμο· ότι μπορούσε να προκαλέσει μια διαδικασία ανταγωνιστικής αναδιοργάνωσης όχι μόνο στους ιθαγενικούς πληθυσμούς, αλλά επίσης και στους εργάτες, τους αγρότες, τους εργαζομένους, τους κατοίκους, τους δασκάλους, τους φοιτητές, και τελικά, σε όλον αυτόν τον κόσμο του οποίου η σιωπή και η ακινησία δεν είναι συνώνυμο της απάθειας, αλλά της απουσίας ενός καλέσματος. [...]

Τους είπαμε ότι, αν ήταν έτοιμοι να προκαλέσουν μια ρατσιστική κοινωνία, όφειλαν να προχωρήσουν παρακάτω και να προκαλέσουν επίσης ένα πατριαρχικό και σεξιστικό σύστημα (δεν είναι το ίδιο, μπορούν να το βεβαιώσουν όσες είναι στρατευμένες στον φεμινιστικό αγώνα). [...]

Τους είπαμε να επωφεληθούν για να μιλήσουν και να ακούσουν τους άλλους ιθαγενικούς λαούς, και άλλους και άλλες που δεν είναι ιθαγενείς, αλλά επίσης υποφέρουν χωρίς ελπίδα ούτε εναλλακτική. [...]

Τους είπαμε ότι εκείνες, εκείνοι, η συλλογικότητα που ονομάζεται Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο, θα μπορούσε να κάνει αυτό που κανείς άλλος (συμπεριλαμβανομένου του ζαπατισμού) δεν μπορεί να κάνει: να ενώσει. Γιατί ένα νομιμοποιημένο κίνημα, όπως αυτό των ιθαγενικών λαών, μπορεί και πρέπει να είναι ένα σημείο ένωσης ανάμεσα στους διαφορετικούς αλλά ίσους στην προσπάθεια.

Τους είπαμε ότι, αναφορικά με εκείνο το Συμβούλιο και εκείνη την ιθαγενή γυναίκα, θα μπορούσε να προκληθεί ένα μεγάλο κίνημα που θα κλόνιζε ολόκληρο το πολιτικό σύστημα. Ένα κίνημα όπου θα συγχρωτίζονταν όλοι οι από κάτω. Ένα κίνημα που θα προκαλούσε κλυδωνισμό στα κέντρα της γης. Ναι, πλέον στον πληθυντικό, γιατί είναι πολλοί οι κόσμοι που βρίσκονται και προσδοκούν έναν καλό κλυδωνισμό για να γεννηθούν.

Γ. Απόσπασμα από το κείμενο «Και σείστηκε: Αναφορά από το επίκεντρο»⁴³ (1/1/2017) που ανακοινώνει την απόφαση του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου να προχωρήσει στην υλοποίηση της πρότασης:

Είναι η στιγμή των λαών, είναι η στιγμή να σπείρουμε και να ξαναχτίσουμε τους εαυτούς μας. Είναι η στιγμή να περάσουμε στην επίθεση και αυτή είναι η συμφωνία που ζωγραφίζεται στα μάτια μας, τα μάτια των ανθρώπων, των κοινοτήτων και των λαών του Εθνικού Ιθαγενικού Κογκρέσου. Είναι καιρός η αξιοπρέπεια να κυβερνήσει αυτή τη χώρα και αυτόν τον κόσμο. Και στο βηματισμό της να ανθίσουν η δημοκρατία, η ελευθερία και η δικαιοσύνη.

Σας ανακοινώνουμε ότι στη δεύτερη φάση του Πέμπτου Εθνικού Ιθαγενικού Συνεδρίου αξιολογήσαμε λεπτομερειακά το αποτέλεσμα της διαβούλευσης των λαών που συμμετέχουμε στο Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο και η οποία έγινε κατά τους μήνες Οκτώβρη, Νοέμβρη και Δεκέμβρη του 2016. Αυτούς τους μήνες με όλους τους τρόπους, τις μορφές και τις γλώσσες που μας αντιπροσωπεύουν στη γεωγραφία αυτής της χώρας, πραγματοποιήσαμε κοινοτικές συνελεύσεις, συνελεύσεις στα εχίδος [μορφή συλλογικής γαιοκτησίας], συνελεύσεις ομάδων, δημοτικές, διαδημοτικές και περιφερειακές συνελεύσεις, που κατέληξαν σε αποφάσεις οι οποίες μας οδηγούν και πάλι στην κατανόηση και την αντιμετώπιση, με αξιοπρέπεια και εξεγερσιακότητα, της κατάστασης που περνά η χώρα και ο κόσμος μας. [...]

Σε όλους αυτούς [που στηρίζουν ή κάνουν κριτική] λέμε ότι πράγματι σείστηκε η γη και εμείς μαζί της. Τους λέμε ότι σκοπεύουμε να ταρακουνήσουμε τη συνείδηση του έθνους· ότι πράγματι επιδιώκουμε να εκπροσωπηθεί στις προεδρικές εκλογές του 2018 η αγανάκτηση, η αντίσταση και η εξέγερση, αλλά ότι δεν έχουμε καμία απολύτως πρόθεση να ανταγωνιστούμε σε ο,τιδήποτε με τα κόμματα και όλη την τάξη των πολιτικών, που μας οφείλουν ακόμη πολλά: κάθε νεκρό, αγνοούμενο, φυλακισμένο, κάθε λεηλασία, καταστολή και περιφρόνηση. Μην μας συγχέετε· δεν έχουμε πρόθεση να ανταγωνιστούμε μαζί τους γιατί δεν είμαστε ίδιοι με αυτούς. Δεν είμαστε ο ψεύτικος και διεστραμμένος λόγος τους. Είμαστε ο συλλογικός από τα κάτω και αριστερά λόγος, αυτός, που όταν σείεται η γη, ταρακουνάει τον κόσμο με δονήσεις αυτονομίας, που μας κάνουν τόσο υπερήφανα διαφορετικούς από αυτούς [...]

Οι αντιστάσεις μας και οι εξεγέρσεις μας δημιουργούν την εξουσία από τα κάτω. Δεν προσφέρουν υποσχέσεις ούτε αερολογίες, αλλά πραγματικές διαδικασίες ριζοσπαστικού μετασχηματισμού στις οποίες συμμετέχουν όλες και όλοι και οι οποίες αποτελούν χειροπιαστή πραγματικότητα στις ποικίλες και τεράστιες ιθαγενικές γεωγραφίες αυτού του έθνους.

Δ. Απόσπασμα από το κείμενο «Ήρθε η ώρα» (28/5/2017)⁴⁴ κοινή ανακοίνωση του CNI και του EZLN που γνωστοποιεί τη σύσταση του Ιθαγενικού Συμβουλίου Διακυβέρνησης:

⁴³ Ελληνική μετάφραση: <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2017/01/11/KAI-SIEISTHKE-ANAFORA-APO-TO-EPIKENTR/>

⁴⁴ Ελληνική μετάφραση: <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2017/05/31/EFTAΣE-H-ΩPA-EΘNIKO-IΘAΓENIKO-KOΓKPEC/>

Αυτές οι μοναδικές εναλλακτικές που έχουν γεννηθεί από τον αγώνα των λαών μας βρίσκονται στις ιθαγενικές γεωγραφίες σε όλο το Μεξικό και απαντώνται μαζί στο Εθνικό Ιθαγενικό Κογκρέσο, στο οποίο αποφασίσαμε να μην περιμένουμε την καταστροφή που αναμφίβολα μας φέρνουν οι μισθοφόροι καπιταλιστές που κυβερνούν, αλλά να περάσουμε στην επίθεση και να μετατρέψουμε αυτήν την ελπίδα σε ένα Ιθαγενικό Συμβούλιο Διακυβέρνησης για το Μεξικό, που θα ποντάρει στη ζωή από τα κάτω και προς την αντικαπιταλιστική αριστερά, που θα είναι λαϊκό (μη θρησκευτικό) και θα ακολουθεί ως την ηθική μας εγγύηση τις επτά αρχές της διοίκησης με υπακοή.

Καμιά διεκδίκηση των λαών μας, καμιά αποφασιστικότητα και άσκηση αυτονομίας, καμιά ελπίδα που πραγματοποιήθηκε δεν έχει σχέση με τους χρόνους και τους τρόπους των εκλογών που οι ισχυροί ονομάζουν δημοκρατία. Γι' αυτό όχι μόνο σκοπεύουμε να ανατρέψουμε το πεπρωμένο στο οποίο μας έχουν ρίξει και απαξιώσει, σκοπεύουμε επιπλέον να διαλύσουμε αυτήν τη σάπια εξουσία που σκοτώνει τους λαούς μας και τη μάνα γη και τις μοναδικές ρωγμές που έχουμε βρει οι οποίες απελευθερώνουν συνειδήσεις και κοινοτικές εκτάσεις, δίνοντας παρηγοριά και ελπίδα στην αντίσταση και την εξέγερση.

Προέλευση εικόνων

1. https://st3.depositphotos.com/5183619/17208/v/1600/depositphotos_172082090-stock-illustration-mexico-map-vector-illustration.jpg
2. https://martamoli.files.wordpress.com/2014/06/la_realidad_moises.jpg
3. <http://www.cedoz.org/site/galerias/209.jpg>
4. http://www.sinembargo.mx/wp-content/uploads/2018/04/conversatorio_cig-ezln_cuarto_di769a-3.jpg
5. <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2006/04/19/maiz-zapatista-para-el-pueblo-cubano-la-yerbabuena-y-el-batan/>. Για φωτογραφίες από τη συγκομιδή του καλαμποκιού: <https://redflecteur.files.wordpress.com/2015/04/otromundo.jpg>
6. <http://www.nemizapata.com/wp/cartel-comparte-por-la-humanidad/>
7. <http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2014/08/05/homenaje-al-companero-david-ruiz-garcia-en-el-marco-de-la-comparticion-entre-pueblos-originarios-y-los-pueblos-zapatistas/>
8. Αρχείο aqua. Η φωτογραφία τραβήχτηκε με τη φωτογραφική του Κ. που συνάντησα τυχαία στους δρόμους του Σαν Κριστόμπαλ δε las Κάσας, καθώς είχα ήδη προλάβει να χαλάσω τη δική μου. Του την επέστρεψα ένα χρόνο αργότερα στο πάρκο της Ναυαρίνου. Κ. καλή σου ώρα όπου και να 'σαι!
9. Αρχείο aqua.
10. Αρχείο aqua.